124

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

WPŁYW MOBILIZACJI GOSPODARKI NA SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RP „MOB-GOSP"

Praca naukowo-badawcza

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/7732
05-007732-002-0

WARSZAWA

75033

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. 75033
II
Akademii Obrony Narodowej

prof. dr hab. Jan WOJNAROWSKI
mgr Sylwia WOJNAROWSKA - SZPUCHA

WPŁYW MOBILIZACJI GOSPODARKI NA SYSTEM BEZPIECZŃSTWA NARODOWEGO RP

„MOB-GOSP"

Nr ewid.
III
Akademii Obrony Narodowej

Praca naukowo - badawcza

Warszawa **2009**

Recenzent:
prof. dr hab. Julian SKRZYP

Opracowali:
prof. dr hab. Jan Wojnarowski - wstęp, rozdziały 1 pkt. 1.3 – 1.5, rozdział 2 oraz zakończenie;
mgr Sylwia Wojnarowska – Szpucha – rozdział 1 pkt. 1.1, 1. 2, przepisywanie, grafika komputerowa załączników i adjustacja.

	1	2	3	
		AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ		A

4
WPŁYW MOBILIZACJI GOSPODARKI NA SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RP

5	6	7
Rozpoczęto: 10.05.2009 Zakończono: 25.10.2009	133 k	

8	9

WSTĘP 3

1. TWORZENIE PODWALIN POD MOBILIZACJĘ GOSPODARKI 7

1.1. Zalążki tworzenia zasobów obronnych w Polsce 7

1.2. Przygotowania gospodarczo – obronne w II RP 8

1.3. Planowanie mobilizacji gospodarki w przeszłości 13

1.4. Istota mobilizacji gospodarki po drugiej wojnie światowej.... 21

1.5. Wnioski 37

2. CHARAKTERYSTYKA WSPÓŁCZESNYCH PRZYGOTOWAŃ GOSPODARCZO - OBRONNYCH 40

2.1. Przygotowania gospodarczo – obronne u schyłku XX wieku... 40

2.2. Współczesne programowanie mobilizacji gospodarki 52

2.3. Możliwości gospodarki narodowej w tworzeniu zasobów obronnych 74

2.4. Tworzenie rezerw państwowych i ich wykorzystanie 82

2.5. Kierowanie mobilizacją gospodarki 104

2.6. Wnioski 111

ZAKOŃCZENIE 112

BIBLIOGRAFIA 116

ZAŁĄCZNIKI 120

WSTĘP

Obszar przygotowań gospodarki narodowej pod względem organizacji i zabezpieczenia potrzeb mobilizacyjnych zaplecza gospodarczo – administracyjnego oraz sił zbrojnych obejmuje cykliczne opracowywanie programów mobilizacji gospodarki. Państwo ma zapewnić warunki do zorganizowanego funkcjonowania mobilizacji, w tym gospodarki i sił zbrojnych. Przygotowanie mobilizacji gospodarki stanowi długofalowy i trudny proces, który obejmuje niemal wszystkie sfery działalności państwa.

Dziś z łatwością można dostrzec, że świat oddalił się w znacznym stopniu od zainteresowań militarnych na rzecz zainteresowań ekonomicznych. Zatem jawi się potrzeba przybliżenia uwarunkowań ekonomiczno – gospodarczych na rzecz utrzymania bezpieczeństwa narodowego w czasie pokoju. Jednak należy mieć na uwadze, iż bezpieczeństwo narodowe nie jest nam dane na zawsze , mogą pojawić się zagrożenia nie tylko niemilitarne, ale także polityczno – militarne zagrażające bezpieczeństwu w tym obronności państwa. Mając to na uwadze czynione są w państwie przygotowania gospodarczo – obronne na wypadek kryzysu i działań zbrojnych (wojny). Przygotowania te obejmują poszczególne resorty, organy administracji publicznej oraz podmioty gospodarcze.

Wychodząc naprzeciw tym przygotowaniom należy określić w teorii problemu zakres tych przygotowań oraz ich materializowanie się w obowiązujących programach i planach obronnych na poszczególnych szczeblach administracji publicznej (załącznik 1).

Zatem **przedmiotem badań** w tym opracowaniu **są zasoby i kryteria, które wywierają decydujący wpływ na przeprowadzenie mobilizacji gospodarki**.

Celem jest zbadanie i opracowanie założeń programowania mobilizacji gospodarki oraz określenie jej wpływu na system bezpieczeństwa narodowego RP.

Główny problem badawczy zawarty został w pytaniu – **jakie przyjąć założenia dotyczące programowania mobilizacji gospodarki, aby określić ich wpływ na system bezpieczeństwa narodowego RP?**

Merytoryczne części opracowania problemu badawczego dają odpowiedź na następujące problemy szczegółowe:

1/ jak wyglądały przygotowania gospodarczo – obronne w drugiej Rzeczypospolitej Polskiej?

2/ jakie czynniki zewnętrzne i wewnętrzne wywierają istotny wpływ na założenia mobilizacji gospodarki?

3/ jakie przyjąć procedury, aby określić założenia mobilizacji gospodarki?

4/ które potrzeby wynikające z programu mobilizacji gospodarki i dla kogo należy uznać za priorytetowe w zakresie zabezpieczenia funkcjonowania systemu bezpieczeństwa narodowego?

5/ jakie są, lub mogą być możliwości poszczególnych resortów gospodarki narodowej, które będą stanowiły podstawę do programowania mobilizacji gospodarki?

Hipoteza robocza sprawdzona została do przypuszczenia, które określają, że programowanie mobilizacji gospodarki wymaga dogłębnej analizy i oceny możliwości gospodarczych w różnych jej dziedzinach w dość długim horyzoncie czasowym (10 lat). Zbadanie tych możliwości przyczyni się do wypracowania założeń programowania mobilizacji gospodarki, a w konsekwencji do określenia ich wpływu na system bezpieczeństwa RP.

W tym miejscu należy zaznaczyć, iż literatura przedmiotu badań prawie nie istnieje z uwagi na niejawność realizowanych prac w programowaniu mobilizacji gospodarki. Pomocne natomiast okazały się akty prawne w postaci ustaw i rozporządzeń Rady Ministrów.

Wywody zawarte w tej pracy oparte zostały o analizę nielicznych opracowań źródłowych, traktujących o przygotowaniach mobilizacji gospodarki. Analizy te posłużyły do określenia możliwości w tworzeniu potencjału obronnego państwa oraz pozwoliły na wygenerowanie założeń dotyczących programowania mobilizacji gospodarki. Poprzez metodę dedukcji wypracowany został zakres wpływu mobilizacji gospodarki na system bezpieczeństwa narodowego. Nieliczni eksperci z tej

problematyki wyrażali opinie o trudnościach w zbieraniu i ustalaniu możliwości produkcyjnych i wytwórczych poszczególnych działów gospodarki narodowej w tworzeniu potencjału obronnego w 10 - letnim horyzoncie czasowym. Eksperci zajmujący się przeglądami obronnymi dostarczyli cenne materiały analityczne dotyczące aktualnego stanu rzeczywistych możliwości naszej gospodarki, w tym odnoszących się do programowania obronnego.

W rozdziale pierwszym, który obejmuje zarys historyczny przygotowań gospodarczo – obronnych, opisane zostały problemy planowania obronnego, w tym planowania mobilizacji gospodarki w postaci kilku opracowywanych elaboratów mobilizacyjnych.

Rozdział drugi omawia przygotowania gospodarczo – obronne w ujęciu roku obliczeniowego oraz współczesne programowanie mobilizacji gospodarki, ze szczególną charakterystyką przedsięwzięć ujętych w tym programie.
Ponadto przeanalizowane zostały problemy dotyczące przygotowania i utrzymywania rezerw państwowych oraz ich przeznaczenie na potrzeby bezpieczeństwa państwa.
Rozdział podsumowuje problematyka dotycząca zarządzania mobilizacją gospodarki.

Niniejsze opracowanie studyjne stanowi wstępną analizę wybranych elementów gospodarczo – obronnych państwa, które bezpośrednio rzutują na programowanie mobilizacji gospodarki. Naukowe udokumentowanie przygotowań mobilizacyjnych w gospodarce narodowej przyczynić się może do efektywniejszego programowania oraz jej wpływu na zabezpieczenie funkcjonowania bezpieczeństwa narodowego w sytuacjach kryzysowych i w czasie wojny.

SŁOWNIK WYKORZYSTANYCH W PRACY TERMINÓW I OKREŚLEŃ

Gotowość obronna państwa - zdolności wszystkich dziedzin działalności państwa do podejmowania i realizowania, w niekorzystnych warunkach otoczenia, zadań gospodarczo-obronnych oraz mobilizacyjnych w celu przeciwstawienia się różnorodnym co do skali i charakteru zagrożeniom kryzysowym, a także niedopuszczenia do zaskoczenia RP agresją zbrojną.

Infrastruktura obronna – część infrastruktury państwa obejmująca obiekty i urządzenia stałe oraz instytucje niezbędne do funkcjonowania systemu obronnego państwa.

Mobilizacja gospodarki – proces zmierzający do przekształcenia możliwości ekonomicznych państwa w potencjał obronny na wypadek kryzysu i wojny oraz dostosowanie organów administracji publicznej do działalności w czasie wojny.

Mobilizacja państwa – prawne, organizacyjne i praktyczne przygotowanie elementów strukturalnych państwa do działalności w czasie kryzysu i wojny, a w wypadku zaistnienia tych sytuacji do skutecznego działania.

Potencjał obronny państwa – całokształt możliwości materialnych i moralnych, które mogą być spożytkowane w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa.

Program mobilizacji gospodarki – zbiór przedsięwzięć i informacji ujętych w układzie przedmiotowo – podmiotowym, na podstawie którego organy administracji rządowej mogą nakładać zadania gospodarczo – obronne na różne organy i podmioty państwowe i prywatne, służące do zaspokojenia potrzeb sił zbrojnych, wojsk sojuszniczych, organów bezpieczeństwa publicznego i ludności oraz obejmujące możliwości produkcyjno - usługowe działów gospodarki narodowej.

Rezerwy mobilizacyjne – środki , produkty i wyroby służące do zabezpieczenia zadań związanych z obronnością i bezpieczeństwem państwa ze szczególnym uwzględnieniem sił zbrojnych oraz organów bezpieczeństwa publicznego w sytuacjach kryzysowych i wojennych.

Rezerwy państwowe - wyodrębniony majątek skarbu państwa obejmujące różne artykuły, wyroby i surowce niezbędne do zapewnienia bezpieczeństwa państwa, w tym jego obronności.

System gospodarczo – obronny –zespół wzajemnie powiązanych elementów, mających na celu przygotowanie wybranych obszarów gospodarki do realizacji zadań w okresie kryzysu i wojny.

Zdolność mobilizacyjna systemu gospodarczego – stopień przygotowania systemu gospodarczego do uruchomienia potencjału gospodarczo – obronnego, który umożliwia, w dowolnym czasie, przystąpienie do jego uruchomienia i w każdych warunkach jego przeprowadzenie w najkrótszym czasie.

Zasoby obronne – ogół składników i elementów potencjału ludzkiego oraz gospodarczego będących w dyspozycji państwa. Spełniają one cztery funkcje: wytwarzania, zaopatrywania, zbytu i administrowania.

1. TWORZENIE PODWALIN POD MOBILIZACJĘ GOSPODARKI

1.1. Zalążki tworzenia zasobów obronnych w Polsce

Zgodnie z przekazem historycznym, kształtowanie się osad plemiennych na czele z włodarzami umożliwiało zbieranie daniny w naturze do własnej konsumpcji oraz na wypadek odparcia napaści zbrojnej na kraj. Daniny te były gromadzone w spichlerzach jako rezerwa materialna na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa. W magazynach tych znajdowały się zboża, sukno, miody oraz suszone mięso, głównie ryby.

Zaczątkiem tworzenia zasobów obronnych w państwie Polskim był początek XII wieku. W celu zapewnienia dworowi panującego i władzy lokalnej produktów oraz specjalistycznych usług, powstała sieć tzw. wsi służebnych w liczbie około 40 – tu o różnych specjalnościach produkcyjnych, w których obdarowani ziemią i podporządkowani władcy chłopi produkowali: tarcze, strzały, beczki, włócznie, przedmioty metalowe, wypiekali pieczywo, hodowali konie i inne zwierzęta oraz dostarczali wyszkolonych sokołów do polowań, także świadczyli inne usługi związane z obronnością kraju. Od wytwarzanych produktów w tych wsiach pochodziły ich nazwy[1] takie jak: Skotniki, Barcie, Łuczniki, Zduny itp. Mieszkańcy tych wsi dostarczali okresowo zapasów materialnych dla załóg broniących grodów warownych.

W późniejszym okresie, w czasie wojen napoleońskich, ludność miast została zobowiązana do dostarczania tzw. kontrybucji[2]. Polegało to na dostarczaniu wojskom żywności, paszy dla koni oraz zapewnieniu noclegów żołnierzom obcej armii (wojska napoleońskie w liczbie ponad 370 tysięcy żołnierzy przez ponad rok przechodząc na Wschód przez ziemie polskie były z przymusu zaopatrywane przez mieszkańców miast i wsi.

---

[1] Topolski J. Zarys dziejów Polski, wyd. Interpress. Warszawa 1986. Działo się to za czasów panowania B. Krzywoustego (1085 – 1138) przed rozbiorem dzielnicowym.

[2] Słownik wyrazów obcych, wyd. PWN Warszawa 1980, s. 387. Kontrybucja – darowizna nakładana przez władze okupacyjne na ludność kraju okupowanego w czasie wojny, mająca charakter represyjny.

Do czasów pierwszej wojny światowej i w czasie jej trwania udział zasobów gospodarek narodowych państw nie był brany pod uwagę przez panujących i rządy. Potencjał wojenny stanowiły siły zbrojne wraz z ich uzbrojeniem, wyposażeniem i zapasami.

Dopiero po pierwszej wojnie światowej rozszerza się płaszczyzna przygotowań obronnych o sektor ekonomiczny, polityczny i technologiczny państwa.

W Polsce daje się to zauważyć już w latach dwudziestych minionego wieku, kiedy to przystąpiono do opracowania planów wojny uwzględniających cele polityczne, ekonomiczne i militarne. Szczególny nacisk kładziono na koordynację planowania mobilizacyjnego ze szczegółowym planowaniem mobilizacji gospodarki.

1.2. Przygotowania gospodarczo - obronne w drugiej Rzeczypospolitej Polskiej

Zaborcy przez dziesięciolecia intensywnie eksploatowali naszą gospodarkę, która stanowiła dla nich ważne źródło surowcowe i taniej siły roboczej. Przemysł w tym czasie rozwijał się intensywnie i jednostronnie, stosownie do potrzeb gospodarczych zaborców. Zaborcy regulowali, które gałęzie przemysłu i rolnictwa należało rozwijać. Nakłady na nowe inwestycje realizowane były przy szerokim udziale kapitału zaborców oraz przez wykorzystanie rodzimej siły roboczej. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 roku sfera produkcyjna znalazła się w niekorzystnym stanie, zwłaszcza w dziedzinie społeczno – gospodarczej. Ta niekorzystna sytuacja gospodarcza, to również zniszczenia wojenne z niedawno minionej pierwszej wojny światowej (1914 – 1918 r.) oraz wojny z Rosją Radziecką (1919 – 1920 r. W czasie działań wojennych zdewastowane zostały mosty, dworce, warsztaty kolejowe i tabor w wyniku rabunkowej eksploatacji wojennej.

Wielkie zniszczenia dokonane zostały także w gospodarce rolnej przez nadmierne eksploatowanie surowców.

Szeroko zakrojonej przebudowy wymagała struktura ekonomiczna, która pod zaborami trzech państw tworzyła głęboko zróżnicowany mechanizm ekonomiczny. Brakowało podstawowych gałęzi przemysłu takich jak przemysł maszynowy, chemiczny czy zbrojeniowy, bez których niemożliwy był trwały rozwój gospodarczy kraju. Odbudowa gospodarki i uprzemysłowienie kraju stanowiły wówczas jeden z podstawowych postulatów programu odbudowy odradzającego się państwa polskiego. Spowodował on gwałtowny spadek produkcji przemysłowej i masowe bezrobocie.

Początkowo należało zintensyfikować produkcję w oparciu o istniejące zakłady wytwórcze, ale ogólnoświatowy kryzys gospodarczy (1929 – 1933 r.) spowodował obniżenie już dość dobrze prosperującej produkcji dóbr. Spowodował on gwałtowny spadek produkcji przemysłowej i masowe bezrobocie. Ożywienie gospodarcze nastąpiło w 1934 roku i trwało do wybuchu drugiej wojny światowej, głównie dało się ono zauważyć w sektorze produkcyjnym przemysłu lekkiego i chemicznego.

Poważną przeszkodą, u zarania rozwoju gospodarczego Polski, był brak przemysłu zbrojeniowego, ponieważ państwa zaborcze nie inwestowały, ze zrozumiałych względów w ten obszar poprawy koniunktury przemysłowej. Doświadczenia z okresu wojny polsko – radzieckiej były głównym powodem do budowania własnego – państwowego przemysłu zbrojeniowego[3]. Wymownym przykładem tego zjawiska jest opracowanie spóźnionego planu rozbudowy przemysłu zbrojeniowego i stworzenie tzw. Centralnego Okręgu Przemysłowego (COP) w 1936 roku[4] oraz budowa stoczni w Gdyni. Wcześniej funkcjonowało, w ramach utworzonego w 1922 r. Centralnego Związku Wytwórni Wojskowych, kilka fabryk prywatnych i państwowych: Zakłady amunicyjne „Pocisk" w Rembertowie, Polskie Zakłady Chemiczne „Nitrat" w Niewiadowie, Belgijskie

---

[3] M. Ciepielewicz i inni. Wojna obronna Polski w 1939 . WIH Warszawa 1979 r. s. 87
[4] T. Rawski i inni. Wojna wyzwoleńcza narodu polskiego w latach 1939 – 1945. WIH Warszawa 1966 r. s. 65

Zakłady Przemysłowe „Boryszew" pod Sochaczewem, Państwowa Fabryka Amunicji w Skarżysku, broni w Radomiu, prochu i materiałów wybuchowych w Pionkach.[5]

Obok rozwoju przemysłu zbrojeniowego pomyślano także o stworzeniu własnego przemysłu lotniczego budując w 1927 r. Państwowe Zakłady Lotnicze w Warszawie i w tych zakładach zostały skonstruowane pierwsze samoloty P-1. Obok tych zakładów pracowały również wytwórnie samolotów w Lublinie oraz na Podlasiu.

Dostawą sprzętu technicznego dla sił zbrojnych stały się utworzone w 1928 r. w Warszawie Państwowe Zakłady Inżynierii w skład, których wchodziło kilka wytwórni produkujących samochody, broń pancerną, sprzęt łączności, saperski oraz silniki.

Zasadniczą przyczyną podjęcia decyzji rozbudowy państwowego przemysłu zbrojeniowego w 1936 r. były obliczone potrzeby wojska na jeden miesiąc prowadzenia wojny[6]. Z wyliczeń tych wynikało że, bieżąca produkcja techniki (materiału) wojennego może zaspokoić potrzeby tylko na 3-6 miesięcy prowadzenia wojny. Sztab Główny WP wykazał także możliwość uzyskania poważnych oszczędności w porównaniu z kosztami importu gotowych materiałów wojennych oraz uniezależnienie się od importu z państw zachodnich. W tych oto warunkach tworzony był Centralny Okręg Przemysłowy obejmujący ówczesne cztery województwa: lubelskie, lwowskie, krakowskie i kieleckie, które stanowiły około 15 % Polski i około 5,5 miliona ludności, w znacznej mierze bezrobotnej i często strajkującej. Budując COP w ten sposób planowano rozwiązać napięcia polityczno-społeczne w tym rejonie, gdzie organizowane były groźne strajki chłopskie. Centrum okręgu przemysłowego ograniczały miasta leżące w widłach Wisły i Sanu, tworzące trójkąt bezpieczeństwa między

---

[5] M. Ciepielewicz, tamże s. 87

[6] Szacunkowe wielkości obliczono na podstawie zużycia „materiału wojennego" w czasie pierwszej wojny światowej nie uwzględniając większego zużycia w przyszłej wojnie, pomimo widocznego rozwoju techniki wojskowej w innych państwach. M. Ciepielewicz, tamże s. 93 - 94

Sandomierzem, Sanokiem i Dębicą. Taka lokalizacja przemysłu zbrojeniowego uwarunkowana była dwoma przyczynami. Po pierwsze był to rejom położony jak najdalej od granic państwa i można mu było zapewnić skuteczną obronę przeciwlotniczą ze względu na liczne wzgórza i lasy, które maskowały fabryki rozmieszczone z dala od miast i osiedli. Po drugie w tym rejonie znajdowały się surowce naturalne potrzebne do produkcji zbrojeniowej takie jak: rudy żelaza (Skarżysko, Ostrowiec, Kielce), ruda pirytu pod Kielcami, glinki porcelanowe i ogniotrwałe, rudy ołowiu oraz fosforyty. Ponadto znajdowały się tu bogate pokłady gazu ziemnego oraz ropy naftowej z istniejącymi już rafineriami, które mogły zabezpieczać budowane zakłady w energetykę i być w tym zakresie samowystarczalne. Należy także wspomnieć o dogodnych warunkach transportowych, bowiem przez ten obszar przebiegały koleje żelazne ze stacjami węzłowymi we wszystkich kierunkach. Znajduje się tu także dogodny system żeglugi śródlądowej, który zapewniały rzeki Wisła i San. (załącznik nr 2). Poważnym utrudnieniem transportowym był brak dróg utwardzonych oraz stałych, wielotonowych mostów na rzece Wiśle.[7]

Plany inwestycyjne COP zakładały budowę od podstaw siedmiu nowych fabryk oraz ośmiu wytwórni w zakresie wydobycia i produkcji surowców. Ponadto zakładano rozbudowę już istniejących państwowych i prywatnych wytwórni funkcjonujących w tym rejonie. Inwestycje dla całości budowy COP-u obejmowały okres sześcioletni od 1936 do 1942 roku, a koszt budowy i modernizacji wytwórni obliczono na kwotę kilku miliardów złotych. Według przyjętego harmonogramu ustalono cztery grupy inwestycji:

- pierwszą grupę miały stanowić zakłady produkujące amunicję (cztery nowe wytwórnie), materiały wybuchowe (trzy wytwórnie) oraz broni (wytwórnia w Stalowej Woli) i sprzęt lotniczy (fabryka samolotów w Mielcu oraz silników samolotowych w Rzeszowie). Zmodernizować pięć istniejących wytwórni samolotów i trzy fabryki silników samolotowych (Sanok, Rzeszów, Pruszków);

---

[7] M. Ciepielewicz, tamże s. 94 - 95

- grupa druga inwestycji obejmowała budowę fabryk, wytwórni zapewniających produkcję surowców i półfabrykatów do zabezpieczenia produkcji grupy pierwszej inwestycji (walcownia miedzi pod Dębicą, huta aluminium pod Stalową Wolą, huta miedzi w Tarnobrzegu i hutę w Nisku produkującą magnez metalizowany;
- grupa trzecia i czwarta obejmowała inwestycje w dziale produkcji środków łączności i sprzętu saperskiego. Planowano także rozbudowę Państwowych Zakładów Tele-Radiotechnicznych w Warszawie oraz budowę fabryki wytwarzającej sprzęt łączności i kabli polowych w Poniatowej. Ponadto zamierzano uruchomić produkcję reflektorów przeciwlotniczych w Rzeszowie i rozbudować stocznię rzeczną w Modlinie. Nie zaplanowano nowych inwestycji produkujących broń pancerną, lecz zamierzano rozbudować istniejące zakłady „Ursus" w Czechowicach i zakłady „Stomil" w Dębicy produkujące opony samolotowe i samochodowe. W tak dużym zakresie inwestycji dotyczących przemysłu zbrojeniowego nie dało się zabezpieczyć z rodzimych źródeł surowcowych. Brak było własnej miedzi, cyny, aluminium, niklu i rtęci, te surowce strategiczne trzeba było importować, ponieważ krajowe wystarczały jedynie na zabezpieczenie trzy miesięcznej produkcji przemysłu zbrojeniowego.[8]

W okresie trzech lat (1936-1939 r.) funkcjonowania sześcioletniego planu inwestycyjnego przemysłu zbrojeniowego w zakresie budowy COP rozpoczęto szereg ważnych inwestycji lecz efekty był niewielkie, bo przerwała je druga wojna światowa. Plan ten miał obejmować całokształt zagadnień związanych z rozbudową i modernizacją sił zbrojnych na wypadek wojny. W planach zakładano zmiany w organizacji gospodarki na czas wojny dopiero po ogłoszeniu mobilizacji w państwie. W pierwszych dniach września 1939 roku podjęto próby wprowadzenia opracowanych wcześniej planów mobilizacji, dotyczących zaledwie wycinków życia gospodarczego, jednak ze względu na szybki rozwój działań wojennych nie udało się tych zamierzeń zrealizować.

---

[8] Tamże s. 96 - 99

1. 3. Planowanie mobilizacji gospodarki w przeszłości

Rozważania dotyczące planowania mobilizacji gospodarki należy rozpocząć od przedstawienia pojęcia mobilizacji zapisanego w Encyklopedii wojskowej z 1935 roku[6]. *„Mobilizacja materiałowa (takie pojęcie wówczas funkcjonowało) to całokształt życia gospodarczego i kulturalnego państwa oraz jego obywateli. Obejmuje wyposażenie mobilizowanych sił amunicję, sprzęt wojskowy, środki transportowe, zaopatrzenie mundurowe i ekwipunek, wyżywienie oraz przejściowe zakwaterowanie”*. Mobilizację gospodarki rozumiano jako proces przestawienia potencjału gospodarczego państwa, czasu pokoju na produkcję i wytwarzanie wojenne. W warunkach gospodarki pokojowej istnieją określone proporcje i powiązania pomiędzy poszczególnymi gałęziami gospodarczymi, które zapewniają realizację określonych celów wytwarzania produktów w czasie pokoju, ale nie odpowiadają one zaspokojeniu zwielokrotnionych potrzeb na czas wojny. Dlatego też potrzebne były radykalne zmiany w strukturze gospodarki oraz w poszczególnych gałęziach produkcyjnych, które zapewnią maksymalizację wysiłku wojennego (produkcji wojennej). Ta maksymalizacja produkcji na czas wojny była treścią mobilizacji gospodarki.

Mobilizacja gospodarki odbywa się w ramach organizmu państwowego, przypisanego do konkretnego ustroju polityczno – gospodarczego, który w istotny sposób określa charakter przygotowań obronnych przypisanych władzy państwowej oraz oddziałuje na sposób planowania zadań gospodarczo – obronnych. Dlatego też czynnik ustrojowy oddziałuje przede wszystkim na możliwości, tempo i strukturę przygotowania gospodarki narodowej do mobilizacji. Dla przykładu należy przybliżyć scentralizowany charakter gospodarki w okresie Polski Rzeczypospolitej Ludowej, który umożliwiał realizację planowania obronnego państwa w dowolnych sektorach. Natomiast

---

[6] J. Wojnarowski. Mobilizacja Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Bellona Warszawa 2000

gospodarka kapitalistyczna utrudnia ten proces ze względu na jej sprywatyzowany charakter własnych i zagranicznych przedsiębiorstw produkcyjnych.

Istotne znaczenie w celu przygotowania mobilizacji gospodarki miało (ma) doktryna wojenna, a obecnie strategia obronna, która daje podstawy najwyższym organom władzy wykonawczej w państwie do określenia charakteru ewentualnego konfliktu zbrojnego (wojny) i na tym tle należy czynić przygotowania mobilizacyjne gospodarki, mając na uwadze możliwości ekonomiczne państwa.

Właściwe planowanie mobilizacji gospodarki powinien poprzedzać okres wnikliwych studiów dotyczących potencjału obronnego (ludzi, środków materiałowych oraz finansów) własnego, jego udziału w ramach Sojuszu oraz potencjału obronnego ewentualnego przeciwnika. Te analizy pozwalają na określenie słabych i mocnych ogniw w potencjale gospodarczym, które będą limitowały wielkości produkcji na potrzeby wojenne. Dla przykładu może się okazać, że wystąpi niedobór określonych surowców do produkcji, brak potrzebnych mocy produkcyjnych, czy też odpowiednio wykwalifikowanej siły roboczej, zapewniającej tę produkcję lub wystąpią trudności transportowe dostaw i odbioru wytworzonych produktów. Oprócz analizy i oceny potencjału obronnego państwa ważne znaczenie w okresie przygotowań do mobilizacji gospodarki ma analiza potrzeb wojennych. Potrzeby te można podzielić na trzy kategorie: potrzeby obronne dla sił zbrojnych; potrzeby zaplecza gospodarczo – produkcyjnego i potrzeby do przetrwania ludności w czasie wojny. Organy planujące mobilizację gospodarki ustalają priorytety zaspokojeniu wymienionych kategorii potrzeb i na tej podstawie opracowują odpowiednie zapotrzebowania oraz tworzą plany zespołowe.

Po tych ogólnych uwagach dotyczących planowania mobilizacji gospodarki należy dokonać bliższej charakterystyki założeń tej mobilizacji w drugiej Rzeczpospolitej Polskiej.

W 1936 roku kiedy rozpoczęto pracę nad tworzeniem Centralnego Okręgu Przemysłowego, dekretem Prezydenta RP o sprawowaniu zwierzchnictwa nad siłami zbrojnymi i organizacji naczelnych władz wojskowych w czasie pokoju, został utworzony Komitet Obrony Rzeczpospolitej (KOR)[7] oraz Sekretariat KOR (SeKOR), który organizacyjnie był podporządkowany pod Sztab Główny WP[8].

1/ rozpatrywanie zagadnień dotyczących obrony państwa i ustalenie wytycznych w tej dziedzinie dla rządu;

2/ koordynowanie prac nad przygotowaniem obrony państwa.

Przewodniczącym KOR był Prezydent RP a jego zastępcą – Generalny Inspektor Sił Zbrojnych. Natomiast członkami Komitetu byli Prezes Rady Ministrów, ministrowie: spraw wewnętrznych, zagranicznych, wojskowych, skarbu państwa, przemysłu i handlu. Szefowie: Sztabu Głównego WP, administracji armii oraz zastępca szefa Sztabu Głównego WP. Wymienieni szefowie nie posiadali prawa głosowania, jedynie pełnili funkcję doradczą.

Pierwszoplanową rolę w siłach zbrojnych pełnił Generalny Inspektor Sił Zbrojnych, który był przewidywany na czas wojny na stanowisko Naczelnego Wodza i podlegał mu Sztab Generalny WP.

Wspomniany w przypisie Sekretariat KOR podlegał bezpośrednio Generalnemu Inspektorowi Sił Zbrojnych. Odpowiednikami Sekretariatu KOR w ministerstwach cywilnych były biura wojskowe, które współpracowały z SeKOR w zakresie przygotowań obronnych, a także brały aktywy udział w opracowaniu planów mobilizacyjnych na czas wojny. Wytyczne w zakresie obronności dla organów administracji państwowej były opracowane przez SeKOR i określały one zakres kompetencji poszczególnych ministrów w dziedzinie przygotowań obronnych RP.

---

[7] Dekret Prezydenta RP z dnia 9 maja 1936 r. (Dz. U. nr 38, poz.286)

[8] SeKOR stanowił centrum (sztab) planowania rozbudowy i modernizacji przemysłu zbrojeniowego w zakresie: wykorzystania surowców i zasobów kraju na rzecz przygotowań obronnych, przestawienia procesów produkcyjnych resortów cywilnych na tory gospodarki wojennej, koordynowanie prac biur wojskowych w resortach cywilnych (rozporządzenie Prezesa RM z dnia 13.07.1937 r.), prowadzenie studiów porównawczych armii polskiej do armii niemieckiej, sowieckiej i francuskiej.

Przygotowania mobilizacyjne gospodarki na potrzeby wojenne miały na celu zabezpieczyć pokrycie zaopatrzenia wojennego armii w czasie działań w polu. Zabezpieczenie to obejmowało zadania ujęte w następujących tzw. elaboratach (planach), które ujmowały czynności związane z mobilizacją gospodarki[9]. Z dokumentów archiwalnych wynika, że opracowywano trzy zasadnicze elaboraty.

1/ Elaborat mobilizacji personalnej (ludzkiej), który obejmował pracowników danego zakładu pracy (przedsiębiorstwa), którym nadane zostały przydziały mobilizacyjne na czas wojny w tym zakładzie (obecnie nazywamy to militaryzacją jednostek organizacyjnych, dla których nadaje się przydziały organizacyjno – mobilizacyjne na czas wojny).

2/ Elaborat mobilizacji technicznej dotyczył wzmocnienia wyposażenia technicznego danego zakładu produkcyjnego w różnego rodzaju maszyny i urządzenia w celu zintensyfikowania wydajności produkcji.

3/ Elaborat mobilizacji materiałowej zawierał informacje dotyczące zabezpieczenia dostaw surowców i półfabrykatów niezbędnych do wytwarzania potrzebnych produktów na cele obronne w tym dla sił zbrojnych.

Wymienione elaboraty były spójne z elaboratem mobilizacji sił zbrojnych, głównie z jego planami dotyczącymi pokrycia wyposażenia materiałowego armii w polu i dla nowo formułowanych jednostek w czasie działań wojennych (rezerwy strategiczno – materiałowe) oraz z planem zakupów zagranicznych środków obronnych.

Elaborat przejścia zakładu (przedsiębiorstwa) pracy na produkcję wojenną obejmował:

1/ opis zakładu pracy i jego profilu produkcyjnego;

---

[9] Encyklopedia Wojskowa. Warszawa 1932 r. tom 2, s. 514. Przejście pokojowego do stanu wojennego wymagało uzupełnienia jednostek istniejących w czasie pokoju i sformowania nowych oddziałów, które w czasie pokoju nie istniały. W związku z tym po ogłoszeniu mobilizacji przybywała do oddziałów duża ilość rezerwistów, których należało przyjąć, umundurować, uzbroić, wyżywić i wcielić, nadać każdemu funkcję (przydział wojenny) do której został przeznaczony. Równocześnie należało pobrać wozy i konie, podkuć je, dopasować, zaopatrzyć w uprząż i podzielić pomiędzy oddziały – pobrać i zakupić różne materiały, potrzebne do kompletnego wyposażenia oddziałów oraz wykonać wiele innych prac.

2/ organizację wojenną zakładu pracy;

3/ plan ochrony i obrony przeciwlotniczej zakładu pracy;

4/ zamówienia wojenne;

5/ plan uruchomienia produkcji wojennej;

6/ dokumentację produkcyjną;

7/ stan załogi i potrzeby siły roboczej na czas wojny;

8/ zaopatrywanie w surowce i półfabrykaty;

9/ środki komunikacyjne i transportowe.

Całościowa koncepcja mobilizacji gospodarki oznaczała przestawienie wszystkich, ważnych dla obronności kraju działów gospodarki narodowej na czas wojny. Zasadniczymi celami mobilizacji gospodarki było zapewnienie w czasie wojny pokrycia wszystkich potrzeb gospodarczych kraju w pierwszej kolejności potrzeb dla sił zbrojnych[10].

Podstawę do planowania mobilizacji gospodarki w tym sił zbrojnych były następujące dokumenty:

a/ w pierwszych latach dwudziestolecia międzywojennego:

►rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej:

- o przygotowaniach rzeczowych świadczeń wojennych;
- o wydzieleniu osobistych świadczeń wojennych (obydwa z 24.10.1934 r.)
- o powszechnym obowiązku wojskowym z 1924 roku.

b/ po 1938 roku:

- ustawa konstytucyjna z 23.04.1945 roku;

  siłami zbrojnymi i organizacji naczelnych władz wojskowych w czasie pokoju;
- ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o powszechnym obowiązku wojskowym oraz rozporządzenie Ministerstwa Spraw Wojskowych, Spraw Wewnętrznych i Opieki Społecznej z dnia 7 lutego 1939 r. w sprawie świadczeń rzeczowych oraz rozporządzenie w tej sprawie kilkunastu istotnych

---

[10] Wysokość zapasów wojennych dla sił zbrojnych szacowano w następujących wielkościach: broni i amunicji na 60 – 90 dni walki, żywności na 30 – 60 dni walki.

ministrów z dnia 26.08.1938 r.

- ustawa z dnia 30 marca 1939 r. o komunikacjach w służbie obrony państwa;
- ustawa z dnia 30 marca 1939 r. o wycofaniu urzędów, ludności i mienia z zagrożonych obszarów państwa;
- ustawa z dnia 23 czerwca 1939 roku o stanie wojennym.

W myśl wypracowanych wytycznych przez Komitet Obrony Rzeczypospolitej w założeniach i elaboratach do mobilizacji gospodarki należy:

1/ mobilizacją objąć głównie: produkcję przemysłową, żywnościową, transport i łączność;

2/ całkowicie podporządkować sektor państwowy i prywatny celom strategicznym – przygotowaniom obronnym RP;

3/ szeroko wykorzystać świadczenia osobiste i rzeczowe;

4/ w elaboratach mobilizacyjnych ująć maksymalizację produkcji przez wydajność pracy i zatrudnienie przy minimalizacji spożycia;

5/ w planowaniu produkcji uwzględnić maksymalne wydobycie surowców, tworzenie z nich zapasów, których brakuje w kraju;

6/ ograniczyć eksport produktów zbędnych na potrzeby obronne;

7/ przewidzieć reglamentację środków spożywczych dla społeczeństwa;

8/ utrzymać ceny i płace w czasie wojny na poziomie zbliżonym do stanu czasu pokoju oraz stałość kursu waluty.

W myśl wspomnianych wytycznych KOR – u oraz przedstawionych dokumentów prawnych, poszczególne, ważne z punktu widzenia obronności, ministerstwa realizowały wówczas następujące zadania.

Ministerstwo Przemysłu i Handlu *współpracowało z SeKOR i biurem przemysłu wojennego Ministerstwa Spraw Wojskowych w zakresie rozbudowy Centralnego Okręgu Przemysłowego, w tym przemysłu zbrojeniowego, budowy sieci rurociągów gazowych, planu elektryfikacji kraju, planu surowcowego, w tym planu pokrycia zapotrzebowań na materiały pędne oraz mobilizacji przemysłu.*

Ministerstwo rolnictwa *przygotowywało plany wyżywienia wojska i ludności cywilnej na wypadek wojny, pracami tymi kierował podsekretarz stanu do spraw aprowizacyjnych, na podstawie dyrektyw Sekretariatu KOR.*

Ministerstwo Skarbu *przygotowywało realizację zapotrzebowania środków finansowych dla sił zbrojnych na pierwsze trzy miesiące wojny i opracowywało wojenny plan finansowania państwa.*

Ministerstwo Komunikacji *w ścisłym współdziałaniu ze Sztabem Generalnym realizowało zadania w zakresie:*

- opracowania planu inwestycji kolejowych i drogowych, istotnych z punktu widzenia potrzeb wojennych;

- przygotowania wyższych kadr administracyjnych kolejnictwa do wykonywania zadań charakterystycznych dla okresu wojennego na kursach organizowanych przez Szefostwo Komunikacji Wojskowej Sztabu Generalnego w zakresie: organizowania i współdziałania w grach wojennych o tematyce transportowej, opracowania planów transportu na czas wojny, wojennej organizacji i mobilizacji kolejnictwa oraz zasad motoryzacji państwa.

Ministerstwo Poczt i Telegrafów *prowadziło prace przygotowawcze wspólne ze Sztabem Głównym (Szefem Łączności) w dwóch zasadniczych kierunkach: inwestycyjnym i organizacyjnym oraz mobilizacyjnym. W zakresie inwestycji realizowano prace wynikające z planu rozbudowy sieci łączności państwa z punktu widzenia okresu wojennego, który był opracowany przez Sztab Główny. Natomiast w odniesieniu do zagadnień organizacyjno – mobilizacyjnych, Sztab Główny wspólnie z Ministerstwem Poczt i Telegrafów opracował plan wojennej organizacji i mobilizacji państwowej sieci łączności.*

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych *dbało o bezpieczeństwo i porządek publiczny, a ponadto zmobilizowana policja państwowa miała powierzoną na wypadek wojny ochronę linii kolejowych i obiektów drogowych, a ponadto przewidywane było sformowanie specjalnych kompanii ochrony linii kolejowych*

oraz oddziałów ochrony ważniejszych mostów drogowych i innych szczególnie ważnych obiektów użyteczności publicznej.

Podczas opracowywania planu inwestycji realizowanych w ministerstwach cywilnych, Sztab Główny określał zadania w zakresie inwestycji koniecznych z punktu widzenia przygotowania do wojny.

Związku z realizowanym planem rozbudowy sił zbrojnych, realizowano koncepcję rozwinięcia przemysłu wojennego w sposób umożliwiający wyprodukowanie w czasie pokoju, w określonym czasie, potrzebnej liczby sprzętu wojskowego i środków bojowych w celu zabezpieczenia potrzeb sił zbrojnych. Zakładano, że moce produkcyjne rozwiniętego zgodnie z planami przemysłu wojennego, powinny pokryć normalne zużycie wojenne środków pola walki. Najważniejszym niedomaganiem organizacyjnym polskiego przemysłu wojennego był brak zharmonizowania jego produkcji, było to wynikiem braku ogólnego planu produkcyjnego, opartego na ustalonych zapotrzebowaniach pokojowych i wojennych. (Zadania ministerstw zostały przedstawione wg. P.Górski „Planowanie operacyjne funkcjonowania administracji publicznej..", wyd. AON Warszawa 2004 s. 35 – 37).

Podsumowując okres przygotowań mobilizacji gospodarki w tym sił zbrojnych w drugiej RP, należy wspomnieć o roli świadczeń zabezpieczających przygotowania obronne. W myśl rozporządzenia Prezydenta RP z 1934 roku o osobistych świadczeniach wojennych z chwilą wybuchu wojny lub zarządzenia mobilizacji, powstaje z mocy prawa na obszarze całego państwa obowiązek ludności do wykonywania na rzecz państwa za wynagrodzeniem robót i usług bezpośrednio lub pośrednio potrzebnych do obrony państwa (świadczenia osobiste). Świadczenia te polegały na wykonywaniu wszelkiego rodzaju pracach fizycznych lub umysłowych przez ludzi na rzecz państwa, organów samorządu terytorialnego oraz przedsiębiorstw i gospodarstw wiejskich, które działały na rzecz obronności państwa. Obowiązek świadczenia osobistego dotyczył osób płci obojga od lat 17 – 60. Decyzje władz odbierających świadczenia osobiste miały charakter rozkazu wojskowego a osoby wykonujące je podlegały wojskowym przepisom dyscyplinarnym.

Natomiast świadczenia rzeczowe regulowała ustawa z dnia 30 marca 1939 roku o powszechnym obowiązku świadczeń rzeczowych i na jej podstawie wydane rozporządzenie ministrów. Powyższa ustawa określała:

- obowiązek udzielania danych o przedmiotach świadczeń rzeczowych;
- obowiązek przysposobienia (szkolenia) do wykonywania świadczeń przedsiębiorstw przemysłowych, górniczych, handlowych oraz składowych i gospodarstw wiejskich;
- zakres obowiązku świadczeń rzeczowych: zgłaszanie zapotrzebowań na przedmioty świadczeń, pobieranie przedmiotów świadczeń, wynagrodzenie za świadczenia;
- bezpieczeństwo i ochrona tajemnicy realizowanych świadczeń rzeczowych.

1. 4. Istota mobilizacji gospodarki po drugiej wojnie światowej

Po drugiej wojnie światowej w latach 1950 - 1956[11] niemal od nowa budowano przemysł obronny, który zaczął dostarczać siłom zbrojnym nowoczesne samoloty odrzutowe, śmigłowce i sprzęt dla marynarki wojennej, środki przeprawowe oraz specjalne pojazdy mechaniczne. Wraz z rozwojem sił zbrojnych i przemysłu obronnego zapoczątkowano prace mające na celu przygotowanie ludności i gospodarki narodowej do działania w razie wybuchu konfliktu zbrojnego na dwóch frontach zewnętrznym i wewnętrznym. Na froncie zewnętrznym będą prowadziły działania bojowe nasze wojska operacyjne wspólnie z wojskami Armii Radzieckiej i siłami zbrojnymi bratnich państw socjalistycznych przeciwko wojskom agresora. Front wewnętrzny stanowić miało terytorium kraju, z działaniami bojowymi w celu przeciwstawienia się

---

[11] Okres ten odnosi się do 6 – cio letniego planu rozwoju gospodarczego oraz budowy potencjału obronnego Polski (wydatki na cele obronne wynosiły ponad 10% KPB) w obliczu wojny w Korei Północnej oraz budowy muru berlińskiego. Ponadto 5 maja 1955 r. Federalna Republika Niemiec została przyjęta do Paktu NATO, a doktryna strategiczna tego paktu przewidywała zmasowane uderzenia na terytoria państw socjalistycznych. W tych warunkach Polska i osiem państw socjalistycznych w dniu 14 maja 1955 r. podpisały Układ Warszawski w celu stworzenia systemu bezpieczeństwa zbiorowego (Przypis autora).

uderzeniom broni masowego rażenia i lotnictwa przeciwnika, wojnie radioelektronicznej i psychologicznej oraz likwidacji ewentualnych desantów powietrznych i morskich, sił specjalnego przeznaczenia, a także zapewnienia sprawnego funkcjonowania w tych warunkach życia kraju i narodu. W sytuacji zorganizowania dwóch frontów (zewnętrznego i wewnętrznego) należało przygotować duży wysiłek produkcyjny gospodarki narodowej, aby sprostać ich zabezpieczeniu na wypadek działań bojowych.

Ciężar przygotowania gospodarki do produkcji na potrzeby obronności państwa i uzyskania niezbędnych środków materialnych do prowadzenia wojny przesuwał się na czas pokojowy i to jest prawidłowością. Ponieważ nie można w czasie pokoju utrzymywać gospodarki w pełnej gotowości do realizowania produkcji wojennej. Dlatego poszczególne dziedziny gospodarki wytwarzają pewne asortymenty w wymiarze zbliżonym do potrzeb wojennych a inne utrzymują tzw. moce produkcyjne zamrożone w czasie pokoju. Ocenia się, że proces mobilizacji poszczególnych gałęzi przemysłu wymaga czasu od 3 – 12 miesięcy z wyjątkiem zamrożonych mocy produkcyjnych. Zatem koniecznością staje się utrzymywanie w czasie pokoju niezbędnych zapasów na potrzeby sił zbrojnych, ludności i gospodarki narodowej zanim ruszy zintensyfikowana produkcja wojenna. Przyjmując się, że wojna będzie krótkotrwała to zapasy nagromadzone w czasie pokoju powinny wystarczyć do jej prowadzenia (załącznik 3). Natomiast przestawienie całości gospodarki na produkcję wojenną stanie się zbyteczne, z wyjątkiem np. dziedziny komunikacji, łączności, czy budownictwa obronnego. W wypadku wojny długotrwałej żadne zapasy nie wystarczą i zajdzie konieczność całkowitego przestawienia gospodarki na tzw. tory wojenne z uwzględnieniem zniszczeń wojennych oraz uruchomienia produkcji do zaspokojenia niezbędnych potrzeb państwa i jego sił zbrojnych.

Wielkość wspomnianych zapasów nie może być nieograniczona, będzie to wynikało z trzech zasadniczych przesłanek:

1/ zakup zapasów wymaga dużych nakładów finansowych, rozwiązania problemu ich magazynowania i konserwacji;
2/ zapasy nie mogą być utrzymywane przez długi czas ze względu na starzenie się, które dotyczy głównie uzbrojenia i wyposażenia obronnego, bowiem co kilka lat zmienia się technika i technologia, powstają nowe generacje tego sprzętu. Natomiast w stosunku do innych dóbr, które mają określony okres gwarancji i należy dokonywać okresowych rotacji tych zapasów;
3/ nigdy nie będzie pewności w jakim stopniu nagromadzone zapasy zostaną wykorzystane, a mogą także być zniszczone na skutek prowadzonych działań bojowych lub skażone i nie zdatne do użycia.

Wracając do zabezpieczenia dwóch frontów zewnętrznego i wewnętrznego na czas wojny wymagało będzie zgromadzenia zapasów w czasie pokoju i uruchomienia produkcji wojennej w czasie pokoju i uruchomienia produkcji wojennej w celu zaspokojenia potrzeb sił zbrojnych – wojsk operacyjnych prowadzących działania bojowe na froncie zewnętrznym i to w niemałych ilościach oraz zaspokojenia potrzeb dla sił frontu wewnętrznego. W tym miejscu należy przybliżyć kilka ważnych zadań przewidzianych do realizacji przez siły frontu wewnętrznego:
1/ zapewnienie ochrony ludności oprócz przygotowania znacznej ilości sprzętu ochrony przed skażeniami (maski przeciwgazowe, ubiory ochronne, przyrządy do mierzenia skażeń itp.;
2/ przygotowanie ogromnych ilości leków, sprzętu medycznego i przeciwpożarowego na wypadek uderzenia bronią masowego rażenia[12];
3/ odbudowa zniszczonych, uszkodzonych obiektów komunikacyjnych (drogi, wiadukty, mosty, węzły kolejowe), które będą wymagały szybkich napraw, a to pociągnie za sobą zgromadzenia odpowiednich zapasów budulca, sprzętu i urządzeń komunikacyjnych oraz sprzętu przeprawowego;

---

[12] Należy pamiętać, że Polska funkcjonowała w tym czasie w ramach UW i tzw. „zimnej wojny" – przypis autora

4/ kierowanie działaniami na obszarze kraju wymaga posiadania i utrzymania na zapasach odpowiednich środków łączności (radiostacje, telefony, łącznice i kable).

Wspomniane środki są w dyspozycji gospodarki narodowej lub przez nią zostaną wyprodukowane. Należy tylko odliczyć te, które zostaną w ramach mobilizacji przekazania siłom zbrojnym działającym na froncie zewnętrznym.

Głównym narzędziem realizacji planu mobilizacji gospodarki stały się plany miesięczne i dekadowe a dopiero w latach sześćdziesiątych plany roczne. Te krótkoterminowe plany miały na celu utrzymanie rytmiczności inwestowania i produkcji w poszczególnych gałęziach przemysłu i obejmowały rozbudowę mocy produkcyjnych, wzrost produkcji półfabrykatów i wyrobów końcowych. W ustawie o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej z 1967 roku znalazł się następujący zapis[13].*"Umacnianie obronności PRL oraz przygotowanie ludności i mienia narodowego na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa Państwa jest obowiązkiem wszystkich organów władzy i administracji państwowej, instytucji państwowych, jednostek gospodarki uspołecznionej, organizacji społecznych ludu pracującego oraz każdego obywatela".*

W artykule V tej ustawy zapisano, że tworzy się Komitet Obrony Kraju (KOK), jako Komitet Rady Ministrów do spraw obronności[14] . Do zakresu działania KOK należy w szczególności:

---

[13] Dz. U. z 1967 r. nr 44,poz.220, art.2.

[14] Tamże. Art. 6.1. 2. W skład KOK wchodzą przewodniczący, zastępcy, członkowie i sekretarz. Przewodniczący KOK jest Prezes RM, a zastępca do spraw sił zbrojnych – MON. Pozostałych zastępców przewodniczącego, członków i sekretarza KOK powołuje Rada Ministrów.
Art. 7.1. 2.3. KOK jest organem kolegialnym, w ramach swojego zakresu działania podejmuje uchwały oraz wydaje wytyczne i zalecenia. Zarządzanie w sprawach należących do zakresu działania KOK wydaje przewodniczący Komitetu.
Art. 8. Rada Ministrów ustala zasady i tryb działania KOK, a w szczególności podział funkcji pomiędzy zastępców przewodniczącego Komitetu oraz określa organy wykonawcze i zasady ich działania.
Art. 9.1.2.3.Przewodniczący KOK kieruje pracami Komitetu oraz generalne założenia, decyzje i wytyczne RM i KOK w zakresie spraw dotyczących obronności. Minister Obrony Narodowej jest zastępcą przewodniczącego KOK do spraw sił zbrojnych i planowania strategiczno – obronnego, realizuje generalne założenia, decyzje i wytyczne Rady Ministrów i KOK-u w zakresie obrony państwa, stoi na czele SZ PRL oraz sprawuje ogólne kierownictwo w zakresie wykonywania powszechnego obowiązku obrony. Zastępcy przewodniczącego i członkowie KOK-u realizują decyzje i wytyczne RM I KOK-u w zakresie obronności oraz sprawują

1/ ustalanie generalnych założeń obrony Państwa oraz kierowania całokształtem spraw dotyczących obronności kraju;
2/ rozpatrywania zagadnień dotyczących obronności kraju i wytyczania kierunków w tej dziedzinie;
3/ ustalanie założeń organizacji sił zbrojnych i samoobrony ludności;
4/ koordynowanie działalności naczelnych i terenowych organów administracji państwowej w zakresie obronności kraju. Zgodnie z powyższą ustawą i powołaniem KOK-u, problematyka mobilizacji gospodarki sterowana była za pomocą uchwał Komitetu Obrony Kraju.
Od tego okresu czasu (1967 – 1993 r.) rozpoczyna się planowanie mobilizacji gospodarki w skali roku obliczeniowego. Obejmowało ono możliwości produkcyjno – wytwórcze wszystkich gałęzi (działów) gospodarki narodowej w roku. Plan Roku Obliczeniowego wynikał z planowania społeczno – gospodarczego rozwoju kraju w dziedzinie obronności. Plan Roku Obliczeniowego (RO) opracowany był prze Centralny Urząd Planowania przy Radzie Ministrów i obejmował 5 – letni przedział czasowy. Plan zatwierdzał Przewodniczący Komitetu Obrony Kraju (Prezes Rady Ministrów). Powyższy plan określał zadania realizowane przez gospodarkę narodową, w skali roku

---

kierownictwo nad realizacją zadań obronnych w określonych działach administracji państwowej i gospodarki narodowej.
Art.10.1.2. Realizacja zadań w zakresie obronności należy: w poszczególnych resortach do ministrów, którzy podstawowe wytyczne w tych sprawach wydają w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej; w województwach, powiatach, miastach, dzielnicach, osiedlach i gminach – do prezydentów właściwych rad narodowych; w urzędach i instytucjach państwowych oraz jednostkach gospodarki uspołecznionej – do kierowników tych urzędów, instytucji i jednostek. Realizacją zadań w zakresie obronności w organizacjach społecznych i zawodowych kierują właściwe organy tych organizacji, które działają w tym zakresie w porozumieniu z organami wojskowymi określonymi przez MON.
Art. 11.1.2.3. Dla kierowania sprawami obronności na terenie województw KOK powołuje wojewódzkie komitety obrony. W miarę potrzeby KOK powołuje komitety obrony miast wyłączonych z województw. Dla kierowania sprawami obronności na terenie powiatów, miast, dzielnic, osiedli i gromad oraz zakładów pracy wojewódzkie komitety obrony mogą powoływać powiatowe, miejskie, dzielnicowe, osiedlowe, gromadzkie i zakładowe komitety obrony. Wojewódzki komitet obrony może przekazać powiatowym komitetom obrony uprawnienia do powoływania osiedlowych, gminnych i zakładowych komitetów obrony. Przewodniczącym wojewódzkich, powiatowych, miejskich, dzielnicowych i osiedlowych komitetów obrony są przewodniczący prezydiów właściwych rad narodowych, przewodniczącymi gromadzkich komitetów obrony – kierownicy zakładów pracy. Zasady powoływania, organizacji i działania komitetów obrony oaz zakres ich zadań określa KOK.
Art.12.KOK może również powoływać swoich pełnomocników dla poszczególnych obszarów kraj lub określonych dziedzin administracji państwowej i gospodarki narodowej ustalając zakres ich zadań.

obliczeniowego na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny do czasu wystąpienia masowych zniszczeń. Układ tego dokumentu obejmował:

- zestawy zadań dotyczące osiągania podwyższonej i pełnej gotowości obronnej państwa (zadania przygotowawcze i cztery zestawy zadań szczegółowych);
- ogólne założenia funkcjonowania gospodarki w czasie wojny.

Aktualizacja tego planu mogła nastąpić po wprowadzeniu podwyższonej gotowości obronnej państwa. Określając wielkość realizowanych zadań w Planie Roku Obliczeniowego zakładano:

- przerwanie obrotów towarowych z państwami poza obozem socjalistycznym;
- wielkość produkcyjną określano w oparciu o moce produkcyjne, krajowe zasoby surowcowe, zapasy i rezerwy materiałowe oraz dostawy z państw Układu Warszawskiego;
- zastosowanie złagodzonych norm technicznych i procesów technologicznych produkcji przemysłowej.

Podstawą do planowania obronnego w tym do mobilizacji gospodarki stanowiły tworzone i utrzymywane rezerwy państwowe[15].

Rezerwy państwowe paliw, surowców, materiałów, artykułów żywnościowych, maszyn i urządzeń oraz innych wyrobów stanowią specjalnie wyodrębniony fundusz państwa, tworzony dla zapewnienia realizacji gospodarczych i obronnych zadań w gospodarce narodowej. Rezerwy państwowe służą w szczególności do realizacji zadań związanych z obronnością i bezpieczeństwem państwa, eliminowania lub łagodzenia skutków zakłóceń w zaopatrzeniu produkcji i rynku, wynikłych z nieprzewidzianych okoliczności, kształtowaniu polityki w wymianie towarowej w powiązaniu z koniunkturą cen na rynkach zagranicznych.

W opisywanym przedziale czasowym rezerwy państwowe dzielono na podstawowe i specjalistyczne.

---

[15] Uchwałą Rady Ministrów nr 169 z dnia 17 grudnia 1984 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw państwowych i gospodarowania tymi rezerwami (Dz. Urzędowy KOK nr 3 z dnia 11 lutego 1985 r.)

Rezerwy państwowe podstawowe tworzy minister gospodarki materiałowej i obejmują one: paliwa, surowce, materiały i artykuły konsumpcyjne głownie o charakterze strategicznym, niezbędne do funkcjonowania podstawowych działów gospodarki oraz na potrzeby sił zbrojnych.

Rezerwy państwowe specjalistyczne tworzą ministrowie i kierownicy urzędów centralnych (minister hutnictwa i przemysłu maszynowego, chemicznego, lekkiego, górnictwa i energetyki, komunikacji, łączności, ochrony środowiska, gospodarki morskiej, zdrowia i opieki społecznej, administracji gospodarki przestrzennej, handlu wewnętrznego i usług). Rezerwy te są rezerwami mobilizacyjnymi gromadzonymi do realizacji zadań obronnych w czasie podnoszenia gotowości obronnej państwa oraz na wypadek wojny i obejmują one:

1/ materiałowe rezerwy mobilizacyjne w przemyśle przeznaczone do produkcji uzbrojenia i sprzętu wojskowego, środków farmaceutycznych i artykułów sanitarnych;

2/ rezerwy komunikacyjne obejmują podstawowe wyposażenie przeznaczone dla jednostek militaryzowanych powoływanych do odbudowy obiektów i urządzeń transportowych oraz łączności o znaczeniu obronnym, zniszczonych na skutek prowadzonych działań wojennych. Mają one zapewnić ciągłość funkcjonowania transportu i łączności w czasie wojny. Tworzone są przez Ministerstwa Komunikacji, Łączności, Przemysłu Chemicznego i Lekkiego oraz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;

3/ rezerwy służby zdrowia obejmują materiały i sprzęt niezbędny do zaspokojenia potrzeb zakładów i jednostek społecznej służby zdrowia, jednostek podległych Ministrowi Obrony Narodowej i Spraw Wewnętrznych. Rezerwy te tworzy Minister Służby Zdrowia i Opieki Społecznej;

4/ rezerwy górnictwa i energetyki obejmują materiały i sprzęt niezbędnych do zapewnienia wydobycia paliw, dostaw paliw stałych i gazowych, energii elektrycznej oraz produkcji energii cieplnej na potrzeby gospodarki narodowej.

Powyższe rezerwy stanowią podstawowe wyposażenie przeznaczone dla oddziałów powoływanych do odbudowy obiektów i urządzeń górniczych, elektroenergetycznych i gazowniczych oraz sieci elektroenergetycznych i gazociągów zniszczonych na skutek działań wojennych, do zapewnienia ciągłości pracy przemysłu oraz dostaw paliw stałych i gazowych oraz energii elektrycznej odbiorcą priorytetowym. Tworzy je Minister Górnictwa i Energetyki;

5/ rezerwy materiałów wybuchowych tworzone są na potrzeby produkcji amunicji przez Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego;

6/ rezerwy agregatów prądotwórczych stanowią awaryjne źródło zasilania w energię elektryczna. Tworzone są przez Ministrów Administracji i Gospodarki przestrzennej oraz Zdrowia i Opieki Społecznej;

7/ rezerwy artykułów żywnościowych przeznaczone są na potrzeby sił zbrojnych w sieci magazynów hurtu spożywczego i tworzy je Minister Handlu Wewnętrznego i Usług.

Rezerwy państwowe tworzone są na podstawie wieloletnich i rocznych planów ustalonych przez Prezydium Rządu na wniosek Przewodniczącego Komitetu Planowania przy Radzie Ministrów. W planach tych ujęte są zadania rzeczowe, stany docelowe oraz środki finansowe do ich wytworzenia oraz limity środków finansowych na tworzenie i utrzymanie państwowych rezerw specjalistycznych. Stany docelowe określają niezbędne wielkości rezerwy artykułów o strategicznym znaczeniu dla gospodarki narodowej i obronności kraju, wyrażona w dniach w stosunku do wielkości zużycia w kraju[16]. Poszczególne ministerstwa przez swoje instytucje do spraw obronnych realizowały zadania gospodarczo – obronne, które dotyczyły:

- ujmowania zagadnień obronnych w planach gospodarczych i innych dokumentach planistycznych opracowywanych w resortach;

---

[16] Średnie wielkości tych rezerw wg. materiałów archiwalnych określane były na 90 dni prowadzenia wojny.

- organizowania opracowania planów na Rok Obliczeniowy oraz ustalania wytycznych w tym przedmiocie dla jednostek organizacyjnych podporządkowanych i bezpośrednio nadzorowanych;
- zapewnienia realizacji, podczas podwyższania gotowości obronnej państwa i w czasie wojny, zadań ujętych w planie na Rok Obliczeniowy;
- planowania i realizacji zadań obronnych (mobilizacyjnych) w gospodarce narodowej w ramach wydatków na obronę i bezpieczeństwo kraju;
- tworzenia i gromadzenia rezerw państwowych specjalistycznych oraz uwzględniania postulatów obronnych we wnioskach i planach dotyczących gromadzenia państwowych rezerw podstawowych.

Zadania obronne realizował w szerokim zakresie wojewodowie i naczelnicy urzędów terenowych[17]. Podstawowym obowiązkiem wojewody i naczelnika było systematyczne działanie na rzecz umacniania i rozwoju obronności państwa, zgodnie z ustaleniami wynikającymi z uchwał oraz węzłowych założeń obronnych PRL. Wojewoda obowiązany był do realizacji zadań obronnych ustalonych w przepisach o powszechnym obowiązku obrony PRL i w innych przepisach szczególnych, w tym dotyczących stanu wojennego, a także wynikających z decyzji Rady Ministrów i KOK – u oraz właściwego terytorialnie wojewódzkiego komitetu obrony.

Wojewodowie, jako terenowe organy administracji, obowiązani byli do organizowania i wykonywania zadań w zakresie obronności państwa przez naczelników, a także przez dyrektorów komórek organizacyjnych urzędów wojewódzkich i dyrektorów terenowych przedsiębiorstw państwowych dla których były organem założycielskim i innych jednostek organizacyjnych, a także ponoszą odpowiedzialność za realizację powierzonych zadań obronnych wobec KOK – u, Rady Ministrów oraz właściwego terytorialnie wojewódzkiego komitetu obrony. Wojewoda organizuje wykonanie powierzonych zadań w

---

[17] Patrz uchwała nr pf.1/79 KOK z dnia 19.01.1979 r. w sprawie podstawowych obowiązków wojewodów i naczelników w dziedzinie obronności państwa.

dziedzinie obronności, określa podległe organy i kierowników jednostek organizacyjnych, którzy obowiązani są realizować poszczególne zadania obronne, jak również terminy i zakres przedsięwzięć związanych z realizacją tych zadań. Wojewoda obowiązany jest uwzględniać postulaty wynikające z potrzeb sił zbrojnych, przekazanych odpowiednia przez Ministra Obrony Narodowej lub organy wojskowe przez tego ministra upoważnione do współdziałania w realizacji tych postulatów z tymi organami. Wojewodowie w sprawach realizacji zadań obronnych obejmujących również teren województw sąsiednich obowiązani są organizować współdziałanie w tym przedmiocie z wojewodami innych województw. Przechodząc do konkretnych zadań gospodarczo – obronnych, przypisanych wojewodom należy przyjrzeć się wspomnianym już zestawom zadań.

Zestawy zadań do realizacji w ramach osiągania gotowości obronnej państwa.

Zestaw zadań przygotowawczych.

Ten zestaw zawierał przedsięwzięcia organizacyjne, planistyczne oraz zapewniające gotowość kierownictw organów władzy i administracji państwowej, a także gospodarki narodowej i nie naruszał aktualnego planu rocznego oraz budżetu państwa.

1. Zadania przygotowawcze dla urzędów centralnych PRL

1.1.Uaktualnienie; resortowych planów RO; planów przemieszczenia organów na stanowiska kierowania; regulaminów organizacyjnych; etatów i wykazów obsad stanowisk na czas wojny; zaświadczeń reklamacyjnych dla pracowników i żołnierzy rezerwy.

1.2. Uaktualnienie: planów rozśrodkowania surowców; materiałów technicznych i towarów, jak również przetworów rolnych, planów szczególnej ochrony obiektów GN; planów formowania jednostek przewidzianych do militaryzacji;

1.3. Uaktualnienie: planów zaopatrzenia w wodę; planów ochrony ppoż.; planów organizacyjnych skoncentrowanego transportu samochodowego.

2. Zadania przygotowawcze dla wojewodów

2.1.Uaktualnienie; wojewódzkich planów na rok obliczeniowy (RO); planów wojewódzkiej radiokomunikacji; zaświadczeń reklamacyjnych dla pracowników – żołnierzy rezerwy; planów świadczeń osobistych i rzeczowych na rzecz obrony (SZ, jedn. zmilitaryzowanych);

2.2.Uaktualnienie: planów przekształcenia zakładów służby zdrowia i opieki społecznej, planów dotyczących formowania szpitali rezerwowych, zastępczych miejsc w szpitalach i zastępczych domów opieki społecznej; planów gromadzenia, przechowywania i rotacji rezerw leków i sprzętu medycznego, art. sanitarnych oraz krwi i środków krwiopochodnych; wykazów pracowników podstawowej służby zdrowia oraz osób posiadających kwalifikacje medyczne.

2.3.Uaktualnienie: dokumentów dot. zabezpieczenia SZ w zakresie łóżek szpitalnych, kadr medycznych, rezerw materiałowych, pojazdów i samolotów sanitarnych; planów szczególnej ochrony obiektów gospodarki narodowej; planów ewakuacji i zabezpieczenia dokumentacji geodezyjno-kartograficznej; planów jednostek przewidzianych do militaryzacji;

2.4.Uaktualnienie: planów rozśrodkowania i przemieszczenia surowców, materiałów technicznych i towarów oraz przetworów rolniczych, planów zaopatrzenia w wodę; planów funkcjonowania w czasie wojny sieci sklepów, placówek usługowych i żywienia zbiorowego, planów wykorzystania środków transportowych oraz wyznaczenia tras dla kurierów i przewozu żołnierzy rezerwy do miejsc mobilizacji.

2.5.Uaktualnienie: planów funkcjonowania w czasie wojny teatrów, muzeów, instytucji muzycznych, kin, bibliotek, obiektów sportowych i uzgodnienia z właściwymi organami.

2.6.Uaktualnienie: planów ppoż., zapasów leków, biopreparatów i sprzętu weterynaryjnego.

Pierwszy zestaw zadań – zawiera przedsięwzięcia stwarzając możliwość częściowego rozwinięcia potencjału obronnego państwa wraz z manifestacją gotowości do przeciwstawienia się siłą agresji nieprzyjaciela. Podjęcie przez GN zadań obronnych, rozwinięcia sił resortu spraw wewnętrznych, jednostek militaryzowanych oraz formacji OC. Dalsza intensyfikacja przygotowań obronnych.

Zadania szczegółowe

1. Wprowadzić stałe dyżury w organach administracji państwowej.
2. Odwołać z urlopów i zakazać ich udzielania, ograniczyć delegacje służbowe.
3. Ograniczyć do niezbędnego minimum rozwiązywanie umów o pracę.
4. Prowadzić krótkoterminowe przeszkolenie zawodowe pracowników mających zastąpić osoby powoływane do czynnej służby wojskowej, jednostek militaryzowanych i OC.
5. Podjąć przygotowania do sformowania jednostek militaryzowanych.
6. Przygotować SK zgodnie z planem przemieszczania organów na stanowiska kierowania.
7. Wzmocnić szczególna ochroną obiekty GN do czasu ich przekazania pod ochronę wyspecjalizowanym pododdziałom ochrony.
8. Ograniczyć wyjazdy samochodów z baz i jednostek pływających z portów macierzystych.
9. Wprowadzić w zakładach priorytet dla produkcji i remontu uzbrojenia, sprzętu technicznego i kwatermistrzowskiego oraz świadczenia usług dla SZ i resortu spraw wewnętrznych.
10. Zarządzić przyspieszoną produkcję artykułów spożywczych dla sił zbrojnych.

11. Złożyć wnioski do Min. Finansów o przydział środków na zabezpieczenie wykonania zadań obronnych.
12. Przygotować awaryjne składowiska węgla i środki transportowe do jego przewozu.
13. Zarządzić przygotowania do wydania świadectw ukończenia szkół zawodowych i średnich.
14. Wprowadzić całodobową obsługę ręcznych centrali telefonicznych.
15. Zarządzić intensyfikację pobierania krwi i przystąpić do natychmiastowych dostaw krwi konserwowanej na potrzeby sił zbrojnych.
16. Zarządzić uzupełnienie zapasów leków, materiałów i sprzętu medycznego do ustalonych normatywów.
17. Podjąć przygotowania do formowania szpitali rezerwowych oraz wydzielenie łóżek zapasowych w szpitalach na potrzeby sił zbrojnych.
18. Zarządzić gotowość służby sanitarno-epidemiologicznej do działania.
19. Zarządzić uzupełnienie jednostek weterynaryjnych w sprzęt i leki.
20. Przygotować odpowiednie pomieszczenia do przeprowadzenia poboru do służby wojskowej.
21. Podjąć przygotowania do rozśrodkowania zapasów logistycznych
22. Doprowadzić do pełnej sprawności zastępcze źródła energii elektrycznej.
23. Wydzielić i przystosować pomieszczenia do przechowywania dokumentów zawierających tajemnicę państwową i służbową.
24. Przygotować wytypowane obiekty sportowe do przekazania na cele obronne.
25. Sprawdzić przygotowanie świadczeń osobistych i rzeczowych na cele obronne.
26. Zarządzić rozpoczęcie produkcji środków indywidualnej ochrony ludności.
27. Wzmocnić ochronę przeciwpożarową.
28. Zarządzić pełną gotowość systemu ostrzegania i alarmowania ludności oraz dalszych 14 zadań dotyczących spraw obrony cywilnej.

Drugi zestaw zadań – zawiera przedsięwzięcia stwarzające możliwość szybkiego przejścia do realizacji planu Roku Obliczeniowego, a w tym dostaw natychmiastowych, całkowitego rozwinięcia sił resortu spraw wewnętrznych jednostek zmilitaryzowanych, formacji obrony cywilnej. Rozśrodkowanie zapasów i masy towarowej, załóg zakładów pracy i ewakuacji pozostałej ludności, przejście organów na stanowiska kierowania.

Zadania szczegółowe

1. Przystąpić do realizacji zadań ujętych w planie RO.
2. Dokonać zmian w planach inwestycyjnych i przenieść moce produkcyjne wg planu RO.
3. Przyspieszyć realizację przedsięwzięć inwestycyjnych dot. obiektów umocnionych na SK.
4. Przygotować warunki do wprowadzenia w życie przepisów stanu wojennego (11 zadań).
5. Realizować dostawy natychmiastowe i krótkoterminowe wg planu RO.
6. Zarządzić gotowość do niezwłocznego przekazania środków transportowych, maszyn i urządzeń zgodnie z kartami przeznaczenia oraz do jednostek transportu skoncentrowanego wojewody
7. Zarządzić pełną gotowość placówek remontowo-usługowych działających dla SZ i wojsk sojuszniczych przegrupowujących się przez teren Polski.
8. Zrealizować plany szczególnej ochrony obiektów GN kategorii II i III.
9. Przeprowadzić krótkotrwałe ćwiczenia w zakresie odbywania służby w jednostkach militaryzowanych.
10. Zarządzić sformowanie jednostek przewidzianych do militaryzacji dla sił zbrojnych i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.
11. Rozpocząć budowę zbiorników przeciwpożarowych.

12. Zarządzić zwolnienie z zakładów leczniczych określone kategorie chorych oraz ograniczyć przyjmowanie chorych, których stan nie wymaga natychmiastowej pomocy.
13. Zarządzić wydzielenie w zakładach leczniczych odpowiedniej liczby łóżek dla SZ itp.
14. Zarządzić pełną gotowość wytypowanych jednostek handlu i zaopatrzenia (zbytu) oraz zakładów żywienia zbiorowego do realizacji zadań dotyczących zaopatrzenia stanów osobowych SK, jednostek zmilitaryzowanych i formacji obrony cywilnej w produkty żywnościowe.
15. Przygotować warunki do ewakuacji ambasad i konsulatów państw obcych do ustalonych obiektów.
16. Dostarczyć karty zaopatrzenia (bony) zdeponowane w urzędach wojewódzkich do organów administracji państwowej stopnia podstawowego.
17. Poprawić przejezdność wytypowanych dróg w miastach.
18. zadania w zakresie spraw obrony cywilnej (15 zadań) m.in. zarządzić osiąganie gotowości do działania w formacjach OC i przygotowania bazy socjalno-bytowej w rejonach wyjściowych, doprowadzić awaryjne ujęcia wody do sprawności technicznej, rozpocząć budowę nowych ujęć wody, przystąpić do zabezpieczenia nieruchomości dóbr kultury itp.

Trzeci zestaw zadań – obejmuje przedsięwzięcia stwarzające możliwość do pełnego rozwinięcia całego potencjału obronnego państwa oraz natychmiastowego przystąpienia w razie konieczności do działań bojowych w ramach Zjednoczonych Sił Zbrojnych Państw Układu Warszawskiego (ZSZP UW), ustawowe ograniczenie swobód obywatelskich, rozszerzenie obowiązków obywateli i obowiązków organów AP oraz pełne przestawienie działalności AP i GN na tory wojenne przy przerwaniu realizacji Centralnego planu rocznego.

Zadania szczegółowe

1. Przystąpić do pełnej realizacji zadań zawartych w planie RO.

2. Wydać zaświadczenia reklamacyjne dla pracowników ŻR podlegających zwolnieniu od służby wojskowej w czasie mobilizacji i wojny.

3. Organom AP osiągnąć pełną gotowość do działania na stanowiskach kierowania.

4. Wprowadzić w życie regulaminy organizacyjne i etaty przygotowane na czas wojny.

5. Zarządzić przystąpienie w ustalonych drukarniach spółdzielczych do druku prasy i materiałów propagandowych, zgodnie z planem wydawniczym na czas wojny.

6. Zarządzić przygotowanie sił i środków do naprawy i odbudowy obiektów inżynieryjnych.

7. Zarządzić rozwinięcie zastępczych miejsc szpitalnych oraz domów pomocy społecznej.

8. Zarządzić formowanie szpitali rezerwowych.

9. Zarządzić powołanie na ćwiczenia podstawowych kadr medycznych zgodnie z planami.

10. Zarządzić przeprowadzenie profilaktycznych zabiegów sanitarnych, przeciwepidemicznych w celu zapobieżenia masowych zachorowań i epidemii.

11. Zapewnić warunki mieszkaniowe dla ludności na wypadek pozbawienia ich kwater w czasie wojny.

12. Zarządzić rejestrację strat w zasobach dóbr w wyniku działań wojennych.

13. Zarządzić działanie urzędów stanu cywilnego zgodnie z przepisami na czas wojny.

14. Zarządzić zabezpieczenie środków łączności przed możliwością wykorzystania ich do innych celów zagrażających bezpieczeństwu państwa na wypadek wprowadzenia stanu wojennego przed wybuchem wojny.

Planowanie zadań gospodarczo – obronnych w okresie PRL – u realizowane było przy założeniu, że przeciwnik może niszczyć przede wszystkim stałe urządzenia będące bazą produkcyjną kraju lub koalicji państw, silnie zurbanizowane centra administracyjno – gospodarcze i społeczne, bazy i składy materiałów, węzły komunikacyjne i transportowe. Mogą zostać zerwane więzy ekonomiczne pomiędzy poszczególnymi ośrodkami i regionami wytwórczymi w zakresie kooperacji produkcji, dowozu materiałów, przepływu siły roboczej oraz unieruchomienia innych koniecznych elementów produkcji.

Może to doprowadzić w konsekwencji do zdezorganizowania systemu kierowania i zarządzania. W tym kontekście podejmowane były działania, które umożliwiały stworzenie warunków pozwalających na przewidywane sytuacji i zdarzeń w gospodarce, wpływanie na ich kształtowanie, a w konsekwencji na taki dobór instrumentów działania, które zapewniałyby nieprzerwany tok produkcji oraz sprawne przeprowadzenie mobilizacji gospodarki.

Planowanie i realizacja przygotowań gospodarczo – obronnych w czasie pokoju miało na celu stworzenie odpowiednich warunków do realizacji zwielokrotnionych zadań obronnych w okresie zewnętrznego zagrożenia państwa i w czasie wojny. Powyższe przygotowania mobilizacyjne obejmowały: tworzenie i utrzymanie rezerw państwowych – podstawowych oraz specjalistycznych, zakup sprzętu wojskowego, sprzętu dla obrony cywilnej, przygotowanie infrastruktury kraju na potrzeby wojenne.

1. 5. W n i o s k i

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku należało sprawnie uruchomić poszczególne gałęzie gospodarki narodowej, aby sprostać wyzwaniom odradzającego się państwa polskiego, którego gospodarka narodowa została zdewastowana przez byłych zaborców.

Szeroko zakrojona przebudowa gospodarki oraz tworzone zręby pod przemysł obronny, powodowały zakłócenia w rytmice życia społecznego, które należało

integrować, a pojawienie się ogólnoświatowego kryzysu gospodarczego (1929 – 1933 r.) obniżało poziom zapoczątkowanej produkcji i spowodowało masowe bezrobocie. Ożywienie gospodarcze w Polsce nastąpiło dopiero w 1936 roku, kiedy to podjęto decyzję i opracowano sześcioletni plan rozbudowy przemysłu w tym obronnego w ramach budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Przystępując po raz pierwszy do planowania mobilizacji gospodarki należało poprzedzić ten okres wnikliwymi studiami dotyczącymi określenia wielkości własnego potencjału obronnego, ustalić możliwości gospodarcze ewentualnego przeciwnika, a w następnym okresie wynegocjować możliwości udziału sił i środków partnerów (sojuszników) danego układu militarnego, w którym Polska uczestniczyła. Analizy te pozwalały określić mocne i słabe strony w gospodarce narodowej, w tym produkcji zbrojeniowej.

W ramach planowania mobilizacji gospodarki po drugiej wojnie światowej uznano, że cały ciężar przygotowań mobilizacyjnych w państwie powinien być zrealizowany w czasie pokoju przez zgromadzenie odpowiedniej wielkości rezerw państwowych oraz utrzymanie tzw. zamrożonych mocy produkcyjnych w przemyśle.

Wysiłek produkcyjny gospodarki narodowej powinien w pełni zabezpieczyć działania sił na dwóch frontach. Na froncie zewnętrznym dla wojsk operacyjnych, działających w ramach Układu Warszawskiego poza obszarem kraju oraz na froncie wewnętrznym w zakresie ochrony ludności i odbudowy zniszczonych (uszkodzonych), w wyniku działań bojowych, obiektów komunikacyjnych na obszarze kraju.

Przygotowania mobilizacyjne gospodarki w tym okresie były zawarte w tzw. Planie Roku Obliczeniowego (RO), w którym ujęte były możliwości produkcyjno – wytwórcze gospodarki w skali roku i obejmowały pięcioletni okres planowania. Ewenementem w planowaniu mobilizacji gospodarki były zestawy zadań rozpisane na podstawie Planu Roku Obliczeniowego dla centralnych organów administracji państwowej oraz dla wojewodów, które zawarte były w czterech

zestawach (zestaw przygotowawczy i trzy zestawy zadań przypisane do stanów bezpieczeństwa państwa: stanu zagrożenia bezpieczeństwa państwa, stanu bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i stanu wojny).

III ZESTAWY

2. CHARAKTERYSTYKA WSPÓŁCZESNYCH PRZYGOTOWAŃ GOSPODARCZO – OBRONNYCH

2.1. Przygotowania gospodarczo - obronne u schyłku XX wieku w Polsce

Z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa najważniejszą funkcją gospodarki narodowej jest tworzenie potencjału obronnego. Dlatego też rozwój gospodarczy powinien być skorelowany z organizowaniem ekonomicznych warunków do efektywnego zaspokojenia potrzeb obronnych w zależności od intensywności zagrożeń bezpieczeństwa państwa.

W okresie pokoju zadaniem gospodarki obronnej jest dostarczenie niezbędnych środków do poziomu określonego strategią obronną państwa, a także tworzenia podstaw do obronnego zaangażowania innych segmentów gospodarki.

W okresie narastania zagrożeń (np. zagrożenia wojennego) zadaniem podstawowym jest zmiana celu gospodarowania, struktury wytwarzania, a także uruchomienie, w zależności od potrzeb obronnych, rezerw i zapasów. Natomiast w okresie wojny głównym zadaniem jest dostarczanie odpowiednich ilości i jakości dóbr i usług dla wojsk walczących, własnych i sojuszniczych, oraz dla szeroko rozumianego zaplecza (ludności kraju i gospodarki).

Ogólnie rzecz biorąc, wymagania gospodarki obronnej wobec całej gospodarki narodowej sprowadzić można do:

- od strony zasobowej – do zdolności wytwarzania zestawów dóbr i usług określonych potrzebami bezpieczeństwa;
- od strony funkcjonalnej – do przekształcenia wyżej wymienionych zasobów w strumienie produkcji i dostaw w określonym czasie.

Rozwiązania podstawowych problemów gospodarki obronnej i logistyki zarówno w okresie pokoju, zagrożenia wojennego, jak i wojny, upatruje się najczęściej w procesach rozwoju gospodarczego: jego tempie i strukturze. Zgodność kierunków rozwoju z wymaganiami bezpieczeństwa ma zapewnić

prowadzenie przez państwo długotrwałej polityki gospodarczo – obronnej w ramach ogólnej polityki gospodarczej państwa.

Punktem wyjścia do określenia ekonomicznych wymagań pokojowej gospodarki obronnej i logistyki są ich zadania. Główne spośród nich to:

- utrzymanie sił zbrojnych i obiektów wojskowych na określonym poziomie;
- modernizacja i restrukturyzacja przemysłu obronnego;
- przygotowanie warunków przetrwania ludności i sprawnego funkcjonowania państwa w warunkach wojny;
- przygotowanie gospodarki do sprawnej mobilizacji;
- utrzymanie odpowiednich wielkości rezerw gospodarczych dla sektora militarnego, ludności i gospodarki narodowej;
- obronne ukierunkowanie rozbudowy infrastruktury techniczno – ekonomicznej gospodarki narodowej.

Realizacja tych przedsięwzięć powinna odbywać się przy uwzględnieniu ograniczeń narzuconych przez gospodarkę, wynikających z priorytetów celów rozwojowych i transformacyjnych nad celami obronnymi oraz redukowania skali obciążenia gospodarki świadczeniami na rzecz bezpieczeństwa.

Wielkość przeznaczanych obecnie środków na cele obronne jest zbyt szczupła i nie wystarcza nawet na utrzymanie (odtworzenie) zastanych zasobów gospodarki obronnej. Sytuację komplikuje dodatkowo nałożenie się wielkich potrzeb modernizacyjnych, a które także brak środków.

Szacunki minimalnych potrzeb umożliwiających modernizację armii i niezbędnych przekształceń elementów gospodarki obronnej wskazują na konieczność przynajmniej podwojenia, w wymiarze realnym, ponoszonych nakładów na cele obronne.

Jedynym realnym źródłem uzyskania wyższych niż dotąd wydatków na sferę obronną jest rozwój gospodarczy, przy założeniu, że udział tych nakładów w PKB nie zmaleje. Stąd też wykonywanie podstawowych funkcji i zadań przez

gospodarkę obronną i logistykę uwarunkowane jest szybkim rozwojem gospodarczym i podwojeniem w możliwie krótkim czasie PKB.

Dużych nakładów wymaga także utrzymanie i uzupełnianie do pożądanego poziomu rezerw państwowych i zapasów materiałowych, wyposażenie i szkolenie obrony cywilnej (OC).

W okresie narastania zagrożeń bezpieczeństwa państwa radykalnie rośnie znaczenie zdolności gospodarki do zmiany celu gospodarowanie zasobami obronnymi.

Gospodarka obrona to część gospodarki narodowej służącej zaspokajaniu szeroko pojmowanych potrzeb obronnych państwa. Istnieje ona w każdym państwie. Powinnością bowiem każdego państwa jest realizacja zadań obronnych i angażowanie w tym celu części gospodarki narodowej.

Gospodarka obronna stanowi gospodarcze odzwierciedlenie zaspokajanych potrzeb systemu obronnego państwa, stosownie do stanów zagrożenia militarnego bezpieczeństwa państwa. Jako taka jest ona immanentną częścią systemu obronnego państwa. Jej udział w życiu gospodarczym jest zróżnicowany i zależy od stanów zagrożenia bezpieczeństwa państwa. Stąd też rozpatrywana musi być ona z punktu widzenia jej roli i wkładu w realizację funkcji obronnych państwa. Z tego punktu widzenia daje się wyróżnić kilka jej typów. Gdy obciążenie dochodu narodowego wydatkami obronnymi nie sięga pułapu 8-10% jest ona pokojową gospodarką obronną, gdy ta granica zostanie przekroczona jest ona gospodarką pogotowia wojennego, gdy zaś co najmniej 20-25% dochodu narodowego angażowane jest na obronność jest ona gospodarką wojenną. Gdy zaś dochodzi do zmniejszenia obciążenia dochodu narodowego wydatkami obronnymi mamy do czynienia z gospodarką okresu demobilizacji[18].

W systemie obronnym państwa gospodarka obronna lokalizowana jest w obrębie układu pozamilitarnego. Specyficznymi elementami ją tworzącymi jest

---

[18] J.Pł,aczek, L.Urbański, Ogólna charakterystyka gospodarki obronnej RP, Gospodarka obronna Polski. Stan obecny i perspektywy. Praca zbiorowa pod redakcją M.Sułka, AON. Warszawa 1994,s.25

między innymi przemysł obronny, rezerwy i zapasy (w rozmiarach przekraczających bieżące problemy techniczno-produkcyjne), infrastruktura obronna oraz instytucje zajmujące się gospodarka obronną.

Do jej podstawowych zadań zaliczyć należy: produkcja dóbr i usług o przeznaczeniu obronnym, wymiana tych dóbr z zagranicą, przygotowanie i ciągłe aktualizowanie planu mobilizacji gospodarczej na wypadek zagrożenia lub wojny; wyposażenie sił zbrojnych oraz budowanie obiektów wojskowych; dostosowanie infrastruktury społeczno-ekonomicznej do wymogów obronności; przygotowania w zakresie obrony cywilnej; gromadzenie rezerw materiałowych na zaopatrzenie sił zbrojnych ludności i gospodarki narodowej; utrzymywanie rezerw i zapasów; przygotowanie bazy produkcyjno-remontowej w przemyśle do realizacji zadań w warunkach zagrożenia lub wojny. Ze względu na jej funkcjonale przeznaczenie jest ona, obok ochrony państwa i obrony cywilnej - ważnym ogniwem systemu obronnego państwa. Jej miejsce i rolę w tym systemie wyznaczają zadania jakie wykonuje ona na rzecz sił zbrojnych i obronności kraju. Ma ona wpływ na funkcjonowanie wojska – zwłaszcza zaś na utrzymanie pożądanego stopnia gotowości bojowej w czasie pokoju; zabezpieczenie sprawnego mobilizacyjnego i operacyjnego rozwijania wojsk w okresie zagrożenia oraz prowadzenie działań bojowych w czasie wojny.

Na gospodarce obronnej – jako gospodarczo-obronnym ogniwie układu pozamilitarnego systemu obrony państwa spoczywa obowiązek tworzenia bazy zaopatrzeniowej na potrzeby sił zbrojnych oraz zapewnienia żywotności szeroko pojętej infrastruktury techniczno-ekonomicznej kraju mającej wpływ na wykonanie zadań obronnych. Tworzą je wszystkie działy i resorty gospodarki narodowej podległe różnym szczeblom administracji państwowej i samorządowej oraz zakłady produkcyjno-usługowe podległe osobom fizycznym i podmiotom nieuspołecznionym.

Część spośród nich, ze względu na wagę podejmowanych działań obronnych podlega militaryzacji, do realizacji zadań związanych z utrzymaniem i

odtwarzaniem infrastruktury tworzone są zmilitaryzowane specjalistyczne oddziały.

W niektórych ogniwach gospodarki obronnej – zgodnie z określonymi planami mobilizacyjnymi – gromadzone i utrzymywane są określone zasoby rezerw gospodarczych i mobilizacyjnych na potrzeby MON, MSW i jednostek zmilitaryzowanych (załącznik 3, 4,11).

Jednym z narzędzi kierowania i zarządzania gospodarką narodową jest planowanie, czyli opracowanie Programu mobilizacji gospodarki. Program ten jest konfrontacją potrzeb z posiadanymi zasobami. Podstawą do jego opracowania jest analiza możliwości wytwórczych, istniejącej bazy materiałowej z uwzględnieniem możliwości kadrowych i elementów tzw. zamrożonych mocy wytwórczych w okresie pokoju. Na podstawie tych danych i wcześniejszych zapotrzebowań należy organom decyzyjnym ustalić priorytety oraz rozpracować szczegółowe zadania dla wykonawców z określeniem w miarę dokładnych terminów ich realizacji. Przystępując do opracowania Programu mobilizacji gospodarki, na podstawie zgłoszonych potrzeb przez resorty, na których w głównej mierze ciążą zadania obronne, należy wziąć pod uwagę (załącznik 5):

- korelacje celów gospodarczych i obronnych na dany okres;
- powiązania poszczególnych działów gospodarki narodowej w realizacji zamierzeń obronnych;
- poziom potrzeb społecznych do ich zaspokojenia;
- możliwości wykorzystania zasobów i mocy produkcyjnych przemysłu;
- uściślenie alokacji środków produkcji i siły roboczej między przemysłem zbrojeniowym, a działami gospodarki biorących udział w pozostałych asortymentach produkcji obronnej;
- koncepcję rozwoju produkcji zbrojeniowej z uwzględnieniem możliwości kooperacyjnych z zagranicą;
- rozdysponowanie przydzielonej puli finansowej przeznaczonej na cele obronne.

Program mobilizacji gospodarki swoim zasięgiem każdorazowo powinien obejmować następujące dziedziny działalności na wypadek kryzysu i wojny: sektor przemysłowy, transport i telekomunikację, budownictwo i usługi, rolnictwo i leśnictwo oraz handel, a także pomocnicze jednostki organizacyjne służące ochronie zdrowia i środowiska. Planując przedsięwzięcia mobilizacyjne gospodarki państwa, już na etapie analitycznym należy prowadzić odpowiednie przygotowania **planistyczno – organizacyjne i rzeczowo – mobilizacyjne.**

Przygotowania planistyczno – organizacyjne sprowadzają się w konsekwencji do opracowania Programu mobilizacji gospodarki na okres kryzysu i wojny oraz powiązań systemowych na wspomniane okresy, które będą regulowały sferę funkcjonowania gospodarki narodowej oraz zarządzania jej poszczególnymi działami i gałęziami przez zastosowanie odpowiednich instrumentów sterowania. Funkcję planu działalności gospodarczo – obronnej w czasie kryzysu i wojny spełniać powinien wspomniany Program mobilizacji gospodarki. Program ten ujmuje zadania w kilkuletnim przedziale czasowym i z mocą obowiązującą w czasie pokoju oraz kryzysu państwa i w początkowym okresie wojny. Powinien on uwzględniać dwa podstawowe cele (załącznik 6):

- maksymalne zaspokojenie potrzeb sił zbrojnych w bojowe środki pola walki, środki transportowe, obrony przeciwlotniczej, sprzęt i środki logistyczne oraz zabezpieczenie formacji obrony cywilnej i sił porządku publicznego;
- zaspokojenie niezbędnych potrzeb gospodarki narodowej w zakresie wyrobów zapewniających funkcjonowanie tych dziedzin, które wpływają na obronność oraz zaopatrzenie ludności i ewentualnej odbudowy zniszczeń powodowanych działaniami bojowymi.

W wypadku realizacji Programu mobilizacji gospodarki może zajść potrzeba wzmożenia wysiłku obronnego na wybranych tylko dziedzinach gospodarczych np. w przemyśle zbrojeniowym i spożywczym. Powstanie konieczność ukierunkowania zaplanowanych priorytetów w programie. Być może zajdzie potrzeba wzmożenia produkcji z koniecznością wprowadzenia rozdzielnictwa

surowców, materiałów, paliw, energii oraz maszyn i urządzeń, z zastosowaniem obowiązku limitowania oraz wprowadzenia priorytetu dla sił zbrojnych. Szczegółowe zasady rozdzielnictwa powinny być regulowane przez organ decyzyjny.

W wojewódzkim Programie mobilizacji gospodarki skupiona uwaga była na zabezpieczeniu w żywność, wodę pitną, środki transportu, ochronie zdrowia oraz zabezpieczenie w media komunalne – paliwa, gaz, energię elektryczną.

W warunkach znacznych zniszczeń i strat przewidywano konieczność bezpośredniej interwencji czynnika państwowego i wprowadzenie korekt do obowiązującego Programu mobilizacji gospodarki. Będzie to działanie dyrektywne polegające na podejmowaniu doraźnych decyzji i planowania operacyjnego w zależności od rozmiarów zniszczeń dla określonego województwa czy rejonu. Powinny być brane pod uwagę zasoby surowców i materiałów oraz produktów zgromadzone na tym terenie, a także możliwości ich wykorzystania. Na okres kryzysu i wojny należało także przygotować odpowiednią dokumentację, umożliwiającą wprowadzenie określonych form reglamentowanego zaopatrzenia ludności, a ponadto wprowadzić obowiązek dostaw płodów rolnych i produktów hodowlanych.

Podstawowym zadaniem systemu ekonomiczno – finansowego państwa w warunkach zagrożenia i wojny będzie zapewnienie gromadzenia odpowiednich środków finansowych na pokrycie zwiększonych potrzeb (wydatków) obronnych, z jednoczesnym zapewnieniem utrzymania równowagi pieniężno – rynkowej. Dlatego też zaistnieje konieczność w okresie zagrożenia i wojny wprowadzenia dodatkowych ekonomicznych i administracyjnych środków oddziaływania, a także zaostrzenie dyscypliny finansowej oraz uproszczenie form rozliczeń finansowych podmiotów. Ważnym problemem w planowaniu mobilizacji gospodarki było przemyślane wprowadzenie powszechnego obowiązku pracy, skrócenie lub całkowite zawieszenie urlopów wypoczynkowych

i samowolnego rozwiązywania umowy o pracę. Przekazywanie nadwyżek siły roboczej z zakładów posiadających nadwyżki do zakładów, w których występują niedobory w ramach województwa, jak też między województwami.

Drugi problem przygotowań państwa do mobilizacji to **przygotowania rzeczowe** w gospodarce narodowej, polegające na wykonaniu w czasie pokoju określonych zadań obronnych przez poszczególne jednostki organizacyjne.

Główny wysiłek tych przygotowań skierowany był na realizację następujących zadań obronnych:

- podejmowanie inwestycji związanych z obronnością do których zaliczano budowę sieci lotnisk, baz morskich, poligonów wojskowych, zakładów i warsztatów remontowych, magazynów i chłodni, szpitali wojskowych, systemów łączności i alarmowania, budowli ochronnych, stanowisk kierowania, zapasowych ujęć wody pitnej oraz zbiorników wody gaśniczej, dróg ewakuacji, składów żywności i paliw, rurociągów stacjonarnych paliw,
a także baz leczniczo – ambulatoryjnych;
- tworzenie i utrzymanie rezerw państwowych na pierwsze kilkadziesiąt dni prowadzenia mobilizacji sił zbrojnych i początkowy okres wojny;
- zakup i utrzymanie sprzętu wojskowego, wyposażenia indywidualnego do pojazdów samochodowych i maszyn, przeznaczonych do przekazania siłom zbrojnym w czasie mobilizacji;
- utrzymanie oraz konserwacja obiektów, urządzeń stanowisk kierowania obroną państwa i obrony cywilnej oraz innych urządzeń specjalnych
(załącznik nr 4, 5, 10).

W okresie pokoju na realizację rzeczowych przygotowań mobilizacyjnych, służących podwyższaniu sprawności funkcjonowania gospodarki narodowej w warunkach zagrożenia i wojny, przewidywano odpowiednią pulę środków finansowych

z budżetu obrony państwa rozłożonych w czasie. Należy pamiętać, że wysiłek obronny państwa nie powinien naruszać rozwoju gospodarczego kraju, ponieważ dłuższy okres zahamowania równowagi gospodarczej mógłby w rezultacie doprowadzić do osłabienia obronności. Limit wydatków na cele przygotowania mobilizacji w siłach zbrojnych i w gospodarce ustalał i zatwierdzał polski Parlament, a propozycje w tym zakresie przygotowywało ówczesne Rządowe Centrum Studiów Strategicznych przy współdziałaniu z Kancelarią Prezesa Rady Ministrów.

Ważnym zadaniem systemu gospodarczo – obronnego w sferze pozamilitarnej jest zabezpieczenie funkcjonowania działów gospodarki narodowej, warunkujących normalną (w warunkach zagrożenia i wojny) działalność struktur cywilnych państwa.

Do takich działów należą:

- wybrane gałęzie przemysłu a zwłaszcza przemysł obronny, paliwowo – energetyczny, wydobywczy, metalurgiczny, wybrane branże przemysłu elektromaszynowego, lekkiego i chemicznego;
- wybrane branże przemysłu rolno - spożywczego, a zwłaszcza przemysł zbożowo – młynarski, przetwórczy mleka i mięsa;
- produkcja płodów rolnych, transport kolejowy, drogowy, wodny i lotniczy;
- łączność i budownictwo.

Kolejnym, istotnym zadaniem systemu w sferze pozamilitarnej jest ochrona i zabezpieczenie potrzeb bytowych ludności. Zadania te są realizowane w następujących obszarach przez obronę cywilną w zakresie organizowania i utrzymania systemów alarmowania i ostrzegania, budowę i utrzymanie systemów i ośrodków wykrywania i analizy skażeń, budowę i utrzymanie ukryć i schronów oraz zaopatrzenie ludności w wodę. Zabezpieczenie żywnościowe przez zgromadzenie i utrzymanie w rezerwach państwowych odpowiedniej ilości artykułów spożywczych, takich jak: mięsa i jego przetwory (głównie

konserwowanych), zbóż konsumpcyjnych, tłuszczy roślinnych i zwierzęcych, masła, cukru, jaj w proszku, mleka w proszku, grochu i konserw rybnych. Zapewnienie usług komunalnych społeczeństwu w celu zachowania podstawowych warunków życia ludności oraz ochrony ich zdrowia i opieki medycznej. W tym celu organizuje się stałą bazę szpitalną, zastępcze miejsca pomocy medycznej na bazie ośrodków wczasowych i sanatoryjnych.

Zadania gospodarczo – obronne, realizowane we wszystkich sferach szeroko rozumianej gospodarki, polegają na wykonaniu w czasie pokoju przedsięwzięć mających na celu przygotowanie potencjału ekonomiczno – obronnego do funkcjonowania podczas podwyższania gotowości obronnej państwa (w tym zwłaszcza w czasie mobilizacji gospodarczej) oraz w czasie wojny.

Do zasadniczych przedsięwzięć w tym zakresie należało:

1/ tworzenie warunków do powiększenia możliwości przemysłu zbrojeniowego polega w szczególności na utrzymaniu w stałej sprawności technicznej i eksploatacyjnej linii produkcyjnych i remontowych w zakładach przemysłu zbrojeniowego, nie wykorzystywanych w okresie bieżącej działalności przedsiębiorstwa, służących powiększeniu zdolności wytwórczych i usługowych w okresie podwyższania gotowości
obronnej państwa. Struktura i wielkość tzw. nieczynnych mocy produkcyjnych wynika
z zadań obligatoryjnych ustalonych w Centralnym Programie Mobilizacji Gospodarki;

2/przygotowanie wybranych elementów infrastruktury kraju do funkcjonowania w okresie zagrożenia i wojny obejmuje planowanie i realizację potrzeb obronnych formułowanych przez siły zbrojne oraz organy bezpieczeństwa wewnętrznego. Potrzeby powyższe dotyczą w szczególności: budowy przejść, przepraw przez przeszkody wodne, dojazdu do przewidywanych miejsc koncentracji wojsk, przewozu żołnierzy i sprzętu, przystosowanie portów morskich na potrzeby wojsk, budowa i utrzymywanie drogowych odcinków

lotniskowych na potrzeby wojsk lotniczych, budowę przyłączy linii telefonicznych specjalnych do systemów łączności cywilnej oraz uwzględnianie spraw obronnych w planach przestrzennego zagospodarowania kraju;

3/gromadzenie i utrzymywanie rezerw państwowych ma na celu zapewnienie siłom zbrojnym oraz organom bezpieczeństwa wewnętrznego źródeł zaopatrzenia w żywność oraz paliwa płynne w okresie ich mobilizacyjnego rozwijania i w czasie wojny. Rezerwy te służą ponadto zabezpieczeniu możliwości zaopatrzenia rynku w podstawowe artykuły żywnościowe oraz paliwa płynne w przypadku zakłóceń w ich dostawach, spowodowanych przyczynami politycznymi, ekonomicznymi, czy też zdarzeniami nadzwyczajnymi. Rezerwy materiałów i surowców strategicznych dla przemysłu chemicznego, czy też metalurgicznego spełniają istotną rolę w zapewnieniu ciągłości funkcjonowania strategicznych branż przemysłu krajowego;

4/tworzenie warunków mających na celu zapewnienie ludności przetrwania w sytuacjach zagrożeń obejmują one organizowanie systemu ochrony oraz niesienia pomocy w warunkach zagrożeń spowodowanych czynnikami militarnymi i niemilitarnymi, tworzenie systemu opieki i edukacji dzieci i młodzieży w warunkach wojennych, organizowanie systemu zaopatrzenia ludności w produkowane artykuły żywnościowe oraz przemysłowe powszechnego użytku, gromadzenie i utrzymanie środków ochrony osobistej.

5/wykonywanie przedsięwzięć inwestycyjnych służących ochronie załóg pracowniczych i ludności przed skutkami oddziaływania czynników rażących polega na budowie, rozbudowie, modernizacji ukryć, szczelin i obiektów schronowych, usytuowanych zarówno w zakładach pracy jak i w osiedlach mieszkaniowych. Zadanie to obejmuje również wyposażenie tych obiektów w materiały i środki umożliwiające przebywanie w nich osób przez dłuższy czas.

6/organizowanie i tworzenie systemów ostrzegania i alarmowania ma na celu głównie zapewnienie władzom miejscowym możliwości uprzedzania społeczności lokalnych o zagrożeniach mogących wystąpić na danym terenie oraz przekazywanie informacji o sposobach postępowania w takich sytuacjach. Szczególne znaczenie ma tu działalność zmierzająca do integracji systemów zarówno w układzie rodzajowym, jak i terytorialnym.

7/ budowa i modernizacja stanowisk kierowania obejmuje zarówno przedsięwzięcia inwestycyjne związane z nowymi i istniejącymi obiektami, jak również modernizacyjne, polegające głównie na ich wyposażeniu w nowoczesne systemy kierowania podległymi służbami oraz nadzorowanymi dziedzinami życia społecznego i gospodarczego. Dotyczy to wszystkich szczebli kierowania od centralnego począwszy, aż do szczebla terenowego organu samorządowego.

Przedstawione obszary zadaniowe systemu gospodarczo – obronnego dotyczą głównie ogniw pozamilitarnych, na które w ramach Programu mobilizacji gospodarki organy uprawnione nakładają lub zlecają do realizacji określone zadania obronne. Zasadniczym celem takich zadań jest tworzenie optymalnych warunków do zapewnienia materialnych i duchowych podstaw przetrwania narodu oraz zabezpieczenie warunków wykonania przez siły zbrojne zadań w okresie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny.

Mobilizacja gospodarki jest procesem zmierzającym do przekształcenia możliwości tkwiących w potencjale ekonomicznym państwa w realną siłę militarną i gospodarczą.

Wiąże się to z prawnym, organizacyjnym i praktycznym przygotowaniem struktur państwa, organów władzy i administracji oraz

poszczególnych resortów gospodarki do funkcjonowania w okresie kryzysu i wojny.

Zmiany ustrojowe jakie dokonane zostały w Polsce pod koniec ubiegłego wieku wskazują na konieczność odmiennego niż było to w przeszłości programowania, a następnie realizowania przygotowań gospodarczo – obronnych.

Podstawą rozwiązania problemów związanych z przygotowaniami gospodarczo – obronnymi są regulacje prawne oraz realizowane na ich podstawie przedsięwzięcia planistyczne, organizacyjne i rzeczowe. Proces ten traktowany był jako działania na rzecz stworzenia takiego systemu gospodarowania, który zapewniłby w nowych warunkach gospodarowania realizację przedsięwzięć obronnych odpowiadających potrzebom konkretnych stanów zagrożenia bezpieczeństwa państwa, w przypadku ich wystąpienia. Głównie ma on na celu zrealizowanie zadań obronnych wynikających
z koncepcji systemu mobilizacyjnego opartego o następujące priorytety:

1/ zapewnienie potrzeb funkcjonowania sił zbrojnych w czasie wojny;

2/ zapewnienie warunków funkcjonowania gospodarki w czasie kryzysu i wojny;

3/ zapewnienie możliwych warunków przetrwania ludności w sytuacjach kryzysowych i w czasie działań zbrojnych.

2. 2. Współczesne programowanie mobilizacji gospodarki

Ważną stroną funkcjonowania polityki gospodarczo – obronnej jest jej programowanie i planowanie, w ramach których wypracowuje się warianty programów centralnych i dziedzinowych. Potrzeba odwołania się do tych procedur wynika faktu złożoności problemów stanowiących o materialnych podstawach obronności państwa, aby można było prowadzić spójną, wewnętrznie skoordynowaną politykę gospodarczo – obronną. Dlatego też w planowaniu i programowaniu polityki gospodarczo – obronnej należy postrzegać

procedury, które polegają na świadomym i systematycznym przetwarzaniu informacji o charakterze gospodarczym i obronnym oraz konstruowaniu wewnętrznie spójnych koncepcji działania z uwzględnieniem występujących ograniczeń i uwarunkowań w gospodarce państwa.

Procedura programowania w gospodarce rynkowej szczególnie przydatna jest w odniesieniu do działalności organów i służb publicznych, w tym do tych które wiążą się z obronnością państwa. W mniejszym stopniu dotyczy ona oddziaływania państwa na te podmioty, które działają poza sektorem publicznym. Ze względu na występujące w gospodarce współzależności ma ono charakter makroekonomiczny i obejmuje swoim zasięgiem nie tylko gospodarkę obronną, ale również całą gospodarkę narodową oraz jej powiązania z otoczeniem zewnętrznym. Tworzy ona również obszar rozstrzygnięć organów władzy publicznej i naczelnych organów administracji w ich regulacyjnych oddziaływaniach na gospodarkę obronną państwa oraz jej otoczenie.

Stosowane aktualnie procedury planistyczne w krajach gospodarki rynkowej są zróżnicowane pod względem proceduralno – metodycznym, instytucjonalnym i organizacyjnym. Prowadzone są one najczęściej formach kameralnych, w biurach prognoz i studiów koncepcyjnych, służąc przygotowaniu różnych strategii oddziaływań rządu na gospodarkę. Doświadczenia z przeszłości podpowiadają, że w okresach nasilania interwencjonalizmu państwowego rozwijały się specjalne instytucje rządowe w postaci odpowiednich urzędów i ministerstw, które w miarę nawrotu tendencji liberalnych redukowano, przekazując część niezbędnych prac studyjnych i prognostycznych instytutom naukowym i ekspertom – doradcom rządu. Prowadzone badania prognostyczne, w toku których buduje się prognozy, czyli zbiory naukowych przewidywań dotyczących pewnych zdarzeń w bliższej i dalszej przyszłości. Ich celem jest rozpoznanie, a nie przedstawienie zamiaru, czy woli określonego ukształtowania zdarzeń będących przedmiotem tej procedury. Do osiągania wyznaczonego celu

można dochodzić różnymi drogami, używając różnych środków i sposobów postępowania.

W praktyce również zbiory ustaleń wskazujących na możliwe sposoby prowadzenia działań i użycia środków do realizacji wysuniętego celu – nazywane programami, mogą występować w układach wariantowych. Spośród nich na uwagę zasługują tylko programy wewnętrznie zgodne. Powinny one jako takie obejmować układy celów wzajemnie niesprzecznych i zakładać użycie tylko takich środków, za pomocą których rzeczywiście dany układ celów można realizować. Winny one posiadać charakter ustaleń dopuszczalnych w danych, konkretnych warunkach, to znaczy aby przewidywałyby one użycie tylko tych środków, którymi rzeczywiście rozporządza. Określać winny one także relacje pomiędzy tymi nakładami środków a wysuwanymi celami w granicach osiągalnych w danym czasie i miejscu. Powinny one również zakładać sposoby działania zgodnie z rządzącymi gospodarką prawami.

Kolejnym krokiem programowania jest wybór programu optymalnego różnych wewnętrznie zgodnych i dopuszczalnych metod działania. Powinien on opierać się na możliwie najbardziej korzystnych relacjach między stopniem realizacji wyznaczonych celów a ilością i rodzajami przeznaczonych na to środków. Najczęściej następstwem wyboru programu optymalnego jest decyzja przyjęcia go jako planu działania. Ponieważ procedura określania, który z programów jest programem optymalnym, nie jest łatwa, możliwym jest popełnienie błędów. Wówczas planem działania staje się program nie optymalny. Niekiedy o wyborze programu decydują czynniki pozaekonomiczne, czy też zupełnie irracjonalne przesłanki.

Budowa prognoz, czyli rozpoznawanie przyszłości ma charakter komplementarny w stosunku do opracowania koncepcji projektów decyzji i formułowania ich postaci programów i planów działania. W planowaniu gospodarczo - obronnym istotnym są zwłaszcza prognozy dotyczące warunków

demograficznych, zasobów naturalnych i rzeczowych, zmiany postępu naukowo – technicznego, zmiany
w otoczeniu zewnętrznym kraju, rozwoju stosunków międzynarodowych, warunków handlu zagranicznego.

Przełomem w planowaniu mobilizacji gospodarki były lata dziewięćdziesiąte XX wieku, a konkretnie 1993 rok[19]. Zasadniczą przyczyną nowego podejścia do planowania obronnego w tym planowania mobilizacji gospodarki było wprowadzenie zasad gospodarki rynkowej i reforma administracji publicznej (utworzenie samorządów terytorialnych i administracji rządowej).

Programowanie obronne w tym programowanie mobilizacji gospodarki w końcu XX wieku i na początku XXI wieku przechodziło ewolucyjne przekształcenia (załącznik 7).

Program mobilizacji gospodarki stanowi zbiór zadań i informacji w układzie przedmiotowo – podmiotowym, na podstawie którego organy administracji rządowe będą mogły nakładać zadania na rzecz obronności RP[20]

W dotychczasowej strukturze Programu mobilizacji gospodarki ujmowane były rzeczowe przygotowania obronne realizowane w czasie pokoju i obejmował on dwie części. Części pierwszej w formie zadań ujmowane były przedsięwzięcia realizowane na rzecz sił zbrojnych, obrony cywilnej, sił porządku publicznego na czas zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny. Część druga obejmowała analizę potencjału ekonomiczno – obronnego podstawowych działów gospodarki narodowej oraz możliwości zaspokojenia potrzeb bytowych ludności.

Kolejny program opracowany na lata 1996 – 2000 składał się z trzech części, które obejmowały następujące problemy. W części pierwszej zawarte były potrzeby zaspokojenia sił zbrojnych oraz organów porządku publicznego. Część druga zawierała dane dotyczące zaspokojenia potrzeb bytowych ludności.

---

[19] W 1993 roku uchwałą Rady Ministrów z dnia 12 października 1993 r. wprowadzony został Centralny Program Mobilizacji Gospodarki w miejsce Planu Roku Obliczeniowego, który obowiązywał przez 26 lat, czyli pięć pięcioleci rozwoju gospodarczego Polski.

[20] Oznacza to, że Program mobilizacji gospodarki nie jest planem, lecz stanowi zbiór zadań i informacji, na podstawie których będzie możliwe nałożenie zadań na rzecz obronności. Przypis autora.

Natomiast w części trzeciej były zawarte rzeczowe przygotowania mobilizacji gospodarki narodowej w czasie pokoju, finansowane z budżetu państwa. Ta dość szeroka część Programu mobilizacji gospodarki obejmowała przygotowania w zakresie rozbudowy i utrzymania sieci kolejowej, drogowej, systemu łączności, energetyki i służby zdrowia. Ponadto utrzymanie stanowisk kierowania, tworzenie i utrzymanie rezerw państwowych oraz modernizację i utrzymanie systemów alarmowych (załącznik nr 4).

W 1994 roku przystąpiono do planowania obronnego w ujęciu polityczno – strategicznym opierając się o istotne dokumenty jakimi były *„Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna RP”*[21].

W punkcie 4 zatytułowanym „Aspekty gospodarczo – obronne” wspomnianej Polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej RP jest następujący zapis. *„Z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego podstawowym zadaniem gospodarki jest zaspokojenie materialnych potrzeb państwa, a w szczególności: zapewnienie warunków do utrzymania i szkolenia sił zbrojnych w czasie pokoju, przygotowanie bazy do wykonania przez armię zadań w okresie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny, stworzenie warunków przetrwania ludności w sytuacjach ekstremalnych.*

Zadania gospodarki na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa narodowego ustalają naczelne organy władzy ustawodawczej i wykonawczej państwa, realizują zaś wszelkie podmioty administracji państwowej, samorządowej i gospodarczej. Obowiązek tworzenia i utrzymania infrastruktury gospodarczo – obronnej ciąży głównie na kierownikach ministerstw i na wojewodach. Funkcje zaspokojenia potrzeb bieżących należy łączyć z funkcjami obronnymi. Wszystkie regiony kraju w równym stopniu muszą być przygotowane także do prewencji antyterrorystycznej i ochrony przed skutkami klęsk żywiołowych, katastrof ekologicznych i innych niemilitarnych zagrożeń cywilizacyjnych i

---

[21] Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna RP z 2 listopada 1992 roku, podpisane przez Prezydenta RP Lecha Wałęsę.

biologicznych... "i dalej „ ... utrzymanie zostaną dotychczasowe strategiczne kierunki działań zmierzających do przygotowania infrastruktury gospodarczej kraju na potrzeby obronne. Kontynuowane będą prace związane z przygotowaniem szlaków i linii komunikacyjnych, ciągów energetycznych i gazowych do działań w warunkach wojny, także gromadzeniem rezerw żywności oraz surowców i materiałów strategicznych".

W kolejnym dokumencie zatytułowanym Strategia obronności RP[22] jest zapis *„ ... w ramach programowania systemu obronności będzie przygotowywana koncepcja długookresowego rozwoju społeczno – gospodarczo – obronnego, a na jej podstawie cyklicznie opracowywano sześcioletni program przygotowań obronnych, ustalające główne przedsięwzięcia z zakresu utrzymania zasobów oraz rozwoju organizacyjno – technicznego i doskonalenia sprawnościowego systemu obronności, wraz z określeniem niezbędnych na ich realizację nakładów obronnych".*

W tych latach (1999 r.) została opracowana polityczno – strategiczna dyrektywa obronna, która określała sposób funkcjonowania całego systemu obronnego państwa w razie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny.
Na podstawie tego dokumentu opracowano plany użycia wszystkich elementów tworzących system obronności państwa oraz zestawy zadań operacyjnych, które są realizowane w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny.
Zestawy zadań operacyjnych, definiowane jako usystematyzowane zadania operacyjne przewidziane do realizacji przez określonego ministra kierującego działem administracji rządowej, centralny organ administracji rządowej, kierownika państwowej jednostki organizacyjnej, wojewodę, albo określoną grupę tych podmiotów, przy pomocy podległych i nadzorowanych jednostek organizacyjnych, a w przypadku wojewodów również przy pomocy marszałków

---

[22] Strategia obronności RP z 23 maja 2000 r. przyjęta została przez Radę Ministrów do realizacji, jako dokument kierunkujący problematykę obronności RP.

województw, starostów, prezydentów miast, wójtów, burmistrzów oraz podległych im jednostek organizacyjnych[23].

Kluczowym dokumentem do planowania obronnego było rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie warunków i trybu planowania i finansowania zadań wykonywanych w ramach przygotowań obronnych państwa przez organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego[24]. Rozporządzenie to określa warunki i tryb planowania zadań wykonywanych w warunkach przygotowań obronnych państwa przez poszczególne podmioty. Przy tym przyjęto, że plany operacyjne muszą być realne, stale aktualizowane, muszą opierać się o obowiązujący stan prawny oraz o posiadanie możliwości organizacyjnych, a głównie finansowe danej jednostki organizacyjnej, której zostały powierzone.

Prawdopodobne scenariusze rozwoju sytuacji polityczno – militarnej, do których były przygotowywane zasoby obronne *(wynikały one z Polityczno militarnej dyrektywy obronnej).*

Scenariusz 1 – udział w operacjach wsparcia pokoju poza obszarem NATO (ZK-1).

Scenariusz 2 – kryzysy zagrażające interesom państw członkowskich NATO (ZK-2).

Scenariusz 3 – kryzys bezpośrednio zagrażający bezpieczeństwu RP (ZK-3).

Scenariusz 4 – agresja lokalna na państwo sojusznicze (ZW-1).

Scenariusz 5 – agresja lokalna (o ograniczonej skali) z zaskoczenia na RP (ZW-2).

Scenariusz 6 – wojna na dużą skalę (ZW-3).

Scenariusz K-1 Udział w operacjach wsparcia, wymuszania i utrzymania pokoju.

---

[23]Definicja zaczerpnięta z opracowania P.Górski. Planowanie operacyjne funkcjonowanie administracji publicznej i przedsiębiorców w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny. AON Warszawa 2007 r. s. 72.

[24] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2004 r. (Dz. U. z 2004 r. nr. 152, poz. 1599 oraz nowelizacja tego rozporządzenia z dnia 8 października 2007 r. (Dz. U. nr 197, poz. 1426)

1. **Zabezpieczenie bieżących potrzeb systemu obronnego państwa:**

- finansowanie potrzeb obronnych państwa;
- realizacja dostaw uzbrojenia i sprzętu wojskowego;
- prowadzenie prac badawczo-rozwojowych oraz inwestycji w dziedzinach związanych z obronnością państwa;
- międzynarodowa współpraca gospodarczo- obronna.
- obrót sprzętem specjalnym.

2. Przygotowania gospodarki narodowej do funkcjonowania w sytuacjach kryzysu lub wojny:

- utrzymywanie mobilizacyjnych mocy wytwórczych w przemyśle;
- gromadzenie i utrzymywanie rezerw państwowych i obowiązkowych zapasów paliw;
- przygotowanie infrastruktury państwa do przyjęcia wojsk Sojuszu;
- budowa i utrzymywanie stanowisk kierowania.

Scenariusz K-2 Kryzys zagrażający interesom państwa (państwom) członkowskim lub siłom sojuszu uczestniczącym w operacjach pokojowych.

- przygotowania do wprowadzenia wojennego systemu pracy w strategicznych sektorach gospodarki;
- wzmocnienie ochrony przedsiębiorstw, składów, urządzeń i instalacji gospodarczych;
- selektywne rozwijanie mocy wytwórczych w przemyśle obronnym do poziomu określonego w Centralnym programie mobilizacji gospodarki;
- kontynuacja działań wynikających ze scenariusza K-1;
- uzupełnianie rezerw państwowych (gospodarczych i mobilizacyjnych).

Scenariusz K-3 Kryzys bezpośrednio zagrażający bezpieczeństwu RP:

- kontynuacja działań wynikających ze scenariusza K-2.
- uruchomienie pracy *Rządowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego do:*
- realizacji przedsięwzięć o charakterze przygotowawczym i organizacyjnym, umożliwiających przedsiębiorcom osiągnięcie gotowości do wykonywania zadań na rzecz Sił Zbrojnych i pozostałych ogniw systemu obronnego;
- współpracy i koordynacji działań pomiędzy ogniwami gospodarczymi oraz sektorem wojskowym w celu zabezpieczenia wsparcia sojuszniczych sił rozwijanych prewencyjnie na terytorium RP w ramach reagowania kryzysowego NATO.

Scenariusz W-1 Agresja lokalna na państwo sojusznicze:

- Rozwinięcie do pracy Rządowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego;
- koordynacja przedsięwzięć o charakterze przygotowawczym i organizacyjnym, zapewniających warunki do realizacji potrzeb systemu obronnego;
- realizacja współpracy i koordynacji działania pomiędzy ogniwami gospodarczymi oraz sektorem wojskowym dla udostępnienia zasobów i usług gospodarczych w ramach zabezpieczenia wsparcia sojuszniczych sił NATO.

Scenariusz W-2 Agresja lokalna (o ograniczonej skali) z zaskoczenia na terytorium RP:

- decyzja o przystąpieniu do pełnego wykonania zadań wynikających z programów mobilizacji gospodarki. Ich realizacja będzie tworzyła warunki do rozpoczęcia lub zwiększenia produkcji i dostaw uzbrojenia i sprzętu wojskowego dla Sił Zbrojnych;
- wzmożona ochrona i obrona obiektów przemysłowych oraz urządzeń i instalacji o strategicznym znaczeniu gospodarczym;
- postawienie w pełnej gotowości określonych zasobów gospodarczych dla zabezpieczenia wsparcia sojuszniczych sił NATO;
- współpraca z MON, MSWiA, MSZ i resortami gospodarczymi, koordynacja działań pomiędzy ogniwami gospodarczymi oraz sektorem

wojskowym dla udostępnienia wojskom sojuszniczym zasobów i usług gospodarczych w ramach HNS.

Scenariusz W-3 Wojna na dużą skalę:

- pełna realizacja zadań określonych w programach mobilizacji gospodarki (CPMG, RPMG, WPMG)[25];
- Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego podejmuje decyzje dotyczące:
  - zwiększenia produkcji i dostaw uzbrojenia i sprzętu wojskowego dla Sił Zbrojnych i pozostałych ogniw systemu obronnego;
  - uruchomienia systemu rezerw państwowych i zapasów obowiązkowych paliw;
  - udostępnienia niezbędnych zasobów i usług gospodarczych zapewniających przyjęcie i wsparcie sojuszniczych Sił NATO;.
  - ochrony obiektów przemysłowych, urządzeń i instalacji o strategicznym znaczeniu gospodarczym.

Program mobilizacji gospodarki jest dokumentem określającym zadania gospodarki związane z zaspokojeniem mobilizacyjnych i wojennych potrzeb sił zbrojnych oraz organów bezpieczeństwa publicznego. Określa się w nim zadania związane z przygotowaniem gospodarki do wzmożonych świadczeń na rzecz obronności w okresie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny.

Zadania można ująć w następujące grupy:

- zadania gospodarki w zakresie dostaw uzbrojenia, sprzętu wojskowego, artykułów logistycznych oraz remontów uzbrojenia i sprzętu wojskowego odzwierciedlające możliwości zaspokojenia potrzeb materiałowo-technicznych Sił Zbrojnych i organów porządku publicznego, w czasie ich mobilizacyjnego rozwinięcia oraz w początkowym okresie wojny;

---

[25] CPMG – Centralny Program Mobilizacji Gospodarki, RPMG – Resortowe Programu Mobilizacji Gospodarki, WPMG – Wojewódzkie Programy Mobilizacji Gospodarki.

- zadania w zakresie rzeczowych przygotowań mobilizacyjnych oraz określenie wydatków na realizację zadań wynikających z przygotowań mobilizacyjnych w gospodarce, obejmujących w szczególności:
  - przygotowanie wybranych elementów infrastruktury obronnej kraju (m.in. sieci kolejowej, drogowej, systemu łączności i energetyki oraz ochrony zdrowia na potrzeby Sił Zbrojnych, gospodarki i społeczeństwa);
  - rozbudowę i budowę stanowisk kierowania dla organów władzy terenowej i administracji państwowej;
  - zakup i utrzymanie państwowych rezerw mobilizacyjnych, sprzętu wojskowo-technologicznego dla jednostek zmilitaryzowanych i formacji OC;
  - modernizację i utrzymanie systemów alarmowania i wykrywania skażeń;
  - budowę i modernizację budowli ochronnych;
- charakterystykę możliwości produkcyjno-usługowych podstawowych działów gospodarki (przemysł, rolnictwo i leśnictwo, łączność, energetykę i transport);
- możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb bytowych ludności, wynikające z analizy potrzeb w artykuły żywnościowe, podstawowy asortyment artykułów przemysłowych i paliwa, możliwości zapewnienia podstawowej opieki zdrowotnej, zabezpieczenia potrzeb w transporcie osobowym i towarowym;
- koordynacja podejmowanych w czasie pokoju, przez właściwych ministrów, wojewodów, organa samorządu terytorialnego, przedsiębiorców oraz inne jednostki organizacyjne, przedsięwzięć mających na celu realizację określonych w PMG[26] zadań i zapewnienie zdolności gospodarki do zwiększonych świadczeń na potrzeby obrony państwa na okres zagrożenia bezpieczeństwa i wojny;

---

[26] PMG – Program Mobilizacji Gospodarki .

- realizacja zadań mających na celu przygotowanie przemysłu do zwiększonych dostaw uzbrojenia, sprzętu wojskowego, artykułów kwatermistrzowskich oraz usług remontowych na okres zagrożenia i wojny obejmujących:

  - zadania dla przedsiębiorców w zakresie utrzymywania mocy produkcyjnych i remontowych, niezbędnych do wykonywania przedsięwzięć na okres zagrożenia wojennego na potrzeby obrony państwa albo przemieszczania tych mocy do innych sektorów, rejonów;

  - finansowanie utrzymywania zdolności produkcyjnych i remontowych przemysłu obronnego;

  - kontrolę przygotowania przedsiębiorców, nadzorowanych przez Ministra Gospodarki w sprawach obronnych, do realizacji obowiązków i zadań nałożonych w zakresie utrzymywania niezbędnych mocy produkcyjnych i remontowych przemysłu obronnego oraz przemieszczania tych mocy, a także prawidłowości wydatkowania przez przedsiębiorców przyznanych środków finansowych na ten cel;

  - kształtowanie polityki państwa w zakresie gospodarowania i tworzenia państwowych rezerw gospodarczych oraz zapasów obowiązkowych paliw;

  - opracowanie i wdrażanie programu restrukturyzacji sektora przemysłu obronnego oraz monitorowanie tego sektora.

Inne ważne zadania Programu przygotowań obronnych to:

- tworzenie i gospodarowanie rezerwami państwowymi gospodarczymi, w tym dokonywanie zakupu surowców, materiałów oraz paliw na cele tych rezerw, a także ich sprzedaży z związku w wymianą, odświeżaniem, zwolnieniami zwrotnymi oraz ich restrukturyzacją.

- prowadzenie działalności kontrolnej w stosunku do przedsiębiorców, na których nałożone zostały obowiązki w zakresie magazynowania i utrzy-

mywania rezerw państwowych gospodarczych oraz tworzenia i utrzymywania zapasów obowiązkowych paliw ciekłych.

- utrzymywanie określonych zdolności produkcyjnych, umożliwiających produkowanie i dostarczanie siłom zbrojnym podstawowych asortymentów amunicji, uzbrojenia, sprzętu wojskowo-technicznego i artykułów kwatermistrzowskich na okres zagrożenia wojennego na potrzeby obrony państwa.

- prowadzenie prac związanych z możliwością wznowienia na wypadek zagrożenia i wojny produkcji określonych wyrobów na rzecz sił zbrojnych, oraz prowadzenie prac w zakresie możliwości przystosowania, w razie potrzeby, zakładów cywilnych do produkcji uzbrojenia i sprzętu wojskowego.

- realizacja bieżących dostaw uzbrojenia i sprzętu wojskowego dla sił zbrojnych i pozostałych ogniw systemu obronnego państwa.

Nowe dwie ustawy: o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców (ustawa z dnia 23.08.2001 r., Dz.U. z 2001 r. nr 122, poz. 1320) oraz o zmianach w organizacji i funkcjonowaniu centralnych organów administracji rządowej i jednostek im podporządkowanych (ustawa z dnia 1.03.2002 r., Dz.U. z 2002 r. nr 253), nakładają szereg zadań na przedsiębiorców, i tak dyrektorom jednostek badawczo-rozwojowych należy:

- utrzymywać moce produkcyjne i remontowe niezbędne do wykonywania zadań na okres zagrożenia wojennego na potrzeby obrony państwa;
- podejmować działania mające na celu produkcję zamienników wyrobów i części pochodzących z importu;
- prowadzić prace w zakresie formowania jednostek przewidzianych do militaryzacji;

- realizować bieżące dostawy uzbrojenia i sprzętu wojskowego dla sił zbrojnych i pozostałych ogniw systemu obronnego państwa.

Minister powstałego nowego resortu infrastruktury obciążony został poważnymi zadaniami w zakresie obronności i tak (załącznik 8):

- określa ogólne założenia i propozycje działalności obronnej w transporcie i gospodarce morskiej;
- planuje proces osiągania wyższych stanów gotowości obronnej jednostek organizacyjnych w resorcie;
- prowadzi analizy stanu i możliwości poszczególnych rodzajów transportu po kątem realizacji zadań w okresie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny;
- określa zasady funkcjonowania transportu morskiego i żeglugi morskiej oraz portów i przystani morskich, a także korzystania z obszarów morskich w okresie zagrożenia i w czasie wojny;
- planuje system osłony technicznej sieci i obiektów komunikacyjnych kraju oraz ich odtwarzanie w przypadku zniszczeń;
- uczestniczy w procesie planowania wykorzystania infrastruktury i zasobów transportowych dla celów operacji NATO;
- uruchamia, stosownie do zagrożenia, posiadany potencjał przewozowy i zasoby środków transportowych na zabezpieczenie gospodarki ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb sił zbrojnych i ewakuacji ludności;
- ustala rozmieszczenie i potencjał wykonawczy jednostkom zmilitaryzowanym oraz formułuje dla nich zadania związane z utrzymaniem i odbudową sieci znaczenia obronnego[27];

---

[27] Obowiązuje w tym zakresie nowe Rozporządzenie Rady Ministrów z 21 maja 2002 r. (Dz.U. nr 78, poz. 707) w sprawie militaryzacji jednostek organizacyjnych wykonujących zadania na rzecz obronności lub bezpieczeństwa państwa.

- przygotowuje militaryzację wytypowanych jednostek organizacyjnych i formowanie oddziałów zmilitaryzowanych;
- podejmuje realizację niezbędnych zadań wynikających z programu mobilizacji gospodarki w zakresie prac inwestycyjno-modernizacyjnych sieci komunikacyjnej i produkcyjno-remontowych na rzecz sił zbrojnych;
- uzgadnia i weryfikuje pod względem wymagań obronnych zamierzenia i dokumentację techniczno-projektową, dotyczącą budowy i modernizacji jednostek pływających, infrastruktury portowej oraz infrastruktury zapewniającej dostęp do portów morskich;
- podejmuje działania związane z przygotowaniem punktów likwidacji skażeń środków transportowych;
- przygotowuje i doskonali plany kierowania i zarządzania transportem w sytuacjach kryzysowych, powodowanych zagrożeniem okresu pokojowego (klęski żywiołowe, katastrofy komunikacyjne itp.);
- koordynuje wykonywanie zwiększonych zadań przewozowych z uwzględnieniem potrzeb ewakuacji ludności i mienia z rejonów zagrożonych i objętych konfliktem;
- podejmuje przedsięwzięcia dostosowawcze w zakresie przygotowania transportu kolejowego, samochodowego, lotniczego, morskiego, żeglugi śródlądowej i drogownictwa do rozwiązań i standardów NATO i Unii Europejskiej;
- ustala priorytety przewozowe i niezbędne ograniczenia w wykonywaniu usług transportowych;
- koordynuje prace projektowo-badawcze i wdrożeniowe w zakresie obronnego przygotowania transportu, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki budowy i odbudowy mostów;

- wprowadza wojenny system funkcjonowania krajowego systemu transportowego;
- organizuje i koordynuje proces tworzenia i utrzymywania rezerw państwowych mobilizacyjnych w jednostkach organizacyjnych resortu;
- prowadzi przygotowania do wydzielania w ramach świadczeń rzeczowych środków transportowych, maszyn i urządzeń na potrzeby obronne.

Wyżej wymienione zadania będą realizowane w kilku etapach. Po pierwsze w celu stworzenia możliwości częściowego rozwinięcia potencjału obronnego państwa. Po drugie do uruchomienia dostaw zgromadzonych w rezerwach państwowych i po trzecie stworzenie możliwości do pełnego rozwinięcia potencjału obronnego i przeciwstawienie się agresji zbrojnej.

Współcześnie funkcjonujący Program mobilizacji gospodarki[31] opracowany został przez powołany w Zarządzie Logistyki Sztabu Gen. WP oddział, na podstawie wytycznych Ministerstwa Obrony Narodowej w sprawie przygotowania Programu mobilizacji gospodarki na lata 2007 – 2012 oraz ustawy z dnia 23 sierpnia 2001 r. o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców z późniejszymi zmianami (art. 4a wspomnianej ustawy). Zgodnie z tymi dokumentami Program ten ma na celu: 1/ stworzenie w czasie pokoju warunków do realizacji przez przedsiębiorców zadań związanych z zaspokojeniem w czasie konfliktu zbrojnego na potrzeby:

- sił zbrojnych i wojsk sojuszniczych realizujących wspólne zadania na terytorium Polski;
- organów porządku publicznego – ministra właściwego do spraw wewnętrznych, szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Ministra Sprawiedliwości na potrzeby służby więziennej;

---

[31] J. Kownacki. A. Wochnia. Programowanie pozamilitarnych przygotowań obronnych. .MON Dep. Polityki Obronnej Warszawa 2006 s. 47 - 48.

- zaspokojenie potrzeb bytowych ludności w okresie kryzysu i wojny;

2/ wykorzystanie elementów Programu mobilizacji gospodarki w wypadku wystąpienia zagrożeń niemilitarnych typu klęski żywiołowe i ekologiczne;

3/ przygotowanie przedsiębiorców przemysłu obronnego do planowania szybkiej zmiany profilu produkcji, usług, w tym środków i zaplecza materiałowo – technicznego umożliwiającego realizację zadań obronnych.

Na bazie wymienionych celów, którym ma służyć Program mobilizacji gospodarki określona została jego struktura, obejmująca dwie zasadnicze części (załącznik 9). Część pierwsza – zadaniowa i część druga analityczno – informacyjna określająca możliwości gospodarki i przewidywane do realizacji w czasie zagrożenia bezpieczeństwa państwa (wojny). W części pierwszej zadania dotyczą zaspokojenia potrzeb sił zbrojnych, wojsk sojuszniczych oraz organów porządku publicznego w zakresie: dostaw lub remontów uzbrojenia i sprzętu wojskowego oraz dostaw bojowych środków pola walki. W części drugiej analityczno – informacyjnej ujęte są możliwości produkcyjno – usługowe resortów budownictwa, rolnictwa, gospodarki, zdrowia, transportu, łączności, środowiska i gospodarki wodnej oraz zaspokojenie potrzeb bytowych ludności w czasie konfliktu zbrojnego dotyczące artykułów konsumpcyjnych (żywności, wody pitnej), ochrona zdrowia, dostawy paliw, dostawy energii, usługi transportowe, budowle ochronne w postaci schronów i ukryć, a także usługi pocztowe i telekomunikacyjne dla ludności.[32] Jak można zauważyć obecnie obowiązujący Program mobilizacji gospodarki w porównaniu z Programem z lat 1996 – 2000 nie zawiera rzeczowych przygotowań obronnych. Przygotowania te znajdują się w innych programach między innymi w Programie pozamilitarnych przygotowań obronnych oraz w Programie doskonalenia obrony cywilnej. Począwszy od 2009 roku Program mobilizacji gospodarki oraz wszelkie inne programy opracowane będą

---

[32] Tamże s. 48

co cztery lata i obejmowały będą dziesięcioletnią przestrzeń czasową[29]. Rada Ministrów ustala Program mobilizacji gospodarki w zakresie realizacji zadań na rzecz obronności państwa. W programie są ujęte zadania organów administracji rządowej w zakresie prowadzenia działań o charakterze organizacyjno – planistycznym, związanych z przygotowaniem gospodarki do funkcjonowania w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny. Minister Obrony Narodowej w uzgodnieniu z właściwym ministrem i kierownikami urzędów centralnych, koordynuje przygotowanie programu. Podstawę do nakładania zadań obronnych wynikających z Programu mobilizacji gospodarki dla przedsiębiorców jest ustawa o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców[30]. Powyższa ustawa określa przedsięwzięcia obronne w zakresie mobilizacji gospodarki, obejmujące zadania wybranych działów gospodarki w celu zabezpieczenia potrzeb obronnych państwa oraz na rzecz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej i wojsk sojuszniczych w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa państwa w czasie wojny, militaryzacji obejmującej uzupełnienie potrzeb kadrowych i sprzętowych wynikające ze struktury jednostki zmilitaryzowanej oraz inne przedsięwzięcia w zakresie przygotowań organizacyjno-mobilizacyjnych, jeżeli na mocy odrębnych przepisów przedsiębiorca jest przewidziany do objęcia militaryzacją, planowania operacyjnego obejmującego przedsięwzięcia planistyczne, dotyczące w szczególności funkcjonowania przedsiębiorcy w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny, szkolenia obronnego obejmującego działania podejmowane w czasie pokoju, mające na celu przygotowanie załóg do realizowania zadań obronnych wynikających z obowiązków państwa – gospodarza (HNS - Host Nation Support), obejmujących przedsięwzięcia związane z udzieleniem wsparcia przybywającym

---

[29] Poprzednie programy opracowane były co dwa lata na sześcioletni okres czasu.
[30] Ustawa z dnia 23 sierpnia 2001 r. (Dz. U. nr 122, poz. 1320) z późniejszymi zmianami z 16 lipca 2002 roku.

na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wojskom sojuszniczym, w tym udostępnienie lokalnej infrastruktury, realizację zabezpieczenia logistycznego oraz ochrony wojsk i obiektów, możliwości w zakresie zaspokojenia podstawowych potrzeb bytowych ludności oraz możliwości produkcyjno – usługowe wybranych działów gospodarki. Jak zatem wygląda realizacja wyżej wymienionych przedsięwzięć? Organizowanie zadań na rzecz obronności państwa, realizowanych przez przedsiębiorców wykonujących działalność gospodarczą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz sprawowanie nadzoru nad ich realizacją należy do organów administracji rządowej.
Zadania jakie mogą być nałożone na przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo – obronnym w zakresie dostaw lub remontów uzbrojenia i sprzętu wojskowego na potrzeby:

- Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej i wojsk sojuszniczych realizujących wspólne zadania obronne na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;

- jednostek organizacyjnych nadzorowanych, podległych lub podporządkowanych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych;

- jednostek organizacyjnych Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego;

- jednostek organizacyjnych nadzorowanych, podległych lub podporządkowanych Ministrowi Sprawiedliwości.

Organem administracji rządowej właściwym do organizowania oraz sprawowania nadzoru nad realizacją zadań na rzecz obronności państwa, wykonywanych przez przedsiębiorcę, jest:

1/ wobec spółek handlowych, w których Skarb Państwa posiada co najmniej 50 procent akcji lub udziałów – minister wykonujący prawa z tytułu posiadania akcji lub udziałów należących do Skarbu Państwa, w uzgodnieniu z ministrem właściwym ze względu na przedmiot działania spółki,

2/ wobec pozostałych spółek – właściwy terytorialnie wojewoda,

3/ wobec przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym – organy wskazane w odrębnym wykazie.

Podstawą do udzielania przedsiębiorcy dotacji jest zawarcie z nim przez właściwy organ umowy na utrzymanie mocy produkcyjnych i remontowych, niezbędnych do wytwarzania rzeczy ruchomych na okres zagrożenia wojennego na potrzeby obronne państwa lub realizację zadań w zakresie przemieszczania tych mocy. W przypadku, kiedy przedmiotem zawartej umowy jest produkcja wyrobów, elementów kooperacyjnych i części zamiennych o podwójnym przeznaczeniu, tzn. na potrzeby obrony państwa i do powszechnego obrotu handlowego, dotacja obejmuje zapłatę z tytułu ponoszonych kosztów, odpowiednią do zadań nałożonych przez właściwy organ. Umowy zawierane z przedsiębiorcami powinny zawierać: rodzaje zadań, docelową zdolność produkcyjną i termin jej osiągnięcia, okres obowiązywania umowy, wysokość należnej dotacji, obejmującej zwrot kosztów ponoszonych przez przedsiębiorcę, warunki określające zawieszenie dotacji (w całości lub w jej części) w wypadku wykorzystywania mocy produkcyjnych do produkcji bieżącej.

Właściwi ministrowie sprawują kontrolę w zakresie przygotowania przedsiębiorców do realizacji nałożonych obowiązków i zadań, prawidłowości wydatkowania przez przedsiębiorców przyznanych dotacji.

Podstawą do przeprowadzenia kontroli jest pisemne upoważnienie wystawione przez właściwego ministra, określające w szczególności: nawę kontrolowanego przedsiębiorcy, przedmiot i zakres czynności kontrolowanych oraz okres, w jakim kontrola może być przeprowadzona. W kontrolach mogą uczestniczyć przedstawiciele Ministra Obrony Narodowej i ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Organy kontrolowanych jednostek są obowiązane do udostępnienia wszelkich dokumentów i udzielania informacji związanych z realizacją obowiązków i zadań nałożonych przez właściwe organy państwowe.

Minister Obrony Narodowej, w ramach ogólnego nadzoru nad realizacją zadań obronnych przez organy administracji państwowej, sprawuje kontrolę w zakresie zgodności zawieranych przez ministra właściwego do spraw gospodarki umów, z obowiązkami i zadaniami dotyczącymi utrzymywania mocy produkcyjnych i remontowych, niezbędnych do wykonywania zadań na okres zagrożenia wojennego na potrzeby obrony państwa.

Organami administracji rządowej właściwymi do organizowania oraz sprawowania nadzoru nad realizacją zadań na rzecz obronności państwa wobec przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo – obronnym wskazanym w powyższym wykazie są: Minister Obrony Narodowej, Skarbu Państwa, właściwy minister do spraw gospodarki, gospodarki morskiej, transportu i łączności.

Zadania na rzecz obronności państwa są nakładane na przedsiębiorcę w drodze decyzji administracyjnej wydanej przez właściwy organ administracji rządowej. Wykonywanie zadań na rzecz obronności państwa następuje na podstawie wspomnianej umowy z przedsiębiorcą. Należy pamiętać, że prace związane z prowadzeniem przygotowań do realizacji zadań na rzecz obronności i bezpieczeństwa zewnętrznego państwa, mają charakter planistyczny, są finansowane ze środków własnych przedsiębiorcy. W ramach tych zadań, które zaliczane są do świadczeń szczególnych na rzecz obronności państwa terenowe organy administracji rządowej, instytucje państwowe, organy samorządu terytorialnego oraz przedsiębiorcy i inne jednostki organizacyjne mogą być zobowiązane do odpłatnego dostosowania posiadanych nieruchomości i rzeczy ruchomych do potrzeb obrony państwa, w sposób nie zmieniający ich właściwości i przeznaczenia, przygotowania budowanych obiektów budowlanych oraz wytwarzanych rzeczy ruchomych, gromadzenia, przechowywania i konserwacji przedmiotów niezbędnych do wykonywania czynności w tych obiektach budowlanych. Ponadto terenowe organy

administracji rządowej, instytucje państwowe, organy samorządu terytorialnego oraz przedsiębiorcy i inne jednostki organizacyjne mogą być zobowiązane do odpłatnego wykonania zadań mobilizacyjnych na rzecz sił zbrojnych. Powyższe obowiązki i zadania są finansowane z budżetu państwa, a wykonywanie tego obowiązku lub zadania następuje na podstawie umowy zawartej z wykonawcą przez właściwy organ.

Organami właściwymi do nakładania obowiązków i zadań w zakresie utrzymywania mocy produkcyjnych i remontowych, niezbędnych do wytwarzania rzeczy ruchomych na okres zagrożenia wojennego na potrzeby obrony państwa, albo przemieszczania tych mocy w obrębie przedsiębiorcy lub między przedsiębiorcami, odpowiedzialni są: Minister Obrony Narodowej i minister właściwy do spraw gospodarki. Nakładanie obowiązków i zadań przez tych ministrów następuje w drodze decyzji administracyjnej. Przedsiębiorcy, dla których zostały ustalone zadania w zakresie utrzymywania mocy produkcyjnych i remontowych, niezbędnych do wykonywania zadań na okres zagrożenia wojennego na potrzeby obrony państwa, jak również przedsiębiorcy realizujący zadania w zakresie przemieszczania mocy produkcyjnych i remontowych, otrzymują dotacje finansową, wypłacaną z budżetu Ministra Obrony Narodowej i ministra właściwego do spraw gospodarki.

Zadania gospodarczo – obronne, realizowane we wszystkich sferach szeroko rozumianej gospodarki, polegają na wykonywaniu w czasie pokoju przedsięwzięć mających na celu przygotowanie potencjału ekonomiczno – obronnego do funkcjonowania podczas podwyższania gotowości obronnej państwa (w tym zwłaszcza mobilizacji gospodarczej) oraz w czasie wojny.

2. 3. **Możliwości gospodarki w tworzeniu zasobów obronnych**

Wielkość i intensywność wykorzystania zasobów obronnych uzależniona jest od skali zagrożenia bezpieczeństwa państwa i poziomu rozwoju społeczno – gospodarczego. Można stwierdzić, iż stan zasobów obronnych państwa świadczy o poziomie przygotowania kraju do obrony oraz utrzymania bezpieczeństwa narodowego (załącznik 10).

Zasoby obronne spełniają cztery zasadnicze funkcje: wytwarzania, zaopatrywania, zbytu i administrowania. Należy zastanowić się i udzielić wyczerpującej odpowiedzi na następujące pytania:

1/ jakimi zasobami obronnymi dysponujemy (ilość i ich jakość oraz struktura asortymentowa?

2/ jak wykorzystać posiadane zasoby na cele obronne państwa?

Odnośnie pierwszego pytania, zasoby można podzielić na: **zasoby ludzkie, zasoby rzeczowe zapewniające byt, zasoby militarne** (sił zbrojnych) oraz **zasoby natury**.

Grupa pierwsza obejmuje **zasoby ludzkie,** które są przeznaczone na potrzeby sił zbrojnych i innych formacji odpowiedzialnych za utrzymanie bezpieczeństwa narodowego. W skład tych zasobów wchodzą stany osobowe jednostek wojskowych sił zbrojnych, służb – Policji, służb ochroniarskich, straży – Państwowej Straży Pożarnej, straży ochrony kolei, straży przemysłowych, więziennych, miejskich (gminnych), agencji – Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Biura Ochrony Rządu, inspekcji – sanitarnych, drogowych, handlowych i innych, a także stany osobowe jednostek organizacyjnych resortów przewidzianych do militaryzacji oraz do obrony cywilnej. Liczebność tej grupy zasobów ludzkich należy szacować na około 5, 5 miliona obywateli w wieku mobilnym od 19 – 50 lat życia.

Kolejna grupa, która powinna zabezpieczać funkcjonowanie gospodarki narodowej oraz organów administracji publicznej stanowi około 2, 3 miliona obywateli w wieku 18 – 60 lat życia. Historia dowodzi, że wyrównanie bilansu siły roboczej na wypadek wojny realizowane było przez rozszerzenie granicy określającej przedział wieku produkcyjnego. Dąży się do tego, aby wydłużyć czas pracy, likwidować dni wolne, aktywizować ludzi biernych zawodowo, a zwłaszcza kobiety i całą rzeszę bezrobotnych. Obecne lata wskazują na dość dynamiczny wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym, który według prognoz utrzyma się do 2015 roku. Z danych statystycznych wynika, że liczba ludności w Polsce sukcesywnie maleje (ósme miejsce w Europie) i tak w stosunku do ubiegłego roku stan ludności Polski zmniejszył się o 359 tysięcy obywateli (obecny stan ludności w Polsce wynosi 38.149 tysięcy obywateli. Wiadomym jest, że o rozwoju demograficznym decydują urodzenia, zgony i migracje ludności. Obecny przyrost naturalny ludności równa się zeru.

Wśród dorastającej młodzieży obserwuje się zainteresowanie nauką w szkołach ponad gimnazjalnych – liceach i wyższych, po to aby w przyszłości podjąć pracę i mieć szansę awansu zawodowego i społecznego. W ostatnich dekadach zainteresowanie szkołami zawodowymi wyraźnie spada na rzecz wspomnianych szkół średnich. W tym też czasie zanotowano aż czterokrotny wzrost liczby studentów uczelni wyższych, a w następstwie absolwentów tych uczelni. Było to spowodowane powstaniem szeregu nowych placówek niepublicznych szkolnictwa wyższego w miejscowościach powiatowych. Powoli maleje liczba młodzieży, która kończy swoją edukację na poziomie szkoły podstawowej. Aktualnie wskaźnik ten kształtuje się na poziomie około 2, 4% młodzieży kończącej szkołę podstawową. Na obszarach wiejskich wskaźnik ten wynosi 44% mieszkańców z podstawowym wykształceniem i ta grupa młodzieży jest szczególnie narażona na patologię społeczne, takie jak alkoholizm i narkomania, ona głównie tworzy subkulturę młodzieżową. Natomiast 2% mieszkańców wsi legitymuje się wyższym wykształceniem,

a w miastach prawie 10%. Młodzież wiejska kształci się w odległych miejscowościach stacjonarnie przebywając w internatach albo na stancjach lub dojeżdżając codziennie do szkoły, co powoduje wzrost bieżących wydatków dla rodziny. Z tego powodu gospodarstwa o niższych dochodach wysyłają swoje dzieci na naukę o krótkich okresach kształcenia (szkoły zawodowe), aby mogły one szybko zdobyć przygotowanie zawodowe i przystąpić do pracy, odciążając przez to budżet rodzinny.

Charakteryzując sytuację demograficzną, nie można pominąć problemu wyjazdów i osiedlania się obywateli polskich poza granicami kraju. Według statystyki w ostatnim pięcioleciu wyemigrowało z Polski ponad 3 miliony Polaków, wśród których przeważali ludzie młodzi, zamieszkujący przeważnie tereny Śląska i Pomorza, Mazur, czy Ziemi Lubuskiej.

Przy ocenie zasobów ludzkich należy baczniej przyjrzeć się stanowi zdrowia Polaków. Otóż aktualny stan zdrowia Polaków przedstawia się niekorzystnie, głównie dotykają nas choroby układu kostnego, oczu, oddechowego oraz choroby nerwowe i psychiczne. Obok tych chorób nękających nasze społeczeństwo, niepokojącym zjawiskiem jest wzrost spożycia alkoholu i nadużywanie środków odurzających wśród młodzieży. Pewną przyczyną tych patologii jest brak poczucia stabilności, bezpieczeństwa, nuda oraz brak perspektyw życiowych w niektórych rejonach kraju. Badania skazują, że jedna czwarta populacji młodzieży w wieku 15 19 lat cierpi na choroby przewlekłe (uczulenia, alergie, nerwice i skrzywienia kręgosłupa). Ponadto sprawność fizyczna młodego pokolenia jest niezadowalająca. Szacunkowo biorąc około 60% tej populacji wskazuje na niską aktywność ruchową, a bardzo niską aktywność stwierdza się wśród 10 – 12% uczniów.

Niebagatelne znaczenie na kształt zasobów ludzkich ma morale społeczeństwa oraz tradycje narodowe. Morale kształtuje się pod wpływem wyzwań i szans dla rozwoju jednostki, czy grupy społecznej. Trudności

gospodarcze państwa i wysoki stopień bezrobocia nie sprzyja utrzymaniu morale społeczeństwa ze zrozumiałych względów.

Zasoby rzeczowe to ogół składników surowcowych, infrastruktury technicznej, ekonomicznej i społecznej oraz zapasów i rezerw państwowych. Zasoby rzeczowe mogące być wykorzystane na cele obronne obejmują szerokie spektrum składników, które należy scharakteryzować. I tak zasoby *surowcowe*

Polski można ująć trzy podstawowe grupy: surowce kopalne, przemysłowe i produkty spożywcze. Do surowców kopalnych zaliczamy: węgiel, rudę miedzi, rudę żelaza, siarkę, cynk i sól kamienną, one to występują w znacznych ilościach. Natomiast takie surowce kopalne jak srebro, ołów, nikiel, ropa naftowa, gaz ziemny są surowcami deficytowymi w krajowym przemyśle wydobywczym i musimy je importować.

Kolejna grupa to *surowe przemysłowe,* które w zasadzie zabezpieczają nasze potrzeby gospodarcze i obronne np. drewno, skóry, wełna, tworzywa i włókna syntetyczne, te ostatnie są szczególnie potrzebne w technologiach militarnych, wykorzystywane przy produkcji uzbrojenia i sprzętu wojskowego.

Jeśli idzie o produkty żywnościowe to należy stwierdzić, że nadmierny import tanich produktów żywnościowych z państw Europy Zachodniej zahamował rozwój naszego rynku rolnego, który ma problemy ze sprzedażą wyprodukowanego zboża, mięsa, mleka, czy owoców. Ta sytuacja powoduje osłabienie poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego Polski. Nastąpiło znaczne uzależnienie w zakresie produktów żywnościowych od państw unijnych, posiadających nadprodukcję żywności i dysponujące nowymi technologiami w ich wytwarzaniu.

Postęp techniczny doprowadza do stałej reorientacji w zaopatrzeniu i zużyciu surowców kopalnych. Tym samym ograniczone zostaje wydobycie węgla, miedzi, czy siarki, co obserwujemy obecnie ze względu na nierentowność kopalń, zwiększające się bezrobocie, a także brak rynków zbytu.

W dalszym ciągu jest i będzie popyt na takie surowce strategiczne jak ropa naftowa, czy gaz ziemny, których zużycie ciągle wzrasta.

Podsumowując problemy dotyczące zasobów surowcowych należy wysnuć tezę, że w okresie kryzysu polityczno – militarnego, a nawet konfliktu zbrojnego o ograniczonej skali, posiadamy możliwości wydobywania posiadanych surowców i ich przetwarzania na cele obronne państwa na poziomie minimalnej wystarczalności. Natomiast prawie całkowicie będziemy (jesteśmy) uzależnieni od dostaw surowców strategicznych – ropa naftowa i gaz ziemny. Problem ten można poprawić jedynie przez dywersyfikację dostaw tych surowców.

Drugi składnik zasobów rzeczowych to *infrastruktura techniczno – ekonomiczna* obejmująca: stan dróg i transport (różnych opcji), łączność, energetykę (elektryczną, gazową i cieplną), zasoby wody, bazy lotnicze, lotniska, porty morskie, poligony wojskowe, baza magazynowa i medyczna. Jak nietrudno zauważyć te składniki zasobów obejmują szeroki asortyment, których nie sposób scharakteryzować i ocenić pod względem wymogów obronności w ramach jednego podrozdziału pracy. Zatem infrastruktura techniczno ekonomiczna istnieje w celu obsługi działów produkcyjnych i usługowych całej gospodarki narodowej, prze to zapewnia sprawne funkcjonowanie państwa w czasie pokoju, kryzysu i wojny.

W opracowaniu zwracam uwagę na istotne elementy tej infrastruktury, które wchodzą w zakres tzw. infrastruktury krytycznej państwa i jest między innymi system łączności w państwie, który ma zapewnić niezakłócone kierowanie obronnością i bezpieczeństwem w czasie kryzysu oraz wojny. W systemie gospodarczo – obronnym kraju szczególną rolę spełnia łączność, która pozwala na przekazywanie i odbieranie informacji, a zatem jest czynnikiem wpływającym na sprawne funkcjonowanie mobilizacji gospodarki. Sprawne funkcjonowanie tego systemu to wcześniejsze przygotowanie elementów

składowych systemu łączności, do których należą węzły łączności i linie telekomunikacyjne. Przystosowanie systemu łączności do wymagań kierowania obronnością państwa obejmuje wydzielone łącza telekomunikacyjne, bądź budowane od nowa i odpowiednio dostosowane. Dotychczasowa ocena infrastruktury łączności jest niezadowalająca, tak pod względem liczby obiektów, jak i jakości, a głównie stacji wzmacniakowych i kabli.
Obiekty te są prawie nie ochraniane, prze to łatwe do rozpoznania i zniszczenia, bądź uszkodzenia. Infrastruktura łączności współcześnie wymaga zwiększenia żywotności, niezawodności i szybkości przekazywanych informacji.

Komunikacja i transport są elementami infrastruktury technicznej, które zapewniają zwiększony przewóz ludzi i dostarczanie dóbr materialnych na różne odległości w kraju. Do celów przewozowych wykorzystuje się możliwości transportu samochodowego, kolejowego, powietrznego, morskiego, rzecznego oraz przesyłanie surowców płynnych i gazowych wykorzystując rurociągi. W warunkach Polski na potrzeby obronne głównie będzie wykorzystywany transport samochodowy i kolejowy, a w mniejszym zakresie lotniczy i wodny. Z funkcjonowaniem wymienionych transportów wiąże się zaplecze transportowe, jak: drogi, budowle inżynieryjne, linie kolejowe, rurociągi, przepompownie, stacje naprawcze samochodów i taboru kolejowego.

Zaplecze techniczno – obsługowe transportu skupia się w trzech sektorach: państwowym, spółdzielczym i prywatnym. Obejmuje ono warsztaty naprawcze, stacje obsługi pojazdów mechanicznych i taboru kolejowego , skład i stacje paliw oraz rejony przeładunkowe (lotniska, bazy morskie i rzeczne, rampy. W transporcie zachodzi konieczność ujednolicenia środków transportowych i odnowienie wyeksploatowanych jednostek przewozowych, a także przygotowanie takiej sieci dróg i linii kolejowych, która zapewni sprawny dowóz ludzi i materiałów do miejsc przeznaczenia.

Istotnym elementem infrastruktury krytycznej jest szeroko rozumiana *energetyka*, jako nieodzowna gałąź gospodarki narodowej, tak w czasie pokoju, jak i kryzysu czy wojny. Energetyka jest newralgicznym elementem systemu gospodarczo – obronnego państwa. Do podstawowych funkcji spełnianych przez ten element infrastruktury krytycznej państwa należy zaliczyć wytwarzanie i przesyłanie różnych rodzajów energii do poszczególnych odbiorców na terenie całego państwa, jak również poza jego obszarem. Należy przy tym szczególnie brać pod uwagę energię elektryczną, cieplną i gazową. Z uwagi na system obronny, zasadnicze znaczenie odgrywa elektroenergetyka i ważne jest rozmieszczenie jej podstawowych elementów takich jak: elektrownie, stacje transformatorowo – rozdzielcze i linie przesyłowe. Analizując i oceniając zarówno przestrzenne rozmieszczenie obiektów elektroenergetycznych, jak też ilość wytwarzanej przez nie energii, należy stwierdzić, że większość krajowego potencjału elektroenergetycznego rozmieszczona jest na obszarze południowym Rzeczypospolitej Polskiej. Takie usytuowanie elektroenergetyki stwarza dla systemu obronnego państwa znaczne zagrożenie i podatność na zniszczenie (uszkodzenie) wrażliwych elementów tego systemu infrastruktury krytycznej. Ponieważ unieruchomienie kilku większych elektrowni lub urządzeń rozdzielczych może uniemożliwić kontynuację produkcji szeregu zakładów przemysłowych w tym rejonie.

Ogromne znaczenie dla bezpieczeństwa polskiego systemu energetycznego ma jego powiązanie z energetycznym systemem europejskim. Umożliwia to zarówno eksport, jak i import energii elektrycznej.

Podstawą infrastruktury technicznej jest między innymi *przemysł zbrojeniowy*, który charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem wśród szeregu różnych kooperantów.

Aktualnie trzy różne zakłady zajmują się tą produkcją: państwowe zakłady zbrojeniowe, spółki akcyjne oraz pozostałe przedsiębiorstwa prywatne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.

Państwowe zakłady zbrojeniowe, będące jednoosobowymi spółkami Skarbu Państwa, działają na zasadach komercyjnych, zawierając umowy cywilno – prawne na produkcję zbrojeniową oraz utrzymania określonego potencjału produkcyjnego na okres kryzysu i wojny. Zakłady zbrojeniowe produkują uzbrojenie strzeleckie, amunicję i rakiety, elektronikę systemów wojskowych i optoelektronikę. Do najważniejszych zakładów tej branży należą: Zakłady Metalowe „Mesko" w Skarżysku Kamiennej, Zakłady Tworzyw sztucznych „Pronit" w Pionkach, Centrum Naukowo – Produkcyjne Elektroniki Profesjonalnej „Radwar" w Warszawie, Zakłady Elektroniczne „Warel" w Warszawie i Przemysłowy Instytut Telekomunikacyjny w Warszawie, „Radmor" w Gdyni, „Unimor" w Gdańsku, Zakłady Tworzyw Sztucznych „Garnat" w Jaśle.

Spółki akcyjne z udziałem Skarbu Państwa uczestniczą w produkcji branży pancerno – lotniczej i okrętowej do nich należą „Bumar" w Łabędach, Zakłady Lotnicze w Świdniku, Mielcu i w Warszawie oraz stocznie w Gdańsku i w Szczecinie.

Pozostałe przedsiębiorstwa prywatne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, produkujące towary na zlecenie w branży samochodowej łączności, inżynieryjno – saperskiej, chemicznej i logistycznej. Można tu wymienić kilka z nich. „Polfa" w Łodzi, Kutnie i w Rzeszowie, Lubelskie Zakłady Przemysłu Skórzanego w Lublinie, Przedsiębiorstwo Odzieżowe „Modus' w Bydgoszczy, Zakłady Wyrobów Galanteryjnych „Kangur" w Łodzi, Zakłady Mięsne „Jarosław" w Jarosławiu, Zakłady Przetwórstwa Rybnego „Wilbo" w Gdańsku.

Wymienione grupy przedsiębiorstw otrzymują odpowiednie zamówienia wielkości produkcyjnych wynikające z Programu mobilizacji gospodarki.

Nieodzowna jest ścisła współpraca i dostęp do nowych technologii wojskowych z państwami NATO. Taka współpraca sprzyja unowocześnianiu krajowego przemysłu zbrojeniowego oraz podnosi jego konkurencyjność.

2.4. Tworzenie rezerw państwowych i ich wykorzystanie

Przed szczegółowym omówieniem rezerw państwowych należałoby przybliżyć źródła tworzenia tych rezerw. Pierwotnym źródłem będą zasoby obronne, które obejmują zasoby ludzkie i zasoby rzeczowe w postaci:

- surowców kopalnych, przemysłowych, produktów żywnościowych;
- aparat wytwórczy (zdolności wytwórcze) znajdujące się w gospodarce narodowej;
- infrastruktura techniczna (sprzęt);
- zapasy i rezerwy w tym obronne.

Rezerwy z punktu widzenia prawidłowego funkcjonowania gospodarki to niezwykle ważny problem ekonomiczny. W zdefiniowaniu rezerw i określeniu ich precyzyjnego pojęcia w literaturze przedmiotu przeznaczono dużo miejsca. Można przyjąć, że pojęciem rezerw określa się część ogólnych zasobów będących w dyspozycji państwa, które mogą być wykorzystane dla realizacji ściśle określonych celów. W rozpatrywanym przypadku wymieniona część zasobów, czyli rezerwy, wykorzystywane będą w systemie obronnym państwa, zatem będziemy mieli do czynienia z rezerwami obronnymi. Przez rezerwy rozumie się także część zasobów tworzonych w celu zaspokojenia nowych potrzeb wynikających z ryzyka towarzyszącego działaniu w warunkach niepewności. Szerszym pojmowaniu tej kategorii należy upatrywać rezerw we wszystkich istniejących zasobach możliwych do wykorzystania dla realizacji określonego, a zarazem nadrzędnego celu

(załącznik 11). Takim nadrzędnym celem szczególnie jest zwiększenie produkcji militarnej w okresie napięć polityczno – militarnych, czy też konfliktów zbrojnych. Po wyczerpaniu się w dość krótkim czasie zapasów uruchamia się rezerwy, które zostały świadomie wcześniej przygotowane[31].

Zasoby jakimi w danym czasie dysponuje państwo odnoszą się, bądź mogą odnosić się, do wielu elementów składających się na system obronny. Obok pojęcia samych rezerw w gospodarce narodowej, funkcjonuje pojęcie zapasów, które są tworzone w podmiotach gospodarczych. Pojęcie zapasów wiąże się ze środkami obrotowymi, za które uznane się przedmioty pracy, produkty pracy, środki pieniężne i należności, a także niektóre środki pracy i przedmioty długotrwałego użytku nie zaliczone o środków trwałych. Zapasy stanowią podstawową część środków obrotowych, do których zalicza się materiały, surowce, elementy kooperacyjne, paliwa, części wymienne maszyn i urządzeń, przedmioty nietrwałe, produkcję nie zakończoną i wyroby gotowe.

Tworzenie i utrzymywanie rezerw nie należy wiązać li tylko z polityką obronną i przygotowaniami gospodarczo obronnymi. Obok tego przyczyny, dla których tworzy się rezerwy posiadają także swoje uwarunkowania pozamilitarne, a mianowicie klęski żywiołowe i katastrofy naturalne typu: powodzie, pożary, susze, ulewy, śnieżyce itp. Mogą także występować przyczyny mające podłoże polityczne lub polityczno – gospodarcze typu restrykcje gospodarcze, które zakłócają normalny przebieg procesów gospodarczych. Przyczyny takie powodują głównie zakłócenia w handlu zagranicznym, czyli ograniczenia lub przerwy w dostawach surowców, materiałów, paliw, ale także wyrobów finalnych stanowiących komponenty innych z kolei wyrobów. Jednak ranga rezerw funkcjonujących w systemie obronnym państwa należy do najbardziej znaczących. Stan gotowości czasu kryzysu, możliwość powstania konfliktów militarnych nawet o znaczeniu

---

[31] Gospodarka obronna – ujęcie makroekonomiczne. Materiały i studia. Nr 6/24/1993, s. 2. AON Warszawa 1993.

lokalnym, stwarzają konieczność podejmowania intensywnych przygotowań w sferze militarnej i szeroko pojmowanej obronności. Działania te wymagają zwiększonych nakładów rzeczowych, wyrażających się w większym zużyciu paliw, amunicji, różnego rodzaju sprzętu ogólnego przeznaczenia oraz sprzętu specjalistycznego. Zwiększone potrzeby zazwyczaj pokrywane są w znacznej mierze z zapasów, lecz kiedy one ulegną wyczerpaniu uwalnia się rezerwy państwowe. Rezerwy to zasadnicza możliwość szybkiego zwiększenia podaży i zaspokojenia zwiększonego popytu. W wymienionych sytuacjach posiadanie odpowiednich wielkości rezerw walutowych nie gwarantuje szybkiego zaspokojenia zwiększonego popytu. Proces dostaw zakupionych materiałów i surowców trwa określony czas, w wielu przypadkach czas ten jest dość długi. Należy także brać pod uwagę możliwość wystąpienia sytuacji konfliktowych podczas zakupu tych materiałów, czy wyrobów i surowców. Dlatego też utrzymywane rezerwy państwowe mają łagodzić załamanie dostaw w tym okresie. Jest to szczególnie istotne w sytuacji przechodzenia przemysłu na zwiększoną produkcję na rzez obronności państwa.

Istotnymi dla obronności państwa są rezerwy osobowe nazywane obronnymi rezerwami osobowymi), tworzą je zasoby siły roboczej (rzeczywistej i potencjalnej) w wieku produkcyjnym i w wieku zdolności do pełnienia służby w siłach zbrojnych oraz innych formacjach uzbrojonych i nie uzbrojonych. Wykorzystywane są one w trzech podstawowych sferach.

Pierwszą stanowi zasilanie sił zbrojnych na wypadek ich mobilizacyjnego rozwijania. Nie stanowi to problemu w czasie pokoju, gdyż stan liczebny sił zbrojnych nie powinien przekraczać 0,5 % populacji generalnej. Natomiast na wypadek wojny przyjmowano, że siły zbrojne mogą angażować do 3% i więcej zasobów ludzkich. Druga sfera zasobów ludzkich dotyczy przydziałów organizacyjno – mobilizacyjnych dla jednostek organizacyjnych podlegających militaryzacji na czas wojny oraz dla formacji obrony cywilnej. Pochłoną one

znaczącą liczbę zasobów osobowych na wypadek wojny. Trudno dziś określić wielkość tych potrzeb osobowych. Trzecia sfera związana jest z zasilaniem gospodarki narodowej siłą roboczą produkującą i wytwarzającą zwiększone dobra na rzecz obronności państwa. Znacząca część zasobów ludzkich pracujących w gospodarce narodowej jest reklamowana od obowiązku pełnienia służby wojskowej w czasie wojny. Trzy wyżej opisane sfery wykorzystania zasobów osobowych państwa mogą szacunkowo wynosić do około 12 milionów obywateli w Polsce.

Obok aspektu ilościowego rezerw osobowych ważny wpływ na jego ocenę ma aspekt jakościowy (wiek, płeć, wykształcenie, nabyte umiejętności i mobilność powiązana z dyspozycyjnością). Ważną część zasobów rezerw ludzkich stanowi siła robocza pracująca w gospodarce narodowej na rzecz obronności państwa. Problem ten należy postrzegać w dwóch aspektach. Pierwszy dotyczy przemysłu obronnego o wyspecjalizowanej produkcji na rzecz sił zbrojnych. Drugi wymiar dotyczy przemysłu zorientowanego obronnie, który podejmuje produkcję specjalną na okres wojny. Dylematem obu tych grup przemysłu z punktu widzenia rezerw jest to, czy utrzymywać tylko moce produkcyjne okresu pokojowego, kiedy zapotrzebowanie sił zbrojnych jest ograniczone, zaś eksport ulega stałemu zmniejszeniu z różnych przyczyn, czy moce produkcyjne powinny odpowiadać zapotrzebowaniu okresu zagrożenia i wojny. Zaznaczyć trzeba, że przedsiębiorstwa nie są w stanie ponosić kosztów utrzymywania niewykorzystywanych mocy produkcyjnych, zaś budżet państwa nie posiada zdolności pełnego ich dofinansowania.

W obszarze zainteresowań polityki gospodarczo – obronnej państwa pozostają również obronne rezerwy przewozowe, są one ściśle związane z pozostałymi rodzajami rezerw, a zwłaszcza z rezerwami gospodarczymi, ale nie tylko. Ich przestrzenne usytuowanie oraz mobilność ma zasadniczy wpływ na funkcjonowanie całej gospodarki narodowej. Ujawniają się one zarówno w

utrzymywaniu specjalnych środków transportowych i przewozowych oraz w nowoczesnych technologiach przewozów i nowoczesnej organizacji procesów przewozowych. Współcześnie coraz większego znaczenia nabiera nowoczesna technologia przewozowa oparta o przewozy kontenerowe, które upraszczają procesy przewozowe, skracają w znaczący sposób czas trwania prac za i wyładunkowych, zapewniają większe bezpieczeństwo przewozu ładunków oraz integrują różne gałęzie transportu w organizacji procesów przewozowych.
W okresie napięć i konfliktów następuje przesunięcie potencjału przewozowego na rzecz gospodarki obronnej i zaopatrzenia przemieszczających się wojsk, dzieje się to kosztem ograniczenia przewozów na rzecz pozostałych sfer gospodarki narodowej.

Wśród zadań obronnych realizowanych w dziale transport możemy wymienić określenie zasad funkcjonowania jego poszczególnych gałęzi, tj. transportu drogowego, kolejowego, powietrznego i śródlądowego. Ponadto ustalenie zasad utrzymania i ochrony poszczególnych elementów jego infrastruktury na potrzeby obronne, obejmując także odbudowę, remonty i naprawy. Przedsięwzięciem z tego zakresu, jest ponadto koordynacja jego przygotowania i funkcjonowania dla potrzeb obronnych, w czasie pokoju, kryzysu i wojny oraz wdrażanie wymagań technicznych w tym zakresie.

Niezbędne dla działu transport, jest ponadto zapewnienie odpowiedniego stanu rezerw państwowych oraz opracowanie w porozumieniu z MON postanowień rzeczowo-finansowych i organizacyjnych, które są niezbędne w zapewnieniu realizacji zadań obronnych.

W czasie podwyższenia gotowości obronnej państwa i w czasie wojny świadczone są usługi transportowe, realizowane w postaci przewozów. Obejmują one przewozy: wojskowe; związane z utrzymaniem porządku i zapewnieniem bezpieczeństwa publicznego; związane z utrzymaniem produkcji przemysłowej, funkcjonowaniem łączności i energetyki, zaopatrywaniem

morskich jednostek pływających, które wykonują zadania na rzecz Sił Zbrojnych RP. Ponadto usługi te świadczone są w ramach przewozów materiałów, sprzętu i środków przeznaczonych do realizacji zadań w ramach obrony terytorium, ochrony ludności, zdrowia oraz utrzymania ciągłości funkcjonowania transportu i poczty. W tym zakresie przewozy realizowane są także w celach związanych z ewakuacją poszkodowanej ludności i służb uczestniczących w akcjach ratowniczych oraz dostarczeniem poszkodowanym podstawowych artykułów. Przewozy realizowane są ponadto w ramach ochrony i ewakuacji dóbr kultury, innych ważnych dóbr materialnych oraz produktów zabezpieczających potrzeby sanitarne. W końcu dotyczą one także ludzi, a konkretniej żołnierzy, osób przydzielonych do jednostek zmilitaryzowanych i formacji obrony cywilnej, pracowników ochrony zdrowia i ratownictwa, urzędów państwowych, a także wszelkich zakładów produkcyjnych.

Minister właściwy do spraw transportu i gospodarki morskiej tworzy rezerwy państwowe w obszarze swoich działów administracyjnych, w tym w obrębie transportu. Rezerwy te utrzymywane są przez ustalone, podległe i nadzorowane jednostki organizacyjne oraz przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą o charakterze mieszczącym się w obszarze zainteresowania ministra.

Rezerwy mobilizacyjne z działu „transport" przewidziane są do zabezpieczenia realizacji ważnych inwestycji, w szczególności związanych z utrzymaniem lub odbudową newralgicznych elementów infrastruktury transportowej (dróg kołowych i kolejowych, obiektów mostowych, portów morskich i lotniczych). Rolę rezerw państwowych mobilizacyjnych ustalają zapisy ustawy jak i rozporządzeń. Ponadto Minister Transportu i Gospodarki Morskiej wprowadził rozporządzeniem odpowiednią instrukcję odnoszącą się do zasad tworzenia rezerw państwowych mobilizacyjnych i gospodarczych.

Dotyczy to głównie rezerw typu mosty składane (kolejowe i drogowe) oraz kolejowych materiałów nawierzchniowych (szyny, podkłady itp.). Należy pamiętać, że transport to ogół środków i czynności służących celowemu przemieszczaniu osób i ładunków [32]. Rezerwy to z jednej strony możliwość pozyskiwania określonych surowców, materiałów, wyrobów gotowych, a z drugiej strony to ich przestrzenne usytuowanie w odpowiednio przygotowanych do tego celu miejscach. Przemieszczenie i rotacja wymienionych rezerw do miejsc ich przechowywania jest domeną transportu. Bez transportu gromadzenie rezerw byłoby niemożliwe. Należy także mieć na uwadze, że transport sam w sobie jest tym elementem w systemie gospodarki obronnej, który tworzy i utrzymuje rezerwy dla własnych potrzeb, o których wspomniałem powyżej. Tworzy i utrzymuje te rezerwy w celu utrzymania w sprawności szlaków transportowych oraz wzmacnia swój potencjał przewozowy utrzymując w rezerwach środki trakcyjne, czy wagony kolejowe.

W grupie materialnych rezerw państwowych największe znaczenie przypisuje się tzw. grupie rezerw strategicznych, do której zalicza się: paliwa płynne (ropa naftowa i produkty ropopochodne – benzyna, olej napędowy, smar, paliwa lotnicze), metale zwłaszcza metale nieżelazne, szlachetne oraz rzadkie, kauczuk, wełna, bawełna, zboża i przetwory zbożowe (rezerwy żywnościowe). Zakres rzeczowy wymienionej grupy rezerw, ich poziom w relacji do konsumpcji (zużycia) jest zmienny, uzależniony od wielu czynników.

Rezerwy państwowe spełniają trzy ważne funkcje:

1/ stanowią istotny element bezpieczeństwa gospodarczego i obronnego państwa. W sferze bezpieczeństwa militarnego spełniają zadania wynikające ze zwiększonego zapotrzebowania sił zbrojnych i sektora obronnego w okresie, kiedy przemysł nie podjął jeszcze zwiększonej produkcji wynikającej z zaistniałej sytuacji kryzysowej;

---

[32] Przypis autora J.W.

2/ stanowią ważny czynnik eliminacji lub łagodzenia zakłóceń w funkcjonowaniu gospodarki np. podczas wystąpienia klęski żywiołowej, zastosowania restrykcji gospodarczej – zmniejszenia lub zamknięcia dostaw - przez państwo eksportujące surowce i wyroby;

3/ stanowią ważny czynnik oddziaływania państwa na kształtowanie się funkcjonowania rynku wewnętrznego. Uruchomienie rezerw określonych produktów np. paliw, czy artykułów żywnościowych, może być instrumentem stabilizacji cen i oddziaływać na ich dynamikę.

W sytuacjach kryzysowych zachodzi potrzeba wykorzystania zasobów materiałowych zgromadzonych w ramach rezerw gospodarczych tworzonych przez ministra właściwego do spraw gospodarki, który odpowiada za rezerwy surowców, materiałów i paliw. Ponadto minister do spraw służby zdrowia tworzy zasoby rezerw w zakresie leków i materiałów medycznych, a Prezes Agencji Rezerw Materiałowych tworzy rezerwy dotyczące produktów i półproduktów rolnych oraz produktów i półproduktów żywnościowych. Zasoby te przechowywane są w państwowych magazynach rezerw na terenie kraju.

Ponadto w celu zapewnienia bezpiecznego zaopatrywania kraju w paliwa ciekłe na wypadek wystąpienia zakłóceń lub sytuacji kryzysowej poza rezerwami gospodarczymi paliw ciekłych ustalone są zapasy obowiązkowe paliw ciekłych tworzone i utrzymywane przez przedsiębiorców wykonujących działalność gospodarczą. Są to przedsiębiorcy wytwarzający i przetwarzający paliwa ciekłe oraz zajmujący się ich przewozem w ramach nabycia wewnętrznego i z importu. Zapasy te stanowią: benzyny silnikowe i materiały pędne do silników lotniczych, oleje napędowe do silników i oleje napędowe pozostałe, z wyłączeniem olejów do silników statków morskich oraz materiały pędne do silników lotniczych na bazie nafty, a także oleje opałowe. Paliwa powyższe są zmagazynowane w terminalach i magazynach hurtowych,

zbiornikach rafinerii ropy naftowej, w zbiornikach instalacji rurociągowych oraz w barkach i statkach żeglugi przybrzeżnej.

W rozporządzeniu Rady Ministrów wprowadzony jest obowiązek tworzenia i utrzymywania zapasów obowiązkowych węgla kamiennego. Wymienione są podmioty do ich tworzenia, zakres i tryb częściowego rekompensowania kosztów utrzymania i finansowania tych zapasów.

Współczesne pojmowanie rezerw państwowych wynika z noweli ustawy z dnia 1 lipca 2005 roku[33].

Rezerwy? ...to zapas, zwykle przygotowany w przewidywaniu nagłej potrzeby, rzecz zapasowa.

Rezerwy państwowe: gospodarcze i mobilizacyjne *surowców, materiałów, paliw, maszyn, urządzeń, produktów żywnościowych, leczniczych i wyrobów medycznych* stanowią wyodrębniony majątek Skarbu Państwa i służą zapewnieniu realizacji zadań związanych z obronnością i bezpieczeństwem państwa oraz zaspokojeniu podstawowych potrzeb gospodarki narodowej w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny[34].

Rezerwy mobilizacyjne przechowywane są w magazynach – Agencji Rezerw Materiałowych i obejmują: artykuły rolno-spożywcze: zboża, groch, mięso mrożone, cukier, spirytus; konserwy, tłuszcze zwierzęce i roślinne; produkty naftowe: benzyna lotnicza i samochodowa, olej napędowy, oleje i smary stałe; produkty specjalne: papierosy i zapałki; środki czystości i do utrzymania higieny osobistej.

---

[33] Rezerwy państwowe są tworzone w celu zapewnienia wykonania szczególnie ważnych zadań gospodarczych, aktywnego oddziaływania na rynek wewnętrzny oraz do realizacji zadań w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa państwa. Zapewniają systemowe warunki dla realizacji zadań związanych z obronnością i bezpieczeństwem państwa, wynikających z Programu mobilizacji gospodarki, przez jednoznaczne wyodrębnienie z całości rezerw państwowych rezerw mobilizacyjnych. Ustawa ta określa zasady tworzenia, gospodarowania i finansowania rezerw państwowych surowców, materiałów, paliw, maszyn i urządzeń, a także innymi wyrobami niezbędnymi do realizacji zadań w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa państwa. Ponadto określa zasady tworzenia, utrzymywania i finansowania zapasów obowiązkowych paliw ciekłych, węgla kamiennego i gazu ziemnego. (Dz. U. z 2005r. nr 143, poz. 1201).

[34] Tamże.

Rezerwy mobilizacyjne służą realizacji zadań związanych z obronnością i bezpieczeństwem państwa, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb sił zbrojnych oraz bezpieczeństwa publicznego w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa państwa, a także w czasie podwyższenia gotowości. Rezerwy mobilizacyjne tworzą: ministrowie, kierownicy urzędów centralnych, prezesi agencji, wojewodowie. Każdy w zakresie swojej działalności statutowej, w zakresie rzeczowym i ilościowym niezbędnym do realizacji zadań związanych z obronnością i bezpieczeństwem państwa.

Rezerwy gospodarcze przechowywane u producenta część z nich jest zastrzeżona dla sił zbrojnych i obejmują: leki i materiały medyczno - sanitarne o krótkich terminach przechowywania, takie jak: antybiotyki, surowica, szczepionki, środki przeciw bólowe, plazma, krew i materiały rentgenowskie. Materiałowe rezerwy w przemyśle: materiały wybuchowe, aparaty prądotwórcze, akumulatory, baterie, urządzenia do wydobywania i oczyszczania wody pitnej, rezerwy komunikacyjne, służby zdrowia, górnictwa i energetyk, mosty, wiadukty, szyny, radiostacje, telefony i centrale telefoniczne, rury, blachy i narzędzia, kauczuk i bawełna, farby, lakiery, cement, cegła, włókna i tworzywa sztuczne oraz inne materiały.

Rezerwy gospodarcze służą w szczególności zaspokajaniu podstawowych surowcowych, materiałowych i paliwowych potrzeb gospodarki narodowej oraz utrzymaniu ciągłości zaopatrywania ludności kraju w podstawowe produkty rolne, produkty i półprodukty żywnościowe, produkty lecznicze i wyroby medyczne, a także eliminowaniu lub łagodzeniu zakłóceń w funkcjonowaniu gospodarki narodowej, wynikających z nieprzewidzianych zdarzeń i okoliczności oraz klęsk żywiołowych.

Funkcja rezerw państwowych. Pierwszoplanową funkcją rezerw państwowych jest zaspokajanie potrzeb sił zbrojnych, a następnie spełnianie roli czynnika interwencyjnego, chroniącego rynek przed negatywnymi

skutkami nieprzewidzianych zakłóceń, a także umożliwiającego aktywne oddziaływanie państwa na przebieg procesów gospodarczych oraz wykorzystanie koniunktury na rynku krajowym i zagranicznym. Rezerwy gospodarcze tworzą kierownicy resortów. Rada Ministrów może określić w drodze rozporządzenia, rezerwy gospodarcze obowiązujące do ich tworzenia innych ministrów, kierowników urzędów centralnych lub wojewodów. Organy te zobowiązane są do tworzenia corocznych planów finansowych i rzeczowych oraz tworzenia rezerw i gospodarowania nimi. Taki projekt następnie przedstawiają Ministrowi Gospodarki w terminie przewidzianym dla planu finansowego państwa. Roczne plany, dotyczące rezerw mobilizacyjnych oraz stanów zastrzeżonych w rezerwach gospodarczych ustalają organy uprawnione do ich tworzenia, odpowiednio w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej, Ministrem Spraw wewnętrznych i Administracji oraz szefem Agencji Bezpieczeństwa Narodowego. Wydatki związane z gospodarowaniem rezerw, są pokrywane ze środków budżetu państwa, które są przeznaczone na przyrost i zmianę struktury rezerw, zgodnie z ustaleniami planów tworzenia rezerw, koszty utrzymywania i magazynowania rezerw, koszty wymiany rezerw, nakłady inwestycyjne związane z budową i modernizacją infrastruktury technicznej utrzymywania tych rezerw.

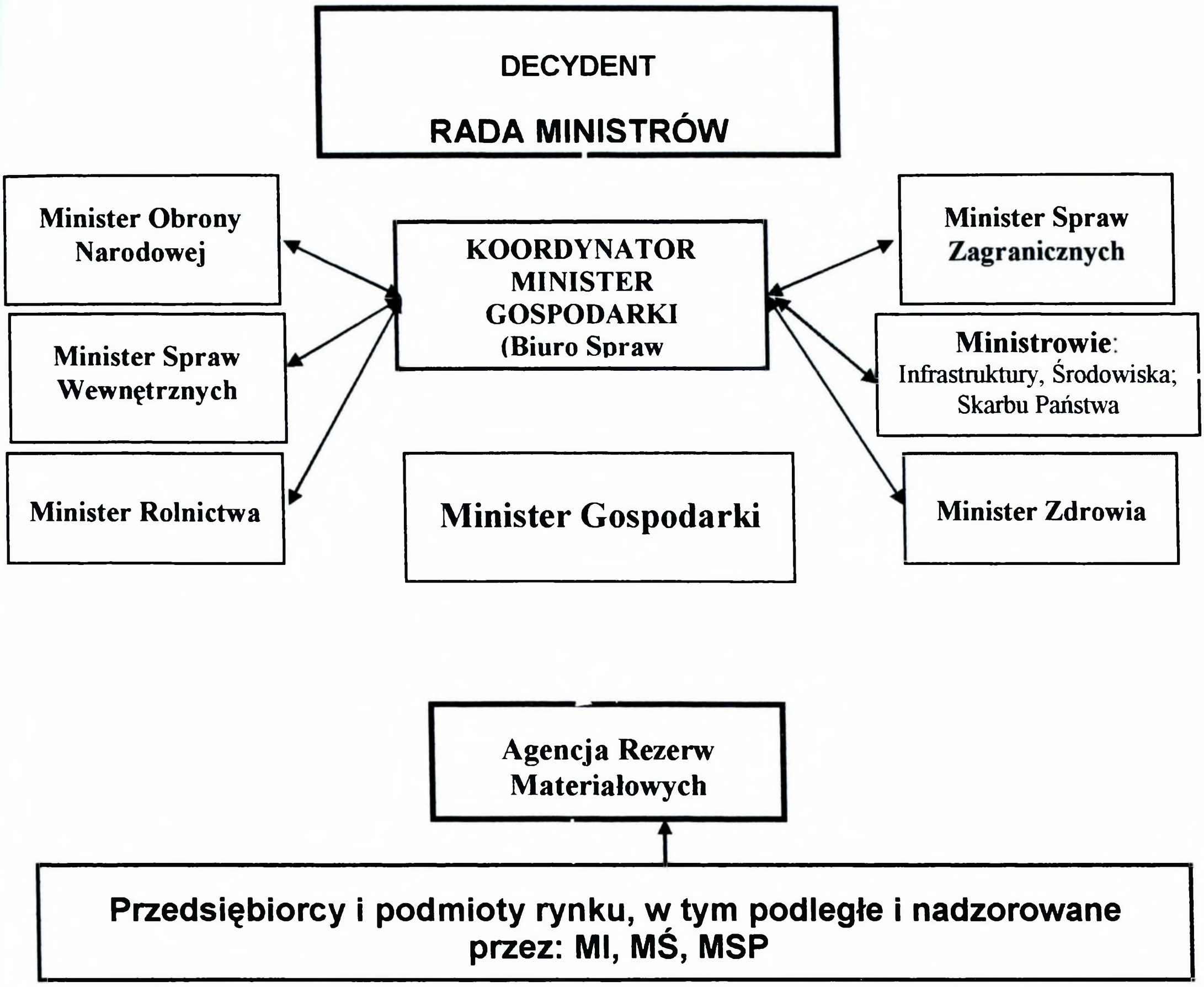
Kontrola rezerw państwowych dokonywana jest przez: Ministra Gospodarki w Agencjach; organy tworzące rezerwy, każdy w zakresie swojego działania.

Agencja Rezerw Materiałowych odpowiedzialna jest za tworzenie rezerw surowców, materiałów, paliw, produktów leczniczych, wyrobów medycznych, produktów rolnych, produktów i półproduktów żywnościowych; utrzymywanie zapasów państwowych w rozumieniu ustawy z dn. 16 lutego 2007 r. o zapasach ropy naftowej, produktów naftowych i gazu ziemnego. Zwierzchnictwo nad Agencją sprawuje minister właściwy do spraw gospodarki. Agencją kieruje

Prezes powołany przez ministra na wniosek Ministra Gospodarki. Agencja posiada osobowość prawną i działa na podstawie statutu.

Przedsiębiorcy Realizują zadania odpłatnie na warunkach określonych w umowach cywilnoprawnych zawartych między przedsiębiorcami a uprawnionymi organami. Ministrowie, kierownicy urzędów centralnych i wojewodowie mogą przekazać sprawy związane z zawieraniem umów do realizacji jednostce państwowej Agencji Rezerw Materiałowych.

Warunkiem efektywności bezpieczeństwa narodowego jest posiadanie w państwie systemu mobilizacyjnego, opartego na świadczeniach oraz przygotowanych w okresie pokoju zapasach i rezerwach państwowych oraz mocach produkcyjnych w przemyśle. Znajdują się one w siłach zbrojnych pod nazwą zapasów wojennych (ZW) są własnością sił zbrojnych, bądź są zgromadzone w gospodarce narodowej, jako państwowe rezerwy gospodarcze i mobilizacyjne, będące wyodrębnioną własnością Skarbu Państwa. Obecny system rezerw państwowych można przedstawić orientacyjnie jak na poniższym rysunku nr 1.

Rys. 1. Tworzenie rezerw państwowych.

Źródło: opracowanie własne

Dobra dostarczane siłom zbrojnym są używane przez gospodarkę w jej normalnym, pokojowym funkcjonowaniu lub są zawczasu zgromadzone i przygotowane jako rezerwy i zapasy państwowe. Charakterystycznym jest fakt, że dobra dla sił zbrojnych zawsze mają postać przetworzoną (jako „półprodukty" występują jedynie niektóre artykuły żywnościowe – mięso, kasze, mąka, koncentraty). Mobilizacyjne potrzeby sił zbrojnych są, z zasady, z wyjątkiem łączności oraz środków transportu i maszyn, zaspokajane z ich własnych źródeł – zapasów wojennych (mobilizacyjnych) i obejmują prawie cały wachlarz produkcyjny przemysłu maszynowego, chemicznego, spożywczego i innych. Na przykład w dziale uzbrojenia i sprzętu wojskowego

znajdują się, poza pistoletami, karabinami, działami, amunicją, czołgami i samolotami, a więc sprzętem *stricte* wojskowym, również samochody, ciągniki, radiostacje, urządzenia telewizyjne, aparatura do wykrywania promieniotwórczości, mające również zastosowanie w normalnej, pokojowej działalności państwa.

Dział materiały i sprzęt zaopatrzenia logistycznego obejmuje umundurowanie, żywność, środki medyczne, materiały pędne i smary. Dział ten, w zasadzie w całości, stanowią przedmioty, które mogą mieć i z reguły mają, pełne zastosowanie w gospodarce narodowej okresu pokojowego.
Wskazuje to na bardzo wyraźne analogie i kompatybilność dóbr niezbędnych dla sił zbrojnych z dobrami wytwarzanych dla celów pokojowych. Pozyskanie wskazanych wyżej dóbr możliwe jest z dwóch źródeł: rezerw i zapasów zgromadzonych w gospodarce narodowej i siłach zbrojnych oraz dostaw z przemysłu, produkującego w okresie pokoju niektóre ich asortymenty, a których pełna gama i ilość zacznie być wytwarzana po jego pełnej konwersji.

Godzi się wspomnieć w tym miejscu o pewnym, trudnym do wyjaśnienia zjawisku: otóż nie traktuje się jako rezerwy czy zapasy środków transportowych znajdujących się w gospodarce – są one klasyfikowane jako „uzyskiwane ze świadczeń", co zasadniczo zmienia ich status prawny, zaś ich rola w mobilizacji jest zasadnicza. Trudno zrozumieć, dlaczego pojazd potrzebny siłom zbrojnym, odpowiednio konserwowany i sprawny, podlegający ścisłym rygorom formalnym nie jest rezerwą transportową, ale może być nią obrabiarka w fabryce, centrala telefoniczna lub paliwo w obrocie handlowym. Zagadnienie warte jest rozważenia?

Kluczowym działem, opierającym swe działanie na systemie rezerw i zapasów państwowych, fundamentalnym dla przeprowadzenia mobilizacji i kierowania działaniami bojowymi sił zbrojnych jest łączność wojenna. Wojenny system łączności zbudowany jest z dwóch elementów: stacjonarnego

podsystemu łączności Ministerstwa Infrastruktury i podsystemu łączności Sił Zbrojnych RP - stacjonarnego i mobilnego.

Ministerstwo Infrastruktury w swoich rezerwach dysponuje:

- telefoniczną siecią miejscową, którą tworzą abonenckie linie między centralami, są to głównie linie kablowe i napowietrzne;
- siecią międzymiastową, opartą głównie na kablowych liniach koncentrycznych i symetrycznych, z możliwością włączeń odcinków radioliniowych;
- siecią radioliniową, mającą istotne znaczenie w relacjach międzynarodowych.

Kolejnymi potrzebami na okres mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych jest zapewnienie ich powiększanym stanom osobowym wyżywienia i opieki medycznej. Zaspakaja się je przez uruchomienie żywnościowych zapasów wojennych jednostek wojskowych, wspieranych rezerwami i zapasami Agencji Rezerw Materiałowych (z resortu rolnictwa) oraz rozwinięciem wojskowej służby zdrowia, wspieranej cywilną służbą zdrowia. Proces ten zabezpieczany jest materiałowo rezerwami sanitarnymi, zgromadzonymi przez Agencję Rezerw Materiałowych (resort gospodarki).

Obecne założenia obronności wskazują, że potrzeby materiałowe sił zbrojnych w czasie wojny zaspokajane będą głównie z ich zapasów własnych, z rezerw państwowych oraz dostaw wojennych w ramach Centralnego Programu Mobilizacji Gospodarki. Zapasy gromadzone w siłach zbrojnych, określone normami należności czasu „W" są przeznaczone do zabezpieczenia rozwinięcia mobilizacyjnego i operacyjnego oraz zaspokojenia potrzeb w początkowym i w dalszych okresach wojny tj. do czasu uruchomienia rezerw państwowych i konwersji przemysłu.

Zgodnie z wymaganiami NATO oraz dyrektywą polityczno - obronną RP organy logistyki winny posiadać dla jednostek „do przerzutu" 30–dniowe zapasy środków bojowych i materiałowych.

Rezerwy i zapasy w podsystemie pozamilitarnym

Pozamilitarny podsystem obronności funkcjonuje w czasie kryzysu i wojny głównie poprzez uruchomienie (ale również wsparcie) procesu mobilizacji gospodarki. Zasadnicze obszary, w których występuje zapotrzebowanie podsystemu pozamilitarnego na wsparcie rezerwami i zapasami państwowymi przedstawia poniższa tabela 1.

Obszar potrzeb podsystemu pozamilitarnego w zakresie rezerw	**Zadania GN do ich zaspokojenia**
- **administracja państwowa**: w zakresie stworzenia jej warunków do działania w czasie kryzysu i wojny. Dotyczy to zwłaszcza tworzenia stosownej do tego infrastruktury i łączności; - **zabezpieczenie** bytu ludności i ochrona jej zdrowia; - **działalność** formacji OC; - **funkcjonowanie** przemysłu obronnego; - **funkcjonowanie** energetyki, transportu, budownictwa i gospodarki komunalnej.	- **materiałowo–techniczne** zabezpieczenie sił zbrojnych, formacji i jednostek organizacyjnych resortu SWiA oraz służb specjalnych; - **usługi** łączności i telekomunikacji; - **wsparcie** sił sojuszniczych NATO w ramach HNS; - **zabezpieczenie** funkcjonowania podstawowych działów gospodarki; - **zabezpieczenie** przetrwania ludności cywilnej w sytuacjach zewnętrznego kryzysu militarno–politycznego i wojny, w tym głównie potrzeb bytowych; - **przygotowanie** infrastruktury obronnej kraju; - **utrzymanie** niezbędnego poziomu rezerw i zapasów państwowych, w tym zapasów obowiązkowych paliw; - **międzynarodowa** kooperacja w produkcji specjalnej oraz importu specjalnego.

Tabela 1. Potrzeby pozamilitarnego podsystemu obronności i zadania gospodarki narodowej w obszarach ich zaspokojenia

Źródło: opracowanie własne

Potrzeby przemysłu obronnego

Zasadnicze warunki do konwersji przemysłu w sytuacjach kryzysu i wojny tworzą zamrożone moce produkcyjne i posiadane rezerwy oraz zapasy państwowe. W aparacie produkcyjnym, analizowanym pod kątem potrzeb gospodarki wojennej, szczególne znaczenie ma przemysł obronny (jego jądrem jest grupa podmiotów, zwana „przemysłowym potencjałem obronnym" – ppo)

i te działy przemysłu ogólnego, które przewidziane są do konwersji na produkcję wojenną. Jednym z istotnych elementów pozwalających na sformułowanie szczegółowych potrzeb przemysłu wobec rezerw i zapasów jest opracowanie planów kooperacji i zaopatrzenia materiałowo – surowcowego, ich skoordynowanie oraz częściowe lub pełne wykonanie oprzyrządowania technologicznego i pomocy warsztatowych oraz ewentualne zgromadzenie rezerw materiałowo – surowcowych.

Rozwój produkcji uzbrojenia i sprzętu wojskowego możliwy jest jedynie przy szybkim rozwoju dostaw odpowiednich materiałów i surowców. Mając na to uwadze, problemom materiałowo – surowcowym poświęcać należy taką samą uwagę jak zasadniczej produkcji sprzętu. Poszerzanie zdolności produkcyjnej materiałów i surowców może okazać się trudniejsze niż osiągnięcie maksymalnej produkcji podstawowej.

Jedną z dróg rozwiązania powyższych problemów, pominąwszy wsparcie sojusznicze i współpracę z zagranicą, mogłoby być powiększanie ilości zapasów istniejących w produkcji pokojowej i tworzenie zapasów ponadnormatywnych. Wiadomo jednak, że generuje to dodatkowe koszty i często prowadzi do marnotrawstwa. Niestety, wiadomo również, że najbardziej pożądaną cechą przemysłu obronnego i konwersji pozostałego przemysłu jest szybkość przestawienia się ich na produkcję wojenną, bez względu na koszty.

Oprócz zapasów i rezerw materiałowo – surowcowych, przemysł, w szczególności spółki przemysłu obronnego utrzymują moce produkcyjne i remontowe, niezbędne dla zabezpieczenia dostaw uzbrojenia i sprzętu wojskowego dla sił zbrojnych w okresie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny. Są to nieużywane (bądź używane, zachowujące określony stopień sprawności), zakonserwowane maszyny i aparatura, linie produkcyjne lub ich część, pracująca na co dzień, posiadająca możliwość ewentualnego podniesienia wydajności i objęte Centralnym Programem Mobilizacji Gospodarki, przykładem może być stalownia lub kuźnia, normalnie pracujące z wydajnością wynikającą z zamówień, a na okres podniesienia wydajności uruchamiające kolejny wielki piec lub tłocznię. Może to być zakład produkcji silników wysokoprężnych, przestawiany, w ramach konwersji na remonty główne silników czołgowych i agregatów prądotwórczych.

Rozpatrując potrzeby przemysłu wobec systemu rezerw i zapasów, trzeba uwzględnić podstawową dla niego sprawę – bezpieczeństwa energetycznego państwa, a w konsekwencji zapewnienia aparatowi produkcyjnemu warunków funkcjonowania w okolicznościach zniszczenia magistralnych sieci energetycznych. Fakt ten, nie wiadomo czy nie najistotniejszy w rozważaniach o przemyśle wojennym, jest koronnym argumentem za gromadzeniem na wypadek wojny, nawet w nadmiernych ilościach, rezerw i zapasów **wyrobów gotowych**, sprawą otwartą pozostaje natomiast zachowanie kompromisu pomiędzy ich ilością, trwałością, koniecznym asortymentem, a możliwościami zbywania (w tym również w ramach eksportu do państw trzecich) w celu racjonalizacji procesu gospodarowania.

Struktura rezerw i zapasów można rozpatrywać w wielu aspektach i płaszczyznach, a kryterium ich wyboru jest, z zasady bieżąca potrzeba wykazania bądź uwypuklenia problemu pożądanego dla opisu określonej rzeczywistości. **Rezerwy państwowe gospodarcze paliw ciekłych, surowców**

i materiałów nieenergetycznych, tworzone są przez **ministra właściwego do spraw gospodarki**, a utrzymywane przez Agencję Rezerw Materiałowych.

W grupie **paliw ciekłych** wyodrębniono część zastrzeżoną dla celów mobilizacyjnych. Jej struktura asortymentowa dla MON i MSWiA obejmuje:

benzyny motorowe, oleje napędowe, paliwo i benzyny lotnicze, oleje silnikowe (smarowe), smary oraz płyny specjalne.

Rezerwy państwowe paliw ciekłych o przeznaczeniu gospodarczym, w skład których wchodzą wyłącznie oleje napędowe, stanowią około jednej trzeciej ogólnego stanu tej grupy asortymentowej. Pozostała część to rezerwy zastrzeżone dla celów mobilizacyjnych. Rezerwy te są w dyspozycji Ministra Gospodarki i mogą być uruchomione w trybie natychmiastowym.

Rezerwy państwowe gospodarcze surowców i materiałów nieenergetycznych obejmują: metale nieżelazne, żelazostopy, metale szlachetne, wyroby hutnicze, bawełnę, nitrocelulozę oraz surowce i komponenty dla przemysłu farmaceutycznego.

Rezerwy państwowe gospodarcze produktów rolnych, produktów i półproduktów żywnościowych tworzone przez Ministra Rolnictwa, a utrzymywane w Agencji Rezerw Materiałowych w magazynach obcych, na terenie całego kraju, na podstawie umów cywilno – prawnych. W ramach tych umów przedsiębiorcy świadczą usługi związane z ochroną powierzonego mienia, wymianą ilościową i asortymentową rezerw w ramach rotacji okresowej, utrzymaniem wymaganego poziomu jakościowego i ilościowego oraz ich konserwacji.

Rezerwy państwowe gospodarcze leków i materiałów medycznych oraz artykułów sanitarnych tworzy Minister Zdrowia, a utrzymuje Agencja Rezerw Materiałowych. Są to artykuły farmaceutyczne i materiały medyczne oraz sprzęt medyczny jednorazowego użytku, przechowywane u producentów:

Polfa S.A, Biomed, Bioton, Cezal S.A, Regionalne Centra Krwiodawstwa i Krwiolecznictwa (na podstawie umów cywilno – prawnych, odnawiane, odświeżane i uzupełniane przez nich).

Odpowiedzialność resortów w zakresie tworzenia rezerw państwowych

Ministerstwo Infrastruktury tworzy rezerwy w zakresie:

Łączności: sprzęt, urządzenia, materiały i podzespoły przeznaczone do uruchomienia podsystemu łączności na potrzeby Systemu Kierowania Obronnością Państwa (SKOP) dla naczelnych, centralnych i terenowych organów administracji publicznej, uruchomienia wojennego systemu dowodzenia Siłami Zbrojnymi RP, na uzupełnienie infrastruktury operatorów telekomunikacyjnych.

Gospodarki Morskiej: sprzęt, urządzenia, materiały i podzespoły przeznaczone do budowy i odbudowy odcinków linii kolejowych i mostów kolejowych znaczenia obronnego, budowy i odbudowy obiektów mostowych, na sieci dróg kołowych znaczenia obronnego, zasilanie awaryjne urządzeń utrzymania i zabezpieczenia ruchu kolejowego, utrzymanie infrastruktury zapewniającej dostęp do portów morskich.

Gospodarki przestrzennej i mieszkaniowej: agregaty i zespoły prądotwórcze różnej mocy zabezpieczające awaryjne zasilanie w energię elektryczną ujęć wody pitnej, stacji uzdatniania wody, przepompowni, oczyszczalni ścieków komunalnych, instalacji ciepłowniczych. Ich wykorzystanie przewidziane jest w okresie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny oraz w czasie przerw w dostawach energii elektrycznej, spowodowanych klęskami żywiołowymi, katastrofami ekologicznymi i innymi nieprzewidzianymi zdarzeniami losowymi. Szczególne znaczenie ma zabezpieczenie rezerwowego

zasilania ujęć i stacji uzdatniania wody, służących, oprócz zabezpieczenia bytu ludności cywilnej, również siłom zbrojnym.

Ministerstwo Środowiska: sprzęt, urządzenia, materiały i podzespoły przeznaczone do zabezpieczenia przepraw mostowo – drogowych i promowych oraz zabezpieczenia urządzeń hydrotechnicznych w obiektach o znaczeniu obronnym.

Ministerstwo Skarbu Państwa: sprzęt, urządzenia, materiały i podzespoły przeznaczone do zabezpieczenia realizacji zadań na rzecz bezpieczeństwa i obronności państwa przez spółki z udziałem Skarbu Państwa, zabezpieczenia funkcjonowania elektrowni, elektrociepłowni oraz linii elektroenergetycznych, zabezpieczenia sieci przesyłowych i rurociągów ropy naftowej i gazu ziemnego.

Ministerstwo Zdrowia: aparatura i sprzęt medyczny, leki i materiały medyczne oraz artykuły sanitarne, służące do poszerzenia bazy łóżkowej szpitali stacjonarnych, tworzenia szpitali polowych, oddziałów pierwszej pomocy medycznej (OPPM), a także do zabezpieczenia potrzeb mobilizacyjnych MON, MSWiA.

Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej: sprzęt, urządzenia, materiały i podzespoły przeznaczone do zabezpieczenia realizacji zadań na rzecz bezpieczeństwa i obronności państwa przez spółki przemysłu obronnego. Rezerwy te wykorzystane będą w okresie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny oraz w innych szczególnych sytuacjach, wymagających wsparcia.

Gromadzenie zapasów obowiązkowych paliw ciekłych.

W celu zapewnienia bezpieczeństwa zaopatrzenia kraju w paliwa ciekłe na wypadek wystąpienia zakłóceń lub kryzysu w ich dostawach na rynku krajowym oraz wypełnienia zobowiązań międzynarodowych ustala się zapasy

paliw ciekłych, których ilość w każdym roku kalendarzowym ma być równa ilości takich paliw z okresu 90 dni ich średniej dziennej wewnętrznej konsumpcji. Rezerwy paliw ciekłych utrzymywane są w bazach magazynowych Spółki „NAFTOBAZY" oraz w rafineriach. W bazach tej spółki znajduje się ok. 92% ogólnej ilości rezerw paliwowych o przeznaczeniu obronnym.

Zapasy obowiązkowe paliw ciekłych mogą być utrzymywane na terytorium innego państwa członkowskiego UE pod warunkiem zawarcia bilateralnej umowy międzyrządowej. Zapasy obowiązkowe paliw ciekłych utrzymywane poza granicami RP nie mogą przekraczać 20% ogólne ilości zapasów obowiązkowych paliw ciekłych, do których utrzymywania dany producent lub przywożący jest obowiązany.

Kary pieniężne za naruszenie wymagań ustawy polegające na: powstaniu niedoboru w stosunku do ewidencyjnego stanu rewizji – kara pieniężna w wysokości 200% wartości niedoboru lub straty; za naruszenie wymagań ustawy polegające na: obniżeniu ilości zapasów obowiązkowych gazu ziemnego poniżej poziomu określonego w ustawie - kara pieniężna w wysokości 50% wartości niedoboru lub straty; za naruszenie wymagań ustawy polegające na: obniżeniu ilości zapasów obowiązujących paliw ciekłych poniżej poziomu określonego w ustawie - kara pieniężna do wysokości 150% wartości niedoboru lub straty, np. za naruszenie wymagań ustawy polegające na: obniżeniu ilości zapasów obowiązujących paliw ciekłych poniżej poziomu określonego w ustawie - kara pieniężna do wysokości 150% wartości niedoboru lub straty.

Rezerwy paliw ciekłych utrzymywane są w bazach magazynowych Spółki „NAFTOBAZY" oraz w rafineriach. W bazach tej spółki znajduje się ok. 92% ogólnej ilości rezerw paliwowych o przeznaczeniu obronnym.

Osiągnięcie wymaganego przez UE 90-dniowego poziomu zapasów obowiązkowych paliw ciekłych wymaga utrzymywania stałego, rocznego

przyrostu zapasów obowiązkowych paliw ciekłych, tworzonych i utrzymywanych przez przedsiębiorców sektora paliwowego w każdym kolejnym roku o ok. 7-8 dni, co odpowiada ok. 2% popytu. Zakłada się utrzymywania na obecnym poziomie ok. 14-15 dni, państwowych rezerw paliw płynnych i ropy naftowej o przeznaczeniu gospodarczym. Gromadzenie i utrzymywanie rezerw państwowych ma określony cel i określony czas, wynika to z zakresu planowania obronnego dotyczącego charakteru działań niemilitarnych i militarnych w oparciu o posiadany potencjał obronno – ekonomiczny Polski.

2.5. Kierowanie mobilizacją gospodarki

Jak wiadomi podsystem kierowania obronnością tworzą wszystkie organy kierowania odpowiadające za realizację zadań obronnych w ustanowionych prawnie relacjach kompetencyjnych. Do zasadniczych funkcji kierowania obronnego należy: kierowanie przygotowaniami obronnymi w czasie pokoju; kierowanie reagowaniem na zagrożenia kryzysowe i kierowanie obroną państwa w czasie wojny. Realizację tego procesu zapewniają organy kierowania na wszystkich szczeblach struktury państwowej: centralnym i terenowym – stosownie do swoich kompetencji przekazując zadania podległym jednostkom organizacyjnym. Organy kierowania, odpowiadające za realizację zadań obronnych, powiązane informacyjnie i pozostające w ustanowionych prawnie relacjach kompetencyjnych, wraz ze swoim aparatem wykonawczym oraz niezbędną infrastrukturą tworzą podsystem kierowania obronnością. Podsystem ten, przygotowany w czasie pokoju do stosownego rozwinięcia na czas zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny.

Rada Ministrów kierując problematyką obronną w czasie pokoju, współpracuje z Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej w ramach prowadzenia polityki wewnętrznej i zagranicznej. Organem opiniodawczo –

doradczym Rady Ministrów jest Komitet Spraw Obronnych Rady Ministrów. W razie konieczności realizacji zadań szczególnych, wynikających bądź to z potrzeb wyłącznie narodowych, bądź też wykonawczych w ramach NATO lub innych organizacji międzynarodowych, mogą wprowadzić dodatkowe procedury i tworzone doraźnie struktury operacyjne (komitety, zespoły robocze, komisje doraźne, czy pełnomocnicy).

Na wypadek zaistnienia polityczno – militarnych sytuacji kryzysowych stwarzających pośrednie zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski, nie będą wprowadzane nadzwyczajne zmiany w ogólnych zasadach kierowania obronnością, a jedynie uruchomione zostaną dodatkowe środki i procedury kierowania reagowaniem kryzysowym. Natomiast na czas wojny uruchomione zostanie Centralne Stanowisko Kierowania Obroną Państwa, obejmujące stanowiska kierowania Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesa Rady Ministrów i wyznaczonych przez niego członków Rady Ministrów.

Kierowanie mobilizacją gospodarki to zespół przedsięwzięć realizowanych w celu zapewnienia zorganizowanego przestawienia gospodarki narodowej oraz potencjału obronnego państwa na działalność okresu wojny.[35] Kierowanie mobilizacją gospodarki rozpoczyna się z chwilą otrzymania zadania do uruchomienia procesu mobilizacji i trwa do jej zakończenia i obejmuje:

1/ uruchomienie mobilizacji oraz przedsięwzięć ją zabezpieczających;

2/ diagnozowania rozwoju sytuacji mobilizacyjnej w resortach oraz podmiotach gospodarczych;

---

[35] Definicja autorska (J. W.)

3/ ciągła aktualizacja programu mobilizacji gospodarki i reagowanie na przebieg uwolnienia rezerw państwowych, w tym zastrzeżonych dla sił zbrojnych;

4/ podejmowanie decyzji dotyczące intensyfikacji produkcji i uruchomienia zamrożonych mocy produkcyjnych w gospodarce narodowej;

5/ nadzór nad realizacją przedsięwzięć mobilizacyjnych w podmiotach gospodarczych, na które zostały nałożone zadania gospodarczo – obronne;

6/ eliminowanie występujących zakłóceń w procesie mobilizacji gospodarki.

Kierowanie mobilizacją gospodarki jest następstwem programowania i planowania zadań mobilizacyjnych, polegającym na świadomym wyborze jednego z możliwych wariantów działania.

Proces ten powinien być przedstawiany alternatywnie już na etapie planowania, uwzględniający wystąpienie sytuacji nieprzewidywalnych, które mogą poważnie zakłócić kierowanie.

Organami tworzącymi strukturę mobilizacji gospodarki są naczelne organy administracji rządowej, podejmujące decyzję o zarządzeniu mobilizacji gospodarki już w czasie narastania kryzysu polityczno – militarnego. Zapada ona po ocenie rozwoju międzynarodowej sytuacji politycznej, gospodarczej i militarnej, kiedy wysiłki mające doprowadzić do rozładowania kryzysu polityczno – militarnego nie przynoszą spodziewanych rezultatów. Decyzja ta odnosi się do podstawowej fazy mobilizacji gospodarki, czyli rozwinięcia części lub całości potencjału obronnego państwa oraz przechodzenia na gospodarkę czasu wojny. Decyzję o zarządzeniu uruchomienia mobilizacji gospodarki podejmuje, na wniosek Rady Ministrów, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej. Organem uruchamiający i kierującym mobilizacją gospodarki jest Prezes Rady

Ministrów i jego urzędy centralne (przedstawiciele resortów) tworzących stanowisko kierowania Prezesa Rady Ministrów.

Przechodzenie gospodarki, po wprowadzeniu stanu gotowości kryzysowej wymaga określonego czasu, który jest niezbędny w poszczególnych dziedzinach produkcji i decyduje o możliwościach techniczno – ekonomicznych oraz organizacyjnych czynionych w czasie przechodzenia gospodarki na produkcję i wytwarzanie wojenne. Oznacza to, że czas uruchomienia potencjału obronnego nie może być skrócony poniżej granic możliwości organizacyjno – technologicznych. Złożoność poczynań związanych z przeorientowaniem gospodarki pokojowej na gospodarkę wojenną powoduje, że w miarę sprawne jej przechodzenie wymaga rozwiązania szeregu problemów w czasie pokoju, których nie można będzie rozwiązać w szybko narastającej sytuacji kryzysowej. Po wprowadzeniu stanu gotowości obronnej czasu kryzysu uruchamia się rezerwy ludzkie i zasoby materiałowe oraz rozwija zamrożone moce produkcyjne w przemyśle. Proces uruchomienia mobilizacji gospodarki oznacza skierowanie sił ekonomicznych do realizacji jakościowo nowego zadania wynikającego z potrzeb obronnych państwa i podporządkowany jest celom obronnym państwa. Mobilizacja gospodarki narodowej oznacza zatem proces budowy jakościowo nowego systemu gospodarki wojennej państwa na bazie gospodarki pokojowej i zasobów surowcowych. W nowym systemie gospodarczym następować będą istotne zmiany w strukturze organizacyjnej i jego powiązaniach kooperacyjnych. Przechodzenie gospodarki narodowej uzależnione będzie od wielkości dochodu narodowego przeznaczonego na cele obronne.

Kierowanie mobilizacją gospodarki jest wspomnianym już procesem przeorientowania gospodarki narodowej i jej struktury produkcyjnej przez niezbędne przemieszczenie zasobów materialnych oraz czynnika ludzkiego

na produkcję wojenną. Przemieszczenie zasobów wynika z potrzeby skierowania odpowiedniej liczby ludzi dla sił zbrojnych i przekazania na rzecz tych sił znacznej liczby środków technicznych, w szczególności transportowych i materiałowych oraz z faktu podejmowania maksymalnej produkcji zbrojeniowej, w granicach dysponowanych mocy produkcyjnych. Wymaga to zastosowania w systemie kierowania mobilizacją gospodarki koncentrację takiego mechanizmu gospodarczego i strukturalno – instrumentalnego, który umożliwi skuteczną koncentrację i selektywność w wykorzystaniu zasobów na cele obronne państwa.

Zasadniczymi dokumentami służącymi do kierowania mobilizacją gospodarki są programy mobilizacji gospodarki (centralny, resortowe i wojewódzki program mobilizacji gospodarki) oraz plany operacyjne funkcjonowania organów na wypadek wojny, w których ujęte są zadania gospodarczo – obronne do realizacji. Dyrektywna forma programu mobilizacji gospodarki, zatwierdzona przez Prezesa Rady Ministrów, pozwala kompleksowo kierować mobilizacją gospodarki, a także posiadane i tworzone w czasie realizacji programu, bilanse materiałów i surowców oraz międzynarodowe kooperacje.

Podczas kierowania mobilizacją gospodarki mogą wystąpić zjawiska niekorzystne, zakłócające zaplanowany przebieg tego procesu. Do istotnych zjawisk zakłócających należą:

1/ zaburzenia w funkcjonowaniu transportu w związku z przekazaniem części środków transportowych na potrzeby mobilizacyjne sił zbrojnych oraz zwiększone przewozy transportowe w gospodarce;

2/ zmiany i trudności produkcyjne przemysłu powodowane zaburzeniami funkcjonowania transportu w obrocie towarowym;

3/ perturbacje w zaopatrywaniu rynku wewnętrznego w dobra konsumpcyjne;

4/ naruszenie rytmu pracy w zakładach gospodarki narodowej i w administracji przez pobór specjalistów do służby wojskowej, co doprowadza do częściowego dekompletowania załóg pracowniczych;

5/ wystąpienie prawdopodobnych strat w obsadach stanowisk kierowania, spowoduje zakłócenia w rytmicznym kierowaniu mobilizacją gospodarki;

6/ brak znaczącego doświadczenia w praktycznym kierowaniu mobilizacją gospodarki będzie powodowało opóźnione decyzje i przepływ informacji.

7/ wystąpienie gwałtownych reakcji społecznych w formie żywiołowych odruchów samoobrony wyrażających się w opuszczeniu przez obywateli dużych aglomeracji miejskich (przemysłowych), okresowej niezdolności do podejmowania normalnej pracy na skutek przeżyć psychologicznych.

W kierowaniu mobilizacja gospodarki ogromne znaczenie mieć będzie zapewnienie odporności systemu zarządzania. Zachodzi konieczność istnienia zastępczych, zapasowych ośrodków dyspozycyjnych, tak centralnych, jak i terenowych oraz odpornego systemu łączności. System łączności zapewnia informacyjne powiązania wszystkich elementów i ogniw systemu obronnego państwa w układzie hierarchicznym i funkcjonalnym, na poszczególnych szczeblach kierowania i pomiędzy nimi. Budowany system łączności na potrzeby kierowania obronnością, w tym mobilizacją gospodarki powinien zapewnić następujące usługi:

- automatyczne uzyskiwanie połączeń bezpośrednich i obejściowych;

- możliwość zestawienia priorytetowych połączeń dalekosiężnych;

- współdziałanie z systemami różnych operatorów sieci telekomunikacyjnej;

- współpracę z abonentami będącymi w ruchu.

Zorganizowany system łączności powinien zapewnić bezkolizyjne funkcjonowanie wszystkich ogniw systemu kierowania mobilizacją gospodarki.

Szybkie podejmowanie decyzji to kolejna z cech charakteryzujących kierowanie mobilizacją państwa. Realizacja tego może nastąpić przez różne studia i opracowanie wielu projektów decyzji odpowiadających różnym hipotetycznym sytuacjom. Konieczna będzie z jednej strony dobra znajomość sytuacji gospodarczej, z drugiej zaś aktualnie zachodzących zmian, zatem posiadanie dobrze funkcjonującego systemu informacji opierającego się na technice informacyjnej. Oczywiście należy zapewnić również dublującą sieć łączności.

Ważnym argumentem w sterowaniu gospodarką w czasie jej mobilizacji jest dysponowanie różnorodnymi rezerwami państwowymi, co umożliwi interweniowanie centralne zależnie od zaistniałych sytuacji (przerzuty zasobów w poszczególnych rejonach kraju w celu przeprowadzenia np. akcji ratowniczej).

Na zakończenie rozważań dotyczących kierowania mobilizacją gospodarki, należy zasygnalizować elementy wpływające na jej sprawność kierowania:

- jasno określone kompetencje kierownicze na poszczególnych szczeblach administracji publicznej;

- skuteczna koncentracja i wykorzystanie zasobów gospodarczych oraz siły roboczej;

- dobrze zorganizowany i sprawnie działający system obiegu informacji;

- terminowe i jednoczesne przekazywanie treści decyzji kierowniczych do wykonawców programu mobilizacji gospodarki i planów operacyjnych funkcjonowania organów administracji publicznej (podmiotów gospodarczych realizujących zadania gospodarczo – obronne);

- analizowanie możliwości mocy produkcyjnych przemysłu, w tym zbrojeniowego;

- przygotowanie teoretyczne i fachowe decydentów oraz podmiotów gospodarczych i administracyjnych do kierowania mobilizacją gospodarki.

W sytuacji kryzysu i wojny kierowanie mobilizacją gospodarki urasta do rangi ogólnopaństwowej, w której uczestniczą kierownicze osoby w państwie, resorty, organy wojewódzkie i podmioty gospodarcze.

2.6. Wnioski

Przygotowania gospodarczo – obronne obejmują przemysł obronny, rezerwy państwowe i zapasy gospodarcze oraz infrastrukturę obronną a także środki finansowe (załącznik nr 7). Celem tych przygotowań jest stworzenie warunków do elastycznego uruchomienia i realizacji przedsięwzięć ujętych w Programie mobilizacji gospodarki. Program mobilizacji gospodarki powinien swoim zasięgiem obejmować następujące, niezbędne dziedziny działalności na wypadek konfliktu i wojny:

- sektor przemysłowy i transportowy;
- sektor telekomunikacyjny;
- sektor budownictwa i usług;
- sektor rolnictwa i handlu w tym zagranicznego.

W ramach przygotowań gospodarczo – obronnych należy dążyć do maksymalnego zabezpieczenia potrzeb sił zbrojnych w bojowe środki pola walki, środki transportowe oraz materiały logistyczne. Siły porządku publicznego i ochrony struktur państwa w środki transportu oraz w potrzeby logistyczne. Ludność państwa w potrzebne środki materiałowe, medyczne, media komunalne do przetrwania. Dziedziny gospodarki narodowej w surowce oraz w energetykę.

Przygotowania gospodarczo obronne przekładają się na konkretne zadania gospodarczo – obronne , którymi obciążone są organy administracji publicznej oraz podmioty gospodarcze i polegają na wykonywaniu w czasie

pokoju przedsięwzięcia mające na celu sprawne funkcjonowanie gospodarki podczas podnoszenia gotowości obronnej państwa na wypadek kryzysu i wojny.

Mobilizacja gospodarki, jak wiadomo jest procesem zmierzającym do przekształcenia możliwości tkwiących w potencjale ekonomicznym państwa w realną siłę obronną i gospodarczą. Wiąże się to z prawnym, organizacyjnym i praktycznym przygotowaniem struktur państwa, organów władzy i administracji oraz poszczególnych resortów a także podmiotów gospodarczych do funkcjonowania na okres wojny.

Istotną część zadań w zakresie przygotowań gospodarczo – obronnych spełniają rezerwy państwowe oraz moce produkcyjne nie wykorzystywane w czasie pokoju. Rezerwy państwowe stanowią istotny element bezpieczeństwa gospodarczego i obronnego państwa, są ważnym czynnikiem łagodzącym zakłócenia w funkcjonowaniu gospodarki podczas sytuacji kryzysowych oraz stanowią ważny czynnik na funkcjonowanie rynku wewnętrznego (oddziaływanie na stabilizację cen i dynamikę popytu).

ZAKOŃCZENIE

Przygotowania do mobilizacji gospodarki to ustawowy obowiązek organów władzy i administracji centralnej, a także kierowników resortów i wojewodów (załącznik 12).

Czas pokojowej działalności organów centralnych, wojewódzkich oraz podmiotów gospodarczych sprzyja tworzeniu odpowiednio przemyślanego systemu mobilizacyjnego i budowania zaplecza do jego funkcjonowania na wypadek zaistnienia kryzysu polityczno – militarnego lub wybuchu konfliktu zbrojnego (wojny) (załącznik 13). Ścisłe powiązanie tych organów są zawarte w odpowiednio zaplanowanych przedsięwzięciach na wypadek sytuacji kryzysowej oraz podwyższania gotowości obronnej w państwie. Zaplecze gospodarczo – administracyjne stanowi materialny wskaźnik możliwości w zakresie przygotowań mobilizacyjnych, w gospodarce i w siłach zbrojnych. Główny ciężar w zabezpieczeniu przygotowań mobilizacyjnych będzie spoczywał na przemyśle, transporcie, rolnictwie i telekomunikacji, te gałęzie gospodarki narodowej powinny być dobrze przygotowane do wykonania czekających ich zadań na rzecz mobilizacji gospodarki.

Przygotowania mobilizacji gospodarki pociągają za sobą poważne nakłady finansowe i dlatego powinny być dokładnie ustalone źródła ich pozyskiwania. Finansowanie zadań mobilizacyjnych następuje przede wszystkim z budżetu państwa, głównie w formie bezpośredniego przeznaczenia środków finansowych. Takie bezpośrednie finansowanie przygotowań mobilizacyjnych obejmuje rekompensowanie kosztów związanych z utrzymaniem mocy produkcyjnych przewidzianych do wykonywania produkcji i usług w czasie mobilizacji oraz tworzenia rezerw państwowych i gospodarowania nimi. Do zabezpieczenia zadań mobilizacji gospodarki ujęte są także samorządy terytorialne, w tym wypadku wykorzystywane środki finansowe przez jednostki samorządu terytorialnego

do realizacji zadań obronnych przewidzianych w planach operacyjnych są refundowane tymże jednostkom w postaci dotacji celowej.

Przedsięwzięcia gospodarczo – obronne składające się na proces mobilizacji gospodarki, a mające na celu tworzenie warunków do zaspokojenia potrzeb obronnych oraz funkcjonowania gospodarki narodowej na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny, realizowane są w oparciu o programowanie i planowanie obronne przedsięwzięć (zadań), które określone zostały w ustawach oraz rozporządzeniach Rady Ministrów, a materializują się w programach mobilizacji gospodarki oraz w planach operacyjnych organów administracji publicznej i podmiotów gospodarczych, na które zostały nałożone te zadania. We wspomnianych programach i planach uwzględnia się: zabezpieczenie potrzeb sił zbrojnych, organów porządku publicznego, wojsk sojuszniczych: zaopatrywanie ludności w artykuły pierwszej potrzeby i zapewnienie opieki medycznej oraz mediów komunalnych do przetrwania ludności w sytuacjach kryzysowych i wojennych; utrzymania w sprawności działania systemu energetycznego, transportowego, telekomunikacyjnego; przygotowania wybranych elementów infrastruktury obronnej kraju oraz zapewnienie funkcjonowania przemysłu obronnego. Wymienione przygotowania obejmują przedsięwzięcia głównie o charakterze rzeczowym, dotyczące dostaw dóbr materialnych dla określonych odbiorców. Należy podkreślić, iż mobilizacja gospodarki jest programowana przez państwo[36] przewidywana na czas pokoju, kryzysu i wojny o zmiennej decyzji momentu jej zarządzenia oraz uruchomienia i o nieokreślonym bliżej czasie jej trwania. Decyzja o zarządzeniu mobilizacji gospodarki i o jej uruchomieniu ma charakter polityczny, jest podejmowana przez najwyższe władze w państwie (na wniosek Rady Ministrów, decyzję podejmuje Prezydent RP) po analizie i udokumentowaniu jej przez organy

[36] Aktualnie w Zarządzie Planowania Logistyki Sztabu Generalnego WP funkcjonuje Oddział uzupełnień mobilizacyjnych i potrzeb wojennych, który w uzgodnieniu z resortami przygotowuje Program mobilizacji gospodarki. Do 2002 roku zadanie to było realizowane w Ministerstwie Gospodarki. Przypis autora.

wywiadu. O politycznym charakterze decyzji zarządzenia mobilizacji gospodarki przesądzają również przesłanki wyboru momentu uruchomienia i czasu trwania. Po uruchomieniu mobilizacji gospodarki rozpoczyna się proces lawinowego narastania przemian w sferze systemu gospodarczego. Poczynania te będą zapewne śledzone przez wywiady obcych państw i odpowiednio wykorzystywane do reakcji politycznej na zaistniałą sytuację, a to z kolei może doprowadzić do zaburzeń społecznych, które będą wynikały ze skutków wywołanych zmianą struktury produkcji i ograniczeniem konsumpcji dóbr materialnych.

W programowaniu mobilizacji gospodarki powinny być wykorzystane następujące postulaty:

1/ przeprowadzenie mobilizacji gospodarki w czasie pokoju, przed ewentualną agresją zbrojną;

2/ zakończenie dostaw dla sił zbrojnych przed atakiem przeciwnika;

3/ nagromadzenie w czasie pokoju różnorodnych rezerw państwowych i zapasów dla sił zbrojnych, ludności oraz surowców do produkcji przemysłowej.

Spełnienie tych postulatów jest wręcz konieczne z uwagi na niemożliwość dokonywania konwersji, głównie przemysłu, przemieszczania zasobów mocy produkcyjnych po rozpoczęciu agresji zbrojnej przez przeciwnika. Jest to możliwe wówczas, kiedy mobilizacja gospodarki zostanie odpowiednio zaprogramowana, a system gospodarczy osiągnie niezbędny do jej przeprowadzenia stopień zdolności mobilizacyjnej, przy uwzględnieniu odpowiedniej organizacji produkcji i dostaw środków dla odbiorców.

W pracy tej w poszczególnych zagadnieniach przewija się wątek wpływu mobilizacji gospodarki na utrzymanie bezpieczeństwa państwa. Jest to istotne szczególnie w sytuacjach kryzysowych, również w czasie pokoju kiedy pojawią się zagrożenia niemilitarne typu klęska żywiołowa. Natomiast w czasie wojny jest konieczność zapewnienia bezpieczeństwa dla ludności i w miarę sprawnego funkcjonowania gospodarki wojennej.

Szczególnie na ten proces będą rzutowały nagromadzone rezerwy państwowe i zapasy oraz surowce przemysłowe.

Opracowanie miało na celu przedstawienie założeń mobilizacji gospodarki i określenie jej wpływu na utrzymanie bezpieczeństwa narodowego w różnych stanach nadzwyczajnych. Przedstawienie tych problemów powinno przyczynić się do lepszego poznania uwarunkowań mobilizacji gospodarki oraz jej złożoności w realizacji przedsięwzięć programowania i planowania gospodarczo – obronnego.

Ze względu na niejawność niektórych problemów dotyczących mobilizacji gospodarki nie w pełni zostały one zbadane i opisane, czytelnik wybacz to autorowi.

BIBLIOGRAFIA

Publikacje zwarte i artykuły

Balcerowicz B., Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa, AON, Warszawa 2002.

Bobrow D. B., Haliżak E., Zięba R., Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku, wyd. Scholar, Warszawa 1997.

Ciepielewicz M i in., Wojna obronna Polski w 1939. WIH Warszawa 1979

Encyklopedia wojskowa. Warszawa 1932 r. t. 2

Fehler W., Współczesne bezpieczeństwo, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2003.

Górski P., Planowanie operacyjne funkcjonowania administracji publicznej i przedsiębiorców w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny. AON Warszawa 2004

Jakubczak R., Flis J., Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2006.

Karpowicz J., Tokarski M., Współczesne bezpieczeństwo międzynarodowe, WSO SP, Dęblin 2000.

Kitler W., Obrona narodowa III RP, Zeszyty Naukowe 2002 r. (dodatek).

Kośmider Tomasz., Planowanie wojenne w Polsce w latach 1921 – 1926, wyd. A. Marszałek. Toruń 2001

Kownacki J, Wachna A., Programowanie pozamilitarnych przygotowań obronnych. MON Warszawa 2006

Koziej S., Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo u progu XXI wieku, wyd. A. Marszałek, Toruń 2006.

Kulczyki R., System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Tom IV. Koncepcja systemu bezpieczeństwa RP XXI wieku, AON, Warszawa 2004.

Nowak W, Nowak E., Podstawy logistyki w sytuacjach kryzysowych z elementami zarządzania logistycznego. SWSPIZ Łódź 2009

Olszewski R., Bezpieczeństwo współczesnego świata, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2005.

Płaczek J, Urbański L., Ogólna charakterystyka gospodarki obronnej RP (praca zbiorowa pod red. M. Sułka), AON Warszawa 1994

Rawski T., Wojna wyzwoleńcza narodu polskiego w latach 1939 – 1945. WIH Warszawa 1966

Stankiewicz W., Gospodarka obronna – ujęcie makroekonomiczne. Materiały i studia nr 6(24)/1993. AON Warszawa 1993

Słownik wyrazów obcych. wyd. PWN Warszawa 1980

Topolski J., Zarys dziejów Polski, wyd. Interpress. Warszawa 1986

Stachowiak Z. (red.), Polityka gospodarczo – obronna (cz. I i II), AON Warszawa 1998/99

Wojnarowski J., Mobilizacja Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. wyd. Bellona Warszawa 2000

Wojnarowski J., System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Podstawy prawne bezpieczeństwa RP, AON, Warszawa 2004.

Wojnarowski J., Babula J., Bezpieczeństwo militarne Rzeczypospolitej Polskiej, AON, Warszawa 2004.

Wojnarowski J., Siły zbrojne zasadnicze ogniwo utrzymania gotowości obronnej państwa „GOP-2000" i „GOP -2001".

Wojnarowski J., Gotowość obronna państwa w systemie bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2000.

Wojnarowski J., Utrzymanie podnoszenie gotowości obronnej państwa w sytuacjach kryzysowych, AON, Warszawa 2002.

Wojnarowski J., System obronności państwa. AON Warszawa 2005

Wojnarowski J., Przygotowanie do mobilizacyjnego rozwinięcia systemu obronnego państwa (cz. I i II). AON Warszawa 1996/97

Wojnarowski J., Zarządzanie systemem mobilizacyjnym sił zbrojnych RP. AON Warszawa 2004

Zieliński K., Bezpieczeństwo obywateli podczas kryzysów niemilitarnych oraz reagowanie w razie katastrof i klęsk żywiołowych, AON, Warszawa 2004.

Zięba R., Stolarczyk M., Bezpieczeństwo Polski i bezpieczeństwo europejskie na początku XXI wieku, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004.

Żukrowska K., Gracik M., Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teorie i praktyka. AGH, Warszawa 2006.

Dokumenty normatywne

Dekret Prezydenta RP z dnia 9 maja 1936 r. (Dz. U. nr 38, poz. 286)

Ustawa o powszechnym obowiązku obrony PRL (Dz. U. z 1967 r. nr 44, poz. 220)

Ustawa o powszechnym obowiązku obrony RP (Dz. U. z 2003 r. nr 241 poz. 2416)

Ustawa o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców (Dz. U. z 2001r. nr 122, poz. 1320 oraz Dz. U. z 2002 r. nr 188, poz. 1571)

Ustawa o rezerwach państwowych oraz zapasach obowiązkowych paliw (Dz. U. z 2005 r. nr 143 poz. 1201)

Ustawa o reagowaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r. nr 89 poz. 589)

Uchwała Rady Ministrów nr 169 z dnia 17 grudnia 1984 r. (Dz. Urz. KOK nr 3 z 11.02.1985 r.

Rozporządzenie RM w sprawie gotowości obronnej państwa (Dz. U. z 2004 r. nr 219 poz. 2217)

Rozporządzenie RM w sprawie przygotowania systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym (Dz. U. z 2004 r. nr 98 poz. 978)

Rozporządzenie RM w sprawie militaryzacji jednostek organizacyjnych wykonujących zadania na rzecz obronności lub bezpieczeństwa państwa (Dz. U z 2002 r. nr 78 poz. 707)

Rozporządzenie RM w sprawie warunków sposobu przygotowania i wykorzystywania publicznej i niepublicznej służby zdrowia na potrzeby obronne państwa oraz właściwości organów w tych sprawach (Dz. U z 2004 r. nr 143 poz. 1515)

Rozporządzenie RM w sprawie świadczeń osobistych na rzecz obrony w czasie pokoju (Dz. U z 2004 r. nr 229 poz. 2307 ze zm.)

Rozporządzenie RM w sprawie świadczeń rzeczowych na rzecz obrony w czasie pokoju (Dz. U z 2004 r. nr 181 poz. 1872)

Rozporządzenie RM w sprawie warunków i trybu planowania i finansowania zadań wykonywanych w ramach przygotowań obronnych państwa przez organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego (Dz. U. z 2004 r. nr 152, poz. 1599 oraz Dz. U. z 2007 r. nr 197, poz. 1426)

Rozporządzenie RM w sprawie świadczeń osobistych i rzeczowych na rzecz obrony w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny (Dz. U z 2004 r. nr 203 poz. 2081)

Rozporządzenie RM w sprawie ogólnych zasad wykonywania zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony (Dz. U z 2004 r. nr 16 poz. 152)

Rozporządzenie RM w sprawie określenia rodzajów nieruchomości uznawanych za niezbędne na cele obronności i bezpieczeństwa państwa (Dz. U nr 207 poz. 2107)

Rozporządzenie RM w sprawie wykazu przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym (Dz. U z 2004 r. nr 192 poz. 1965)

Rozporządzenie RM w sprawie organów właściwych do stosowania w czasie stanu wojennego ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela wobec osób, których działalność zagraża bezpieczeństwu lub obronności państwa i trybu postępowania w tych sprawach (Dz. U z 2004 r. nr 219 poz. 2219)

Strategia obronności RP z 23 maja 2000 r.

Założenia polskiej polityki obronnej oraz Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna RP z 2 listopada 1992 r.

WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW

1. Struktura planowania obronnego
2. Przemysł zbrojeniowy w Polsce 1939 r.
3. Mobilizacja gospodarki wykorzystuje
4. Mobilizacja dziedzin
5. Treści przygotowawcze i zabezpieczające mobilizację gospodarki
6. Uwarunkowania i wyzwania
7. Decentralizacja programowania mobilizacji gospodarki po 200 r.
8. Istotna rola transportu w mobilizacji gospodarki
9. Struktura programowania mobilizacji gospodarki
10. Składniki zasobów obronnych
11. Rezerwy państwowe
12. Składniki przygotowań mobilizacyjnych w państwie
13. Problematyka mobilizacji gospodarki

STRUKTURA PLANOWANIA OBRONNEGO

PLANOWANIE OBRONNE

Załącznik 1

PLANOWANIE OPERACYJNE

PROGRAMOWANIE OBRONNE

POLITYCZNO-STRATEGICZNA DYREKTYWA OBRONNA RP

USTALENIA RM W ZAKRESIE PROGRAMOWANIA PRZYGOTOWAŃ OBRONNYCH RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ NA LATA…

PLAN REAGOWANIA OBRONNEGO RP

PLAN UŻYCIA SIŁ ZBROJNYCH RP

PROGRAM MOBILIZACJI GOSPODARKI NA LATA …

PROGRAM POZAMILITARNYCH PRZYGOTOWAŃ OBRONNYCH W LATACH...

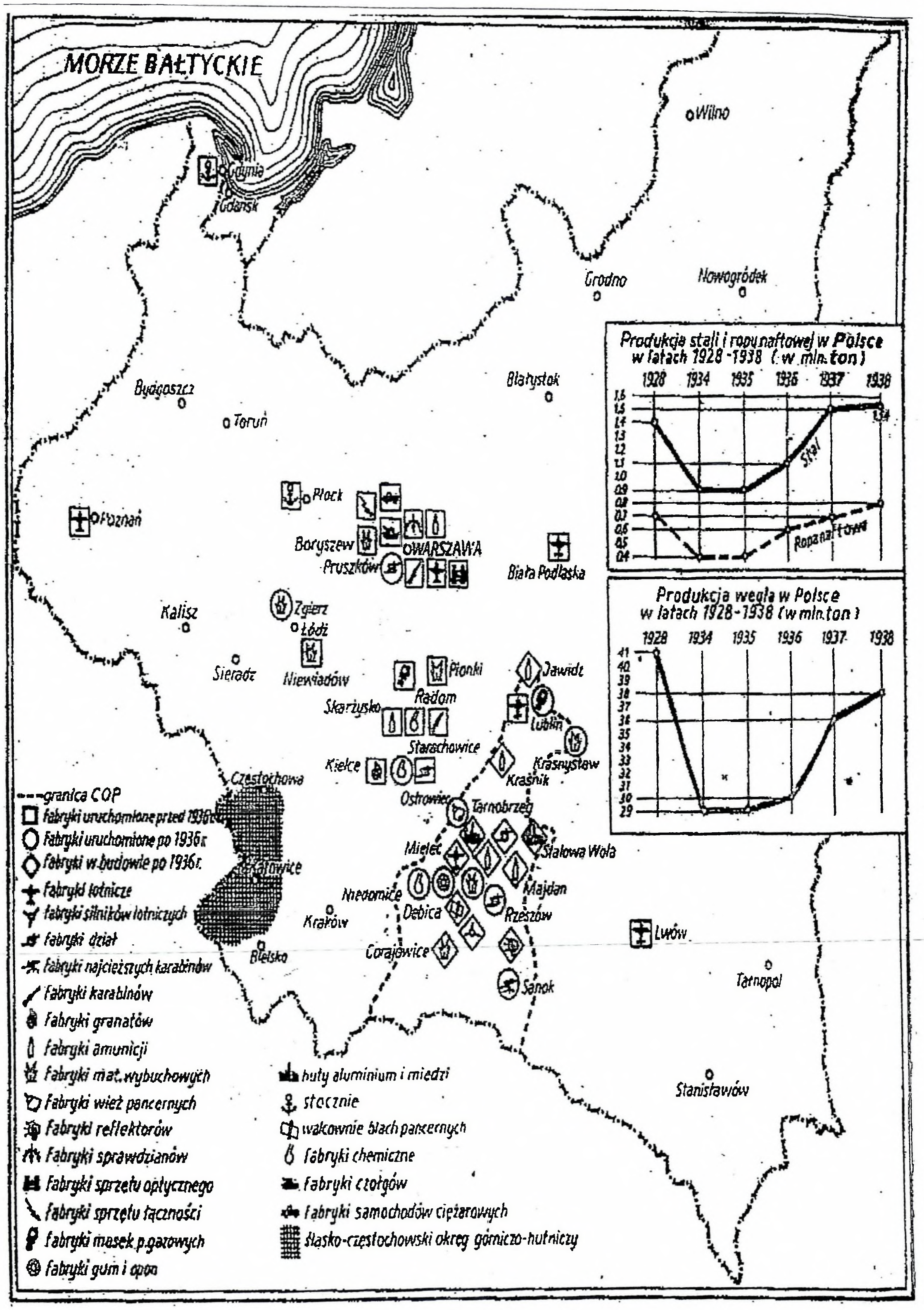
PROGRAM ROZWOJU SIŁ ZBROJNYCH RP W LATACH...

PROGRAM DOSKONALENIA OBRONY CYWILNEJ W LATACH...

PLANY OPERACYJNE NIŻSZEGO SZCZEBLA

PROGRAMY OBRONNE NIŻSZEGO SZCZEBLA

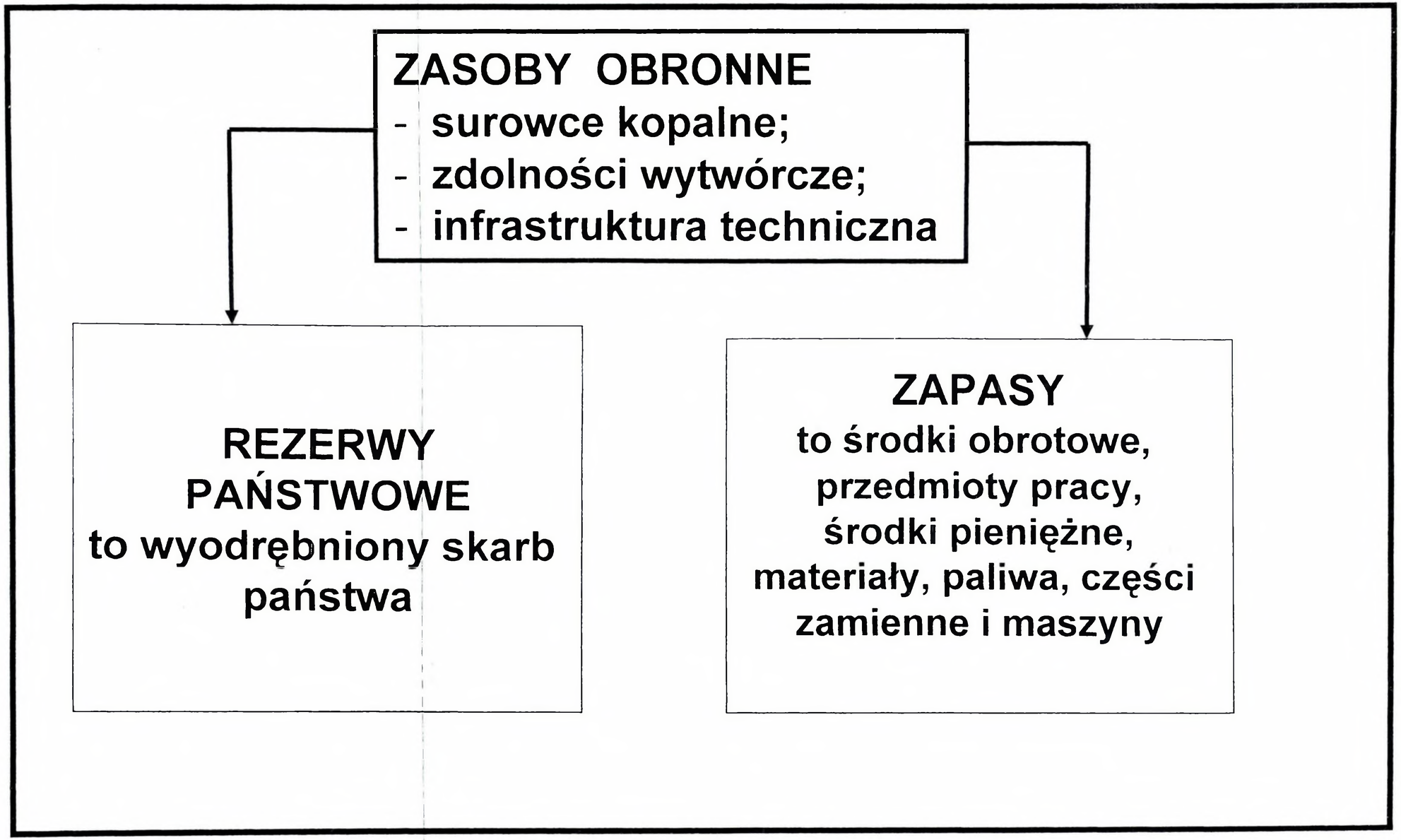
Źródło: opracowanie na podstawie P. Górski. „Planowanie operacyjne…" wyd. AON Warszawa 2004, s. 120, zał. 9

Przemysł zbrojeniowy w Polsce w 1939 r.

Źródło :Kwiatkowski E. Wojna obronna Polski 1939 – 1945 s.106

MOBILIZACJA GOSPODARKI WYKORZYSTUJE

Źródło: opracowanie własne

Załącznik 4

MOBILIZACJA DZIEDZIN

DZIEDZINA MILITARNA

POTRZEBY BIEŻĄCE SIŁ ZBROJNYCH	POTRZEBY SIŁ ZBROJNYCH NA WYPADEK KRYZYSU
1. Wydatki na utrzymanie sił zbrojnych. 2. Wydatki na zakup uzbrojenia i sprzętu wojskowego . 3. Wydatki na remonty sprzętu. 4. Wydatki na tworzenie nowych inwestycji. 5. Zakup materiałów kwatermistrzowskich. 6. Zabezpieczenie szkolenia wojsk.	1. Dostawy uzbrojenia i sprzętu wojskowego. 2. Potrzeby remontowe sił zbrojnych. 3. Kończenie inwestycji. 4. Potrzeby na artykuły kwatermistrzowskie. 5. Przygotowanie rezerw państwowych dla sił zbrojnych i MSW (zastrzeżonych w PMG).

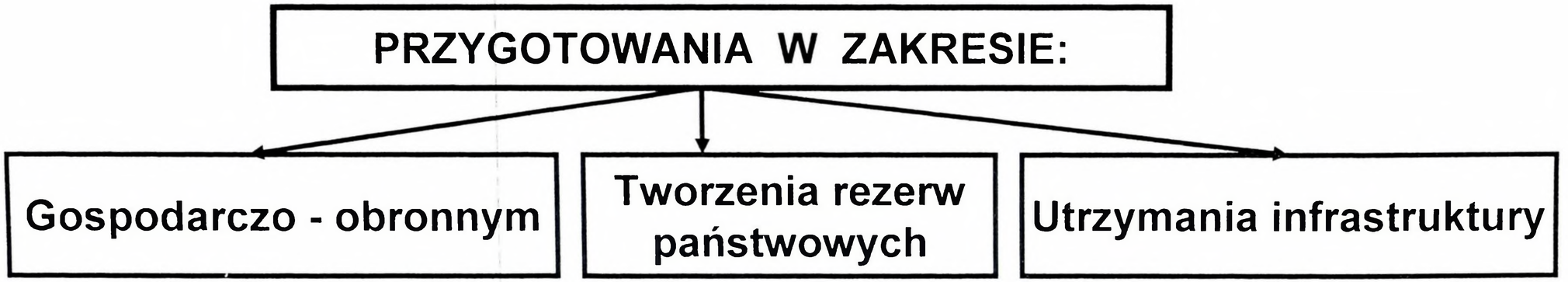
DZIEDZINA POZAMILITARNA

ZABEZPIECZENIE FUNKCJONOWANIA SIŁ ZBROJNYCH	ZABEZPIECZENIE FUNKCJONOWANIA GOSPODARKI NARODU	OCHRONA I ZABEZPIECZENIE POTRZEB LUDNOŚCI KRAJU
1. Przygotowanie infrastruktury obronnej. 2. Zabezpieczenie w środki transportowe dla SZ. 3. Przygotowanie sił i środków łączności. 4. Wydatki związane z budownictwem dla sił zbrojnych. 5. Zabezpieczenie medyczno-farmaceutyczne sił zbrojnych	1. Zabezpieczenie produkcji przemysłowej. 2. Nakłady na rolnictwo. 3. Zabezpieczenie budownictwa przemysłowego i komunalnego. 4. Nakłady na rozwój i utrzymanie transportu. 5. Przygotowanie systemu łączności i telekomunikacji. 6. Zabezp.przem.paliw.	1. Zabezpieczenie ludności w żywność. 2. Zabezpieczenie w usługi komunalne. 3. Ochrona zdrowia ludności państwa. 4. Przygotowanie do akcji ratowniczych OC kraju.

Źródło: opracowanie własne j. w

Załącznik 5

TREŚCI PRZYGOTOWAWCZE I ZABEZPIECZAJĄCE MOBILIZACJĘ GOSPODARKI

Źródło: opracowanie własne

UWARUNKOWANIA I WYZWANIA

Załącznik 6

POLITYCZNO – MILITARNE UWARUNKOWANIA MOBILIZACJI GOSPODARKI

1. Obrona terytorium Polski przed agresją zbrojną
2. Ochrona i obrona wszystkich obywateli Rzeczpospolitej Polskiej
3. Udział w obronie terytoriów państw członkowskich NATO
4. Wspieranie akcji organizacji międzynarodowych w reagowaniu kryzysowym
5. Kształtowanie bezpiecznego otoczenia

WYZWANIA POLITYCZNO – MILITARNE MOBILIZACJI GOSPODARKI

1. Utrzymanie odpowiedniego poziomu potencjału obronnego
2. Wnoszenie stosownego wkładu w system obronny NATO
3. Umacnianie instytucji i organizacji bezpieczeństwa
4. Kontynuowanie udziału Polski w międzynarodowych operacjach pokojowych
5. Pokojowa współpraca z sąsiadami

Źródło: opracowanie własne J.W.

DECENTRALIZACJA MOBILIZACJI GOSPODARKI PO 2000 R.

PROGRAM POZAMILITARNYCH PRZYGOTOWAŃ OBRONNYCH

RZECZOWE PRZYGOTOWANIA OBRONNE

1. Przygotowanie infrastruktury obronnej kraju (sieci kolejowej, drogowej, systemu łączności i energetyki oraz ochrony zdrowia)
2. Rozbudowę i budowę stanowisk kierowania
3. Tworzenie i utrzymanie rezerw państwowych
4. Modernizacja i utrzyma nie systemów alarmowania

POGRAM MOBILIZACJI GOSPODARKI

1. ZASPOKOJENIE POTRZEB SZ RP ORAZ ORGANÓW PORZĄDKU PUBLICZNEJ
2. MOŻLIWOŚCI PRODUKCYJNO-USŁUGOWE PODSTAWOWYCH DZIAŁÓW GOSPODARKI
3. ZASPOKOJENIE POTRZEB BYTOWYCH LUDNOŚCI

Źródło: *J. Kownacki, M. Wachna. Programowanie pozamilitarnych przygotowań obronnych. MON Warszawa 2006*

ISTOTNA ROLA TRANSPORTU W MOBILIZACJI GOSPODARKI

Zgodnie z rozporządzeniem RM z dnia 3.02.2004 r. w sprawie Wykorzystania transportu na potrzeby mobilizacji gospodarki:

1. **Budowę i utrzymanie dróg kołowych**
2. **Konstrukcje mostów z elementów składanych**
3. **Utrzymanie skoncentrowanego transportu samochodowego**
4. **Utrzymanie dróg kolejowych**
5. **Utrzymanie morskiego potencjału przeładunkowo-transportowego (statki morskie i okręty oraz porty)**
6. **Utrzymuje się osłonę techniczną infrastruktury transportowej**

Źródło: opracowanie własne J.W.

Załącznik 9

STRUKTURA PROGRAMU MOBILIZACJI GOSPODARKI

I CZĘŚĆ ZADANIOWA

ZASPOKOJENIE POTRZEB SIŁ ZBROJNYCH ORAZ ORGANÓW PORZĄDKU PUBLICZNEGO W ZAKRESIE:

1. **Dostaw, remontów uzbrojenia i sprzętu wojskowego oraz policyjnego**
2. **Dostaw bojowych środków pola walki**

II CZĘŚĆ ANALITYCZNO - INFORMACYJNA

MOŻLIWOSCI PRODUKCYJNO – USŁUGOWE WYBRANYCH DZIAŁÓW GOSPODARKI:

- **budownictwa;**
- **gospodarki morskiej;**
- **transportu;**
- **łączności;**
- **gospodarski;**
- **rolnictwa;**
- **środowiska naturalnego;**
- **gospodarki wodnej;**
- **zdrowia**

ZASPOKOJENIE POTRZEB BYTOWYCH LUDNOŚCI W ZAKRESIE:

- **artykułów konsumpcyjnych (żywność, woda pitna);**
- **ochrony zdrowia;**
- **dostaw paliw;**
- **usług transportowych;**
- **budowli ochronne (schrony, ukrycia dla ludzi);**
- **usług pocztowych i telekomunikacyjnych.**

Aktualizacja programu co 6 lata, czas obowiązywania przez 10 lat

Źródło: *J. Kownacki, M. Wachna. Programowanie pozamilitarnych przygotowań obronnych. MON Warszawa 2006*

Załącznik 10

SKŁADNIKI ZASOBÓW OBRONNYCH

ZASOBY OBRONNE

ZASOBY LUDZKIE

- ogólna liczebność ludzi
- zasoby ludzkie wieku produkcyjnego
- zasoby intelektualne ludności
- morale społeczeństwa
- tradycje narodowe
- współpraca sojusznicza

ZASOBY RZECZOWE

Zasoby surowcowe

- surowce kopalne
- surowce przemysłowe
- surowce żywnościowe

Infrastruktura techniczno-ekonomiczna

- stan transportu kolejowego, drogowego, lotniczego, wodnego i rurociągowego
- stan sieci łączności, poczty i RTV
- stan i możliwości energetyki (gazu, ciepła i elektrycznej)

Infrastruktura krytyczna

- sieć energetyczna
- sieć telekomunikacyjna
- sieć grzewcza
- sieć gazowo-paliwowa

Infrastruktura społeczna

- baza opieki społecznej
- obiekty szkolnictwa powszechnego
- baza ośrodków wczasowo-wypoczynkowych

Zapasy i rezerwy państwowe

- zapasy bieżące
- zapasy stałe
- zapasy buforowe
- zapasy domowe
- rezerwy mobilizacyjne
- rezerwy gospodarcze

ZASOBY MILITARNE

- liczebność i przygotowanie SZ
- uzbrojenie i wyposażenie SZ
- zdolności mobilizacyjne i osiągania gotowości do działań
- możliwość szybkiego przerzutu w rejon działań

ZASOBY NATURY

- woda
- powietrze
- gleba

Źródło: opracowanie własne J. W.

Załącznik

REZERWY PAŃSTWOWE

To wyodrębniony majątek Skarbu Państwa

źródło: Ustawa o rez. państwowych oraz zapasach obowiązkowych paliw, Dz. U. nr 143 z dn. 01.07.2005 r., Rozporządzenie RM z 26.01.1998 r., Dz. U. nr 5 z 1998 r.

REZERWY MOBILIZACYJNE

Przechowywane w magazynach agencji rezerw materiałowych

Artykuły rolno-spożywcze:

* **zboża, groch, mięso mrożone, cukier, spirytus;**
* **konserwy, tłuszcze zwierzęce i roślinne**

Produkty naftowe:

* **benzyna lotnicza i samochodowa;**
* **olej napędowy, oleje i smary stałe;**

Produkty specjalne:

* **papierosy i zapałki;**
* **środki czystości i utrzymania higieny.**

REZERWY GOSPDARCZE

Przechowywane u producenta w części zastrzeżona dla sił zbrojnych

Leki i materiały medyczno - sanitarne o krótkich terminach przechowywania:

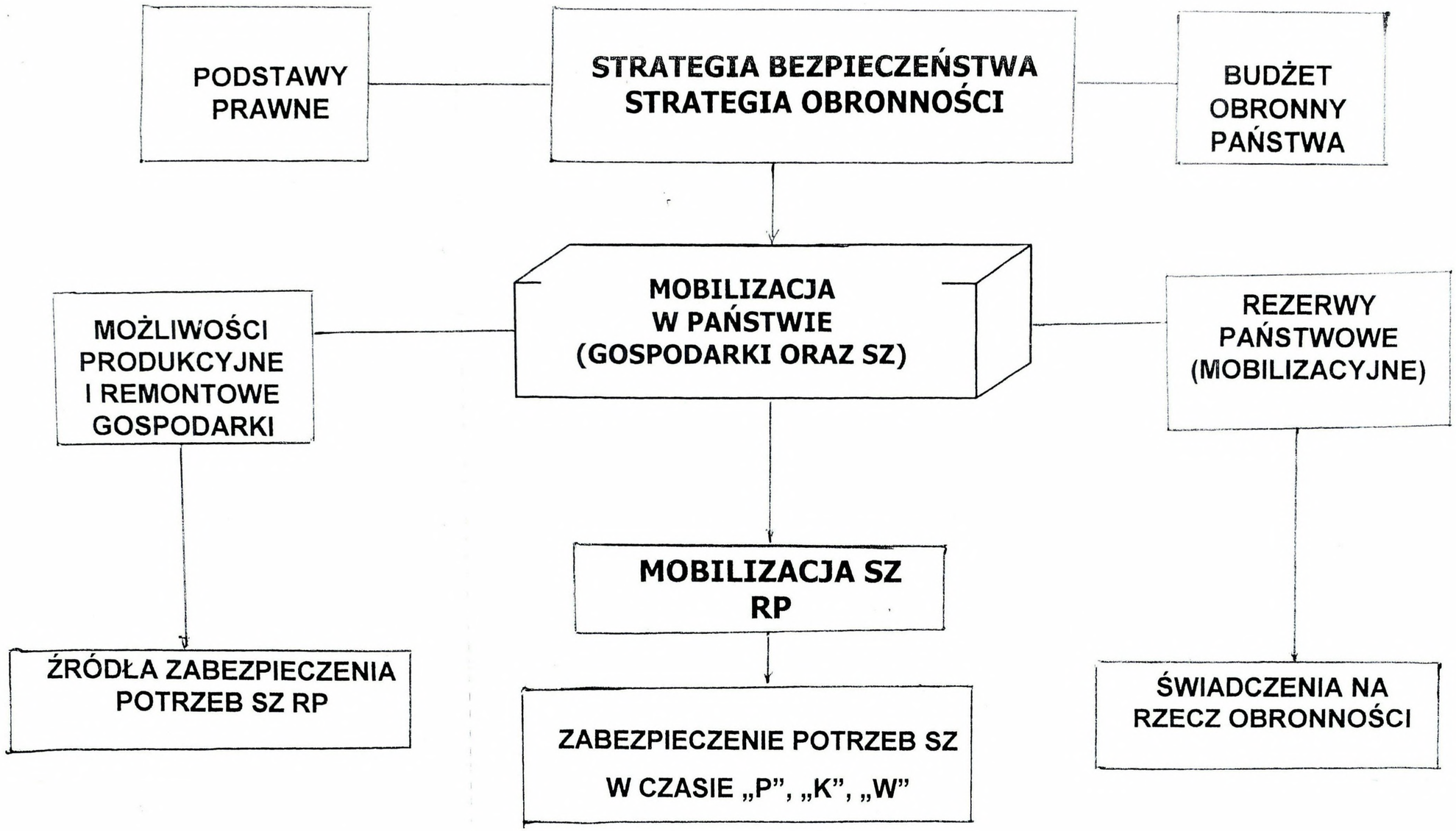
* **antybiotyki, surowica, szczepionki;**
* **środki przeciwbólowe, plazma, krew;**
* **materiały rentgenowskie**

MATERIAŁOWE REZERWY W PRZEMYŚLE:

* **materiały wybuchowe;**
* **aparaty prądotwórcze, akumulatory, baterie;**
* **urządzenia do wydobywania i oczyszczania wody pitnej;**
* **rezerwy komunikacyjne, służby zdrowia, górnictwa i energetyki;**
* **mosty, wiadukty, szyny;**
* **radiostacje, telefony i centrale telefon.;**
* **rury, blachy i narzędzia;**
* **kauczuk i bawełna;**
* **farby, lakiery, cement, cegła;**
* **włókna i tworzywa sztuczne;**
* **inne materiały.**

Źródło: opracowanie własne J. W.

SKŁADNIKI PRZYGOTOWAŃ MOBILIZACYJNYCH W PAŃSTWIE

Źródło: opracowanie własne J.W.

Załącznik 1.5

PROBLEMATYKA MOBILIZACJI PAŃSTWA

MOBILIZACJA PAŃSTWA – to prawne, organizacyjne i praktyczne przygotowanie struktur państwa, jego organów władzy i administracji oraz poszczególnych działów (resortów, urzędów i podmiotów) gospodarki narodowej do działalności w okresie kryzysu i wojny, a w wypadku zaistnienia takich sytuacji i stanów, do skutecznego działania.

MOBILIZACJA SIŁ ZBROJNYCH

Powiększenie ilościowe i strukturalne SZ

GŁÓWNE PROBLEMY

1. Planowanie i organizacja mobilizacyjnego rozwinięcia SZ;
2. Uruchomienie i rozwinięcie wojskowych oraz cywilnych ogniw zabezpieczenia mobilizacji;
3. Rozwinięcie określonych sił lub ich całości, stosownie do skali zagrożenia militarnego lub kryzysu;
4. Kierowanie mobilizacyjnym rozwinięciem sił zbrojnych;
5. Zabezpieczenie bojowe oraz logistyczne mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych;

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM Akademii Obrony Narodowej Nr ewid. 15033 II

MOBILIZACJA GOSPODARKI

Powiększenie potencjału obronnego

GŁÓWNE PROBLEMY

1. Planowanie przygotowań obronnych (CPMG);
2. Przygotowanie zasobów rezerw osobowych;
3. Wydzielenie nieruchomości oraz sprzętu na cele obronne;
4. Utrzymywanie i rotacja rezerw państwowych na określonym zagwarantowanym poziomie (mobilizacyjne i gospodarcze);
5. Intensyfikacja działów produkcji specjalnej oraz częściowe przestawienie przemysłu na produkcję wojenną;
6. Przygotowanie i militaryzacja wyodrębnionych działów produkcji (zakładów produkcyjnych).

Źródło: opracowanie własne J. W.